

Sárosy • Károly
Öreg • Székely • levelei.
Tárca'k.



• 1 • 9 • • 2 • 8 •



A szerző • kiadása.
Ára 60 lej.

v.

g.

KÖNYVNYOMDA R.-T.
ODORHEIU, 1928.

SÁROSY KÁROLY
ÖREG SZÉKELY LEVELEI



TÁRCÁK



ODORHEIU-SZÉKELYUDVARHELY
KÖNYVNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG 1928

Tiszteletem jeléül e könyvet

TOMPA LÁSZLÓNAK

ajánlom.

E könyv írójáról.

E könyv írójával jónéhány évvel ezelőtt ismerkedtem meg közelebbről, s vele azóta is — munkaterületünk érintkezése miatt — a hét második felében, hétről-hétre, rendszeresen találkozom. Most erre visszagondolva, azt kell hinnem, nem tévedés, ha megállapítom, hogy e könyv keletkezésének okai közt van része e találkozásoknak is. Ugyanis mindehhez hozzátartozik még az is, hogy Sárosy Károly művezetője az általam szerkesztett Székely Közélet c. vidéki hetilapot előállító és kiadó udvarhelyi nyomdai részvénytársaságnak, s mint ilyen egyuttal lapunk tördelője is.

Talán még találkozásaink első évében történt, hogy egyszer, mikor a szedőteremben dolgozom akadt, csak megszólít Sárosy Károly:

— Szerkesztő ur, mutatnék valamit, — a lap részére irtam ... ha a szerkesztő ur jónak találná —

Egy pillantás az élemedettebb kort valósággal meghazudtoló fiatalosan piros arcra, az orrcsüptető szemüveg mögül bizalommal, lelkesen felém villanó sötét szembogarakba és már nyultam is a kézirat után.

— Stílus tekintetében nincs gyakorlatom, talán nem is ügyeltem erre eléggé... a javítanivalókat a szerkesztő urra bízám, — tette még hozzá. De ehhez az esethez (említett valami, akkor felszínen levő ügyet) egy kissé hozzá lehetne szólni, s nekem volt egy-két egyszerű gondolatom...

Megszorítottam az addig is serénynek, megbízhatónak ismert munkáskezet. A kéziratot elolvassván, örömmel állapítottam meg, hogy az — a stílus egy-két fordulatanak némi nehézségét nem számítva — csakugyan egészen hasznavehető dolog. Csakugyan volt benne néhány „egyszerű gondolat”, amely azonban a kérdés egy-két érdemleges pontját helyes megközelítéssel, találóan világította meg.

A kurta kis közlemény megjelent a lapban. Rövid idő múlva újabb írását adta át nekem Sárosy Károly, majd az

is napvilágot látván, egy közelebbi alkalommal megint másikat. Ilyenformán az írásba is mindjobban belejött s már több közleménye jelent meg, — azonban mind anélkül, hogy a nevét is oda írta volna, s azt is csak később tette meg, hogy cikkekcskáját valamelyik névbetűjével megjelölje.

Még később rendre tárcanovella-szerű írásait adogatta át nekem, amelyekben többnyire több évtizeddel ezelőtti katonakorának, vagy a hajdani Budapesten töltött, kezdőnyomdász éveinek emlékeiből elevenített fel egyet-mást. De ezekben is rendesen megvolt az az előbbre mutató, javulásra ösztönző célzat, vagy biztatás, s főképpen az a szívós, székelő fajszeretet, mely rokonszenvre méltókká tette, átmelegítette más eddigi írásait is. E tárcák közben kis kötetnyire szaporodtak s egy — viszonyaink közt — megfelelő kelendősegre talált könyvben (Erős akarattal) meg is jelentek már, mikor a lapban „Egy öreg székelő” aláírással a szerkesztőhöz intézett levelek kezdették felkelteni az olvasók érdeklődését. És ezuttal már a mi Sárosynk sem titkolhatta egészen — mert ő volt a levelek írója — hogy minden szerénykedése, álruhával takarózása dacára is, talál némi jóleső érzést az érdeklődésben, s a levelek írójának kiletére vonatkozó kíváncsiságokban. Talán maga is megérezte, tudta, hogy ennek a figurának a megtalálásával talált rá a leginkább önmagára, s ennek józan és tapasztalt, kissé ravaszkodó észjárását igyekezvén kifejezni: fejezi ki a legteljesebben a maga észjárását is.

A körülmények folytán aztán mind többek által tudottá vált a levelek írójának valódi neve, s hogy most (többfelől kapott biztatásra) szellemének ezeket a termékeit is — néhány újabb tárcájával együtt — kötetbe gyűjti, eltűnődöm ezen az öreg székelőn, energiáinak ebben a hajlottabb korban felfokozódott tevékenységén. És úgy találom, valóságos korszerű tünet, jelenség ő, munkájával együtt, a mai Erdély e történelmi idejében! Dús lombjaitól, koronájától megfosztott, sok évszázados öreg fa az addiginál erősebb élettevékenységre gerjed, vénebb ágaival is hajtásokat eregettet, hogy sebeit kiforhassa, lemetszett ágai, lombkoronája helyett magának új lombzatot növesztessen...

Tompai László.

LEVELEK

A szászok „kultur-abendje“.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Nem vagyok tollfor-gató ember, éppen azért engedjen meg nekem, ha netán úgy írok, hogy becses lapja szellemi nivóján alulra esik gondolatomnak plajbásszal írott, sok-sok fejtöréssel járó, írásban való kifejezése. Nem vagyok kéteszü székely sem, de amit egyszer olvasok, vagy olvas-tam — azt igyekszem meghányni-vetni. Tehát egye-bet nem kérek a Tekintetes Szerkesztő Urtól, szíves elnézést rossz írásomért, mellyel alkalmatlankodom és írásom átolvasásával fárasztom és egyszersmind azt is, hogy soraimnak helyet adni kegyes legyen.

Csuszunk, uram, csuszunk le a lejtőn, mi szé-kelyek; — hangosan kiáltom ezt, hogy mindenki hallja meg kiáltásomat. Nemrég olvastam szász test-véreinkről, hogy kultur-abendjeiket mennyire észre-vétlenül tartották itt Székelyudvarhelyen, s e hirecs-kéből betüzöm ki azt is, hogy éppen csak mi, szé-kelyek, csinálunk nagy lármát, a mi iskoláink, egy-házunk és fajunk fennmaradhatása érdekében, s ren-dezünk estélyeket, odacsalogatva székely testvéreinket.

Szász testvéreinknek szívből gratulálunk zajta-lan, szerény tevékenységükhöz. Nekik itt Erdélyben nyolcszáz éves multjuk van, a műveltség magas fokán is állanak, s a multban sem érezték kisebbségi mivól-tukat úgy, mint jelenben mi éppen érezzük. Köztük — úgy ismerem szász testvéreinket — fegyelmezettség és

összetartás van: amit székel testvéreinkről éppenséggel nem lehet mondani. Nem is hiszem, hogy az itt, éppen Udvarhelyen élő szász testvéreink panaszkodnának azért, hogy hozzájuk a sors mostoha volt a város falain belül is. Dolgoztak: s ez eredménnyel is járt. Nem irigyeljük ezt, — aki dolgozik, meg is érdemli fáradozásának gyümölcsét. Köztük az irigység sem uralkodik, mint nálunk, hol még most is ekszisztenciákra történik hajtóvadászat. S ez a hajtóvadászat a múltban még vehemensebb volt. Ha igazat nem mondok, törjék be a fejem.

Valamit hallottam Turánról — s az átokról, s ez szent igazság! Valamint az is, hogy sokan vannak, akik ezt a turáni átkot kihasználva: tűzcsóvákat dobnak közénk, — hogy is mondjam csak: üssed testvér a testvért, mert míg ütöd, addig más nyugodtan tollasodhatik. Tollasodik is mindenki, uram, tollasodik, csak mi veszeksztünk s urhatnámkodunk, s közbe-közbe leszidjuk egymást, lehuzzuk a sárga földig.

S éppen a szász testvérekről lévén szó, nem mulaszthatom el a Tekintetes Szerkesztő Ur figyelmét felhívni még arra sem, hogy köztük van meg az is, hogy ha valahol összejönnek, családoknál vagy bárhol, ez történik — rangkülönbség nélkül, születési és végzettségi különbség: kutyabőr vagy diploma tekintetbe vétele, vagy szegénység és gazdagság keresése nélkül, semmi egyebek nem akarnak egymás előtt lenni, mint szászok, szász testvérek. Nálunk a bakter már ur — nagy ur, meg kell fővegelnem. Hát még a baktertől fölfelé — arról ne is beszéljünk. Hát aztán még hányan vagyunk olyanok is, kik, amint a körülmény megkívánja, hol vörösre, hol feketére, hol meg ki mondhatatlan színűre festjük magunkat — csak éppen

azért, mert ezzel elértük, vagy elérni véljük azt, hogy más testvérünket két könyökkel lökhetjük hátrább magunktól.

Még csak arra kérem a Tekintetes Szerkesztő Urat, — leveletem ne vesse papírkosárba, nevemet ne írja ki, mert ha megtudják falumban, hogy én írtam az ujságba: meg kellene onnan szöknöm, kímárnának székel testvéreim. Mert hát hiába — nekünk írástudatlanoknak kell lenni!

A magyar népzeneészek.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Ujlag bátorkodom levelemmel felkeresni s megkérni, hogy szerény soraimnak becses lapjában helyet adni szíves legyen. Előre is köszönet érte. Becses lapját olvasgatva sok megszívlelni való, kedves dolog ragadja meg figyelmemet.

Furcsának tetszik, ugy-e instálom, ha a kérgetenyérü öreg székel figyelme az ekeszarvánál tovább is terjed, s lelkének a kulturális dolgok szárnyalást adnak. Ne csodálkozzék ezen, uram. Édesapám, nyugodjék csendesén, anyanyelvén kívül, latinul, olaszul és németül is beszélt — s a könyvet szerette. Garibaldista volt a jó öreg: innen az olasz nyelv tudása; az önkényuralom, 48 után, császári szolgálatba kényszerítette hosszú időre: innen a német nyelv elsajátítása — a diák nyelv meg nem egy értelmes öreg székel szájában megfordult akkoriban. Sajnálom, hogy mindezen nyelvek tudása apáról-fiúra nem örök-

lódik! De érzem magamban, hogy mégis örökölttem a jó öregtől valamit: a fajszeretetet, s a röghöz való ragaszkodást. Ennyi bevezetés után bocsásson meg a Tek. Szerkesztő Ur, hogy levelemnek tulajdonképpeni céljára térhessek.

Amint keresem pár holdacska földemen a buza-termésre alkalmasabb talajt, otthon magamban elgondolkozva, éppen úgy keresem a magyar életben a szellemi kincseket. E kutatásom közben jut eszembe néhai jó Dankó Pista, magyar népzeneész, zene- és dalköltő. Száznál több, sőt talán több száz dalt írt és zenésített meg. Isten áldja halóporában is. A 96-os kiállítás alkalmával, a volt Népszínházban rendezett cigányzenekarok versenyében gyönyörködhattunk; Berkes, Zöldi Marci, a két Rác testvér: Pali és Laci, Kóczé Antal (az első díj nyertese), Munczi, Csikai, s még ki tudná néven nevezni, hányan mérték össze nemes versenyben zenei tudásukat —: mind a magyar népzene egy-egy jeles képviselője. Berkesről tudjuk: ő volt az udvari muzsikusa. Udvari ebédek alkalmával a szárnyas ajtó közé belépési joga volt — frakkban és fehér mellényben, az etikett kívánalmai szerint.

Hallottunk a külföldi hódító utat járt jeles magyar cigányzenekarok csoportjáról, Rigó Jancsiról, ki a többszörös milliomos Chimay hercegnő szívét muzsikálta magához hercegi férjétől. Ismertük az országos hírébéli Salamont, az ő gavalléros jóindulatával, a pénztelen jogászok kedvelt primását. Muzsikált nekik pénz nélkül is: hozomra, sőt kisegítette pillanatnyi pénzzavarukból. A görgényi vadászatok kedvelt primása: Pongrácz volt. A fiatalon, tragikus halállal kimúlt néhai Rudolf trónörökös, a walesi herceg (később VII. Edvard király), a daliás honvédhuszár főhadnagy:

Köburg Ferdinánd herceg (később bolgár fejedelem, majd király), s Károlyi Pista, a fejedelmi daliák legintimebb magyar mánásbarátja: nem egyszer gyönyörködtek — Pongrácz édes-bús magyar muzsikájában. A görgényi szépségek erről sokat mesélhettek unokáiknak.

Nevezett cigányprimások mind a múlt nagy alakjai: a magyar népzene-kultúra terén, kik egyes külföldi utjukról nemcsak sok frankot hoztak haza, de művészi játékuikkal növelték a magyarság zenei téren való megbecsültetését is. Tudunk egy felsőbb kéziratról, melyben „magyar népzeneész“-karaktert említ a cigányprimáshoz címzett leírat. E titulust méltán is érdemlik meg. Városunk jeles primásai: néhai Kozák Márton, a két középiskola volt karnagya, ki fiatal korában nagy hírű szárnykürtös volt, s ki éppen e jeles tehetsége jutalmául legfelsőbb helyről arany „mundstück“-öt kapott; Balog Jancsi, aztán néhai: Kónya Sándor (Sándorka), Kónya Miklós és mások, kiknek muzsikája mellett nem egy élő, maig is bájos matrónának szíve lobbant lángoló szerelemre...

Az elődöket az utódokban becsüljük meg. Hányan gyönyörködünk éppen e város szülőtte: Kónya Jancsi, az újabb generáció jeles primása muzsikájában, fegyvelmezett jó bandájában. S figyeljük e banda jól iskolázott törekvő gyermekeit, kiknek szeméből értelem, intelligencia olvasható. S a ritka művésztehetséggel megáldott Dula Andort, még mint csak zseni gyermeket bámulva jut eszünkbe, hogy a jeles elődök, a magyar zenekultúra terén, tovább élnek az utódokban az életfolytonosság örök elve szerint.

Kik szomorú napjainkban felvidítanak, gyermekeink lelkének nemes szárnyalást adnak, s talp alá

magyaros táncnótákat huznak — méltán érdemlik meg, hogy zászlót hajtsunk előttük a magyar közművelődés nevében.

Valami a divatról, a múlt és jelen...

Tekintetes Szerkesztő Uram! Ujra itt vagyok, s a szerkesztőség ajtaján kopogok, ha unalmas nem lenne levelem. Talán méltóztatik tudni, hogy szeretettel szoktam foglalkozni fajunk asszonyaival, leányaival — s rendesen az ő erényeiket rajzolom serényen. Most arról szeretnék írni, amit az éremnek másik fele mutat: a fénynek az árnyoldaláról. Hogy pedig senkit levelemmel meg ne sértsek — írok az én oldalbordámról, az én hűséges hitestársamról; róla tudom ugyanis, hogy egy mosollyal ügyetlenségemet elintézi, s ezzel punktum. Asszonyomnak a nevét most azonnal át is változtatom — Juliskára, s így még ő előtte is ismeretlen maradok, ő nem is sejtí, hogy a Tekintetes Szerkesztő Urral levelezésben vagyok. Tehát két esetet írok meg; hátha lesz valami tanulságuk:

Juliska 20—30 évvel előbb és most...

Divat volt akkor is — van most is. De hogy valamiképpen feledésbe ne menjen, Juliskámnak majd nem térden alul ért a két ágba fonott gyönyörűséges haja. Ez volt régen asszonyaink s lányaink egyik legszebb ékessége. Én is helyre legény voltam, de a véletlen úgy hozott össze bennünket örökre, hogy én

előbb kézcuklón, s nyakon fölül más meztelenséget igazán nem ismertem nála, s azt is úgy, hogy ha véletlenül a ruhaderék nyaka gombolatlan volt, és én azt észre vettem — : talán nyakon alul is elpirult a lelkem. Jaj, az még akkor volt, Uram... s én ma éppen ezt a pirt keresem — mint kereste Diogenesz lámpással az embert — s oly ritkán adódik e pirt megtalálnom.

Ama divatot a mostani talán ki is nevetné; s viszont a levendulaillatu kedves Rozmaring nénik halálra ijednének a mostani divat láttán. Jó öreg oldalbordám után bizony a hetedik falu határán túl is elmentem volna, s ma a Romeók és Juliák szerelme csak a képzeletben él. Ma a meztelenség korát éljük, Uram, azt; s aki e szemérmetlen divatot nem követi — jaj annak! a kalap, a cipő, a ruha — csupa ingerkedés, csupa kihívása az erősebb nemnek: felkiáltkozás — íme, nézd alabástrom nyakam, hófehér keblem, formás lábam, ez mind neked kínálkozik, mesebeli királyfi, — és te még sem jössz?... Szakasztott így. S ezt azért írom meg Szerkesztő Uramnak, hadd tudja meg jó öreg Juliskámról, hogy most már éppen ezért zsörtölődöm vele is a legtöbbet, magyarázva a régi levendullaillatot, a Rozmaring nénit; de az új szél őt is meglegyintette, s az öreg kinevet: te maradi — mondja félig tréfásan, amit azonban haragnak is lehet venni, elégedetlenségnek. Hiába magyarázom neki, hogy öreg korban nem illik női bájakat mutogatni, azt — ha már semmiképpen nem lehet előle kitérni — hagyjuk a fiatalokra: ő nem tágit. Pedig nem bánnám, ha valaki elszeretné tőlem: bizvást tudom — ruhával, cipővel és kalappal még testből a lelkét is kicsavarná a szerencsétlennek!

No de azért szép hosszú haját még mindig nem vágatta le: a divatnak eme bogara még nem motoszkál fejében...

A fénynek még egy árnyoldala.

A napokban, hogy valahogy el ne késsem, futva jöttem a városba. Fiatal korban szerettem, de még öreg koromban is szeretem a műlovarnőket; s mily régen nem láttam élő — „lovarnőt“. Öregemnek fülenttettem, hogy hát így, hogy hát úgy — ügyesbajos dolog miatt be kell utaznom Udvarhelyre. Ártatlan hazugság — a cirkuszt akartam látni, illetve a bravuros, trikós lovarnőt. Juliskámat becsaptam, a műlovarnő meg engem hűtött le: — csalódtam!

A cirkuszban sok mindent megfigyelve, azt tapasztaltam, hogy már nem csak én járok a lovarnők után, ellenkezőleg, s nem is csak úgy, mint én utána, de sokkal inkább, nem egy asszony, leány, sőt leányocskák is bomlik a „műlovar“ után. S hogy eme felfordított világnak mi minden kellemetlensége és szenzációja nem származott ezekből! — mindarról bő alkalmam volt hallani a hátam mögött és két oldalról szomszédaim pletykáiból. De hogy a Tekintetes Szerkesztő Ur is elhiggyen eme pletykákból egy szemernyt, saját szememmel láttam volna, ha be nem hunyom, mikor az Emilio ur neje egy ajándékba kapott holmit elég szívtelen volt összetépni. Oh, Emilio ur, elvitted asszonyaink, s leányaink nyugalmát (már akinek!)...

Hazamenet, szekérrázás közben, aztán folyvást egy kedves régi nótát dudolgattam, hogy:

„Ez a kis lány, olyan kis lány,
Maga jár a legény után“.

Talán ez is a divathoz tartozik! „Ebencípálódunk!“ — mondotta cirkuszi szomszédom...

Városunk fürdőjellege.

Tekintetes Szerkesztő Ur! E leveletem fürdőről írom; ennél fogva én fürdön is vagyok. Szerkesztő Uram bizonyára mosolyogni fog levelem olvasása közben: hogyan jövök én — az öreg székely — fürdőre. Egészen véletlenül. Az isteni gondviselés különös kegye kis székely városunkat fürdőhellyé avanzsírozta. S hogy ez így van: meglátszik a város képén: idegenforgalmán, drágaságán, s (hogy valahogyan el ne szóljam magam) Odorheiu — nemzetköziségén! De meglátszik más egyéb külsőségein is, — új házak építésén, tatározásokon, ami aztán jelent is valamit — talán gazdagodást: de nem nekünk! Előljáróba még csak azt kívánom megjegyezni, hogy valahogy azt ne higgye, Szerkesztő Uram, hogy én olyan könnyelmű volnék, hogy a mezei munkát abba hagyva, most luxusból fürdőzgetem. Oh, dehogy! Kis falumban a malomárok az én mindenkorai fürdőzésem netovábbja, — olcsóbb az olcsóságnál — nem kerül pénzbe. Ezt szoktam rendesen élvezni, egészen a meleg őszi napok végéig.

Most azonban a köszvény erősen kinozza lábaimat — hiába az öregség! — s én vígan lubickolok a Fekete-tóban! Falum csak egy kakasugrás s ez a

magyarázata az én fürdői üdülésemnek! Nem sokkal drágább a malomároknál!

Nagy szó, uram, ma fürdőre menni. Boldog, kinek vagyona és ideje megengedi, hogy az év tizenkét hónapjából egyet-kettőt fürdőhelyen töltsön. Ezzel kapcsolatban jut eszembe a régi jó világbeli versengés, hogy ez, meg az, milyen fürdőre menjen nyaralni. Voltak, akik egész éven át is fürdőzhettek, dolguktól ráértek, vagyonuk megengedte. Voltak viszont, akik tizenegy hónapig kuporgatták össze az egy havi nyaralás költségeit; az üdülésre a kevésbé vagyonos embernek is szüksége lévén, — nem számítva, persze, a kényszerből, egészségi okokból fürdőzőket.

De hogy valamiképpen el ne térjek a tárgytól s Szerkesztő Uramnak ügyetlenséget ne írjak, — székelj eszemben már nagyon régen motoszkál, hogy én Udvarhely fürdői mivoltán csöppet sem csodálkozom. Fekvése, üde levegője, számtalan fürdője: a Szejke, sósfürdő, a közeli Homoródfürdő s a köszvény ellen sokak által használt „feketevíz“ — no meg a közben nagyvárosi nivóra emelkedett sétateret — mit szunyogszigetnek is lehetne nevezni — igazi fürdőhellyé is predesztinálja városunkat. Ezt eddig csak éppen mi nem akartuk észrevenni. Mi abban láttunk előkelőséget, ha az ország határán jóval túl kerestünk üdülést — lenéztük bérces kis hazánk természeti kincseit. Éppen úgy, mint egy néhai pesti polgártárs, ki mikor megvagyonosodott s nem bízott az otthoni orvosok jó tanácsában — elment Párisba, betegsége megvizsgáltatása végett. Mikor a párisi orvos, alapos vizsgálat után, megállapította betegségének okát, így szólt a pácienshez:

— Kedves barátom, menjen ön Budapestre, ott

egy kitűnő fürdő van: a Lukácsfürdő, — sietve vétesse föl magát — ott baja ellen kitűnő gyógymódot kap.

Mondanom sem kell, hogy jókora összeg orvosi honoráriumba került eme kirándulása. Közben azonban kissé szegyenkezett is az eseten.

Igy volt ez, uram — a bécsi, a párisi dolgok, mindenféle holmik imponáltak nekünk, de a hazai — az közönséges volt. Ebben a tekintetben regátbeli román testvéreink nem követik eme példát, legalább nem azok, akik nyaranta vissza-vissza jönnek városunkba — fürdőzni. S ez az, ami itt a városban jártomban-keltemben megragadta figyelmemet: az idegenforgalom, az autóbuszok meseszerű robogása, fürdői kirándulások — s a sétatéri nagyszerű korzók, amik Udvarhelynek majdnem nagyvárosi jelleget kölcsönöznek miniatűr-alakban. Szóval: itt élet van, minden van — csak éppen pénz nincs! Vinné el a fránya. Nem akartam azt mondani, hogy az — adó!

Ami pedig öreg koponyámban motoszkál — mert erről kívánok a Tekintetes Szerkesztő Urnak írni — az volna, hogy a nagy forgalom pénzt is hoz városunkba, de hoz bizony drágaságot is. Idők múltával azt várná az ember, hogy legalább piaci áraink enyhülnek; e helyett folyton emelkedőben vannak. Csak éppen egy nem emelkedik, sőt csökönnyös megrogzottsággal áll fenn ma is a — fix-fizetésesek pár év előtti gázsija. Az áll rendületlenül, mint Sion hegye s maradi, mint az egykori hagyományos osztrák copf. Szemlélődés közben gyakran elgondolom mindezeket. És ilyen viszonyok közt a fizetési ember fogyasztó! Borzasztó szó a mai felszínes világban fogyasztónak lenni. Szegény fogyasztó különben ma az érdeklődés

legdrágább központja: — minden szem rá tekint, minden kéz a zsebe felé nyúl s ha tíz bőre is volna, mind a tízet száz meg száz kéz nyuzná le róla. S hogy mennyire igaz ez, igazolja az a körülmény, hogy ha a fogyasztónak pénze nincs — úgy az egész vonalon előáll a pangás, nincs vásár. A pénztelenséget különben is a fizetési egyének érzik a legjobban.

No de, csak most veszem észre, hogy eme dolgokkal talán untatom Szerkesztő Uramat, tudván azt, hogy írónak lenni, éppen a mai világban, egyenlő a szegénységgel! Eme kotyonyelességemért szíves elnézését is kérem, de némely dolgok igen fanyarul érintik öreg szívemet s meg nem tudom állani, hogy valamit ki ne bökjek, éppen akkor, amikor sokakat jólétben, valóságos tobzódásban látok ezen a sártéken!

A fő mégis csak az, hogy városunk fürdői jelet kapjon. Abbázia, Meran, Marienbad, Borszék, Tusnád — Odorheiu! Hát ez is megér valamit!

A magyar asszonyok...

Tekintetes Szerkesztő Ur! Régi újságokból olvasgatva, több helyen találkozom gróf Vay Sándor nevével. Talán senki az édesanya iránti szeretetet melegebben nem rajzolta, mint éppen ő. De általában a magyar nőkről írott apróbb elbeszélései melegséggel töltik el öreg szívemet, — bár többnyire a felsőbb tizezerről ír. Abból a körből veszi írnivalóit, amelyben született. Szegény Nemó kapitány már régen pihenőre tért; valahol idegenben halt meg, távol Magyar-

hontól, a délibábos, aranykalászos Alföldtől — amelyet ő annyi melegséggel emleget írásaiban. Ahogyan pedig könyvtári kutatások, foliánsok alapján a régi magyar kuriák apróbb intimitásait irogatta, rajzolgatta — hát ez egyenesen mesébe illő. Pedig a sors mostoha volt hozzá. Nyugodjék békességben!

Vay Sándor novelláit, s édesbús tónusu újságcikkeit, utleírásait olvasgatva — a múlt és jelen női világa, s az akkori és mostani daliák erkölcsi vonulnak el lelki szemeim előtt. A régmúlt, amikor nagyapánk oly végtelen nagy tisztelettel párosult szerelemmel, gavallérosan közeledtek egy-egy virágszállhoz — s a huszadik század embere, ki előtt alig van már varázsa a nőiségnek. Bocsásson meg, Szerkesztő Uram, ha éppen a nőről írok most; a nőről, erről a soha meg nem unható és mindig kedves témát adó, lágy meleg szívű alakjáról magyar fajunknak. Párhuzamot vonok a régmúlt és jelen között.

Pár évtizeddel ezelőtt szenzációja volt a magyar fővárosnak. S e szenzációnak éppen a magyar asszonyok melegen érző szíve adta az érdekességét. Határozottan nem emlékezhetem: Győr- vagy Komárom-megye egy kisebb városában, vagy községében volt egy nagyon szegény varga — igen becsületes ember. Felesége nagy beteg volt, operációnak kellett magát alávetnie.

— Pestre kell szállítani az asszonyt, neves operatörhöz — mondotta az orvos.

Emberünknek annyi pénze sem volt, amivel a vasuti költséget fizethette volna. Gondolt egyet, nagyon merészet, de egyszersmind veszedelemmel járót is. Elhatározását tett követte. Betegét párnák közé talicskába fektette, faluról-falura maga toltá emez al-

kalmatosságon, míg csak Pestre nem ért. Azonban vesztére, mert a szegény beteg nő a Rókus-kórházban pár napra meg is halt. S itt kezdődött a szenzáció. A napilapok — jól emlékszem rá — hasábos cikkeket írtak az önfeláldozó férfiról. A Rókus-kórház halottas-kamrájában felravatalozott nőnek két napon keresztül kiterített hullája körül pedig ezer és ezer ember — legtöbbször nő, a legszegényebb napszamos asszonytól föl a legelőkelőbb arisztokrata hölgyekig — tolongott, még a közlekedést is zavarva. A halott fejénél kitett tányérba hullott a sok ezüst és arany pénz — mondom, két napon keresztül. Temetésénél meghatóbbat, egyszerű halandónál impozánsabbat nem igen lehetett látni. A szegény varga jövője meg volt alapozva: benne az asszonyát halálos betegségében is féltő gonddal szerető férjet jutalmazták a meleg szívé magyar asszonyok.

A magyar asszonyok! És hát nem kedves az alábbi eset is, Szerkesztő Uram, mely mint történelmi valóság, szintén a magyar asszonyokról, vezető nagyasszonyainkról szól? Az elnyomatás idején, Bécsben kiadták a jelszót: egyik osztrák főherceget az erdélyi kormányzásba képviselővé kell beválasztani. Ha ez sikerül, úgy a főherceg Kolozsvárra teszi át székhelyét. Dolgozott a kamarilla, s a magyar főurak némelyike ingadozott, hogy a főhercegre adja-e szavazatát. S itt kezdődött a hazafias nagyasszonyok szerepe. Voltak, kik férjüket határozottan az elválás eshetősége elé állították, ha szavazatukkal az osztrák főherceget besegítik kincses Kolozsvárra. S a főherceg megbukott.

De ne, ne! csak most veszem észre, hogy öreg székelty eszem a magyar nagyasszonyok dicséretében

milyen magas régiókba tévelyedett. Oka ennek néhai jó Vay Sándor, az ő kedves írásaival! Mintha bizony a nagyok nemes példája az alsóbb rétegekben is nem találna követőkre! Ha nem is országos hírnévvel ékesen, de szerényebb keretek között buzgólkodni látjuk a mi melegsívű asszonyainkat is. Városokban, falukban a gyöngédebb nem minden kulturális intézményünk istápolásában ott áldoz, fáradozik. Öreg bordámmal így kettesben elbeszélgetve, sokszor foglalkoztat éppen e jelen levelem témája is, s oly jól esik sok szorongattatásunk közepette az örömben az öröm. Mert a múlt emlékével tápláljuk lelkünk sivárságát; ez erősíti öreg napjainkban élni akarásunkat.

Ami pedig levelem megírására ösztökélt, az két különös dolog. Egyik Cantacuzino asszony felhívása a magyar nőkhez. A cél tudva van. Magyar és román asszonyok ülnek le zöld asztal köré. Ugy sejtem előre öreg székelty eszemmel: nem is eredménytelenül. Hiába! Az asszonyok meleg szíve fölül tud emelkedni minden politikai huncfutságon. Ők előbb értik meg egymást, mint ezer furfanggal megkent vezető férfaink!

Ez az egyik dolog.

A másik elszomorító. Nyomja bordámat, tehát kivele! Férfiainkról, magunkról nem írhatom azt, amit Nemó kapitány ír a magyar nőkről. S ezt tapasztalatból írom. Tisztelet a kivételnek, s le a kalappal előtte, de, sajnos, akadnak olyanok is, kik a gyöngédebb nem erkölcsi világát, jó hírnevét gyakorta pellengérezik — férfhoz nem illő módon. Esetet tudok rá, mikor a házon kívül kenyeret kereső, becsületet nagy általánosságban nevezte valaki nem tisztességeseknek. Ám ha akadna is egy-két ilyen —

de ne tessék egyesek tisztátalanságát másokra is meg-gondolatlanul rányomni! Bár Vay Sándor tollával írhatnám le erre vonatkozó gondolatomat. Tudom, hogy a sárba sülyedne szégyenében az a férfi, ki sáros lábbal akart volna gázolni éppen azokra, akik ékitik házunkat, melegítik otthonunkat, s tapló-szívünket jobb érzésekkel töltögetik.

Ami pedig a múlt és jelen hölgyei közötti különbséget illeti: azt t. i., hogy amaz inkább nőies, emez inkább nőietlen — ezt az élettel küzdő, kenyeret kereső voltuk teszi; elég szomorú, hogy mi, férfiak nem vagyunk abban a helyzetben, hogy ne kellene jobb sorsra érdemes magyar asszonyainknak, leányainknak maguknak megkeresni kenyerüket. A múltban ez kevésbé volt így!

(1925.)

Régi diákélet Székelyudvarhelyen.

Tekintetes Uram! A napokban a posta egy nevemre címzett meghívót hozott. A tíz oldalas nyomtatott meghívót olvasgatva, azt böngészem ki belőle, hogy a vendiákok találkozót rendeznek székely anyavárosunkban s oda az öreg székelyt is meghívták, mert hát én is valék ám diák anno pár évtizeddel ezelőtt. — Jó öregem elégnek vélte a négy alsó osztály elvégzését a gazdasághoz! Tehát amolyan fickó diák valék. Hátul a padba, hátul az asztalnál. (Elöl az urak ülnek, a nadrágosak, a vezetők.) — Ha úgy néha elbúsulom magamat s az élet terhei már majdnem elviselhetetlenné válnak — : rendesen visszagon-

dolok a multra, mikor jó öreg tanárom — ha leckémet nem tudtam — imígyen szólt hozzám:

— Ha jól tanulsz, mi lesz belőled?

— Tanár leszek! — szepegtem tanáromnak hi-zelegve.

— S ha rosszul tanulsz? — kérdezte tovább.

Ismerve tréfásan csipkelődő természetét, szégyenkezve sütöttem le szememet s néma hallgatásba merültem. Azonban hiába akartam kikerülni a fejemre olvasott szentenciát — a magamba visszafojtott feleletet jó öreg tanárom olvasta rám:

— Szamár leszel, fiam, szamár!

Ilyen és ehhez hasonló volt feddő magatartása a lusta gyermekekkel szemben, ami aztán kettőzött szorgalmat eredményezett, nem mervén készületlenül órára menni, — hiszen a szamár olyan állat, melyről kis koromban sem igen szerettem magamra hasonlatot venni. Igaz, hogy tanár sem lettem, de viszont szamár sem. Legalább a magam szemében nem. Lehet, hogy a mások véleménye ennek éppen a megfordítottja.

S hogy most tollat veszek a kezembe, s Tekintetes Uramnak írok — ezt a már említett meghívó szempontjából teszem.

Sok kedves diákcsíny emléke motoszkál fejemben, amiből egy párat szeretnék papírra vetni, ha kedves Szerkesztő Uram nem gondolna, levelem olvasása közben, a fentemlített nagy fülű állatocskára.

Igy hát: nem mondhatom öreg korban sem, annál kevésbé mondhattam volna gyermekkoromban, hogy én jobb volnék a Deákné vásznánál. Oh de-hogy!

Akkoriban anyavárosunkban szintén három kö-

zépiskola volt, csak hogy az állami liceul helyet fő-reáliskola volt a harmadik. Ha valami politikai dolog nem találkozott tetszéssel, úgy éppen a diákság adott hangot — parázstüntetést rendezett ellene. A diákbálok voltak leginkább a látogatottak. Elit-bálok voltak azok s ha az úri osztályon kívül más oda meghívót kapott — az már eldicsekedett annak, aki hasonló szerencsében nem részesült. Éppen egy ilyen bál meghívó keltett akkoriban derűs mosolyt azokban, kik sovárgó szemmel lesték kívülről a régi városház fényesen kivilágított ablakait.

Egy ilyen család leányának tetszelgett a kollégium felsőbb osztályának egyik növendéke, ki a bál rendező bizottságában is szerepelt. Mikor a meghívókat címezték, — hogy a leányt meg ne sértse — a család címére is írt egy meghívót, gondolván, hogy az a fényes diákbálba úgy sem fog elmenni. Nagy volt azonban a meglepetése, mikor bálba készülni látta a családot. Az eset a bálbizottság tudomására jutott: — vissza kell kérni a meghívót. Nosza volt emiatt feszélyezett helyzet! A mennykő lecsapásáról értesült a lány idősebb nővére, ki vissza is származtatta a meghívót, azonban egy kieszt tréfa már kész volt a fejében. A bál napján alig sötétedett be, hozzáfogott terve kiviteléhez.

Mikor aztán vasárnapra virradott az idő a kis székelő anyavárosban: — a kollégium kapujától egész a városház lépcsőjéig, elég széles sávban — fuszulykával volt fölhintve az uttest. A kollégistákat akkoriban fuszulykásoknak csufolta a polgárság, lencséseknek a gimnázistákat. S a tréfa derűt keltett.

Két fiatalabb nebuló éhes vágyakozással sétált a keddi piacon. A kellemes cigánypecsenye (dög) illata,

no meg a miska (vert héju cipó) étvágygerjesztően incselkedett a diákokkal. Azonban hiányzott a pénz. Miskára tellett, a mellévalóhoz furfangosan akartak hozzá jutni. Kivájták a lágy cipó belét s a kofa előtt incselkedve, egyik diák a másik kezéből, nyílegyenesen ütötte bele a cipóbelet a tepsibe. Bocsánatkérések között huzzták ki a zsírba jól megmártott kenyeret. Ha pecsenyéhez nem bírtak hozzájutni, legalább zsíroskenyeret ehettek.

Azonban a kivágott cipó arany színű héja tovább csiklandozta az étvágyat. Megállottak a tejfölös kofa előtt.

— Néné, töltsé-sze belé azt a csípor tejfölt ebbe a kenyérhéjba!

Az árát csak akkor tudakolta, mikor a tejföl fele már benne volt a kenyérhéjban.

— Jaj, néné, igen drága! — mondotta az egyik s vígan öntötte vissza a csíporba. A java, természetesen, benne maradt a kenyérben. Hogy aztán a kofa mit mondott, arról hallgat a fáma. De ők zsíros és tejfölös kenyeret ettek öt krajcárért.

Szent István napján fáklós zene járta végig az utcákat. Egy csoport diákocskák az almás kofa padja körül várta, míg a Cigány-utcából kifordul a menet. Egy csöppnyi expóhordó fiú spárgát kötött az almával-körtével díszített pad lábához s mikor a menet közeledett — a spárga feszült s a pad szempillantás alatt megszabadult terhétől. Az expóhordó kis diák vígan csatlakozott a tovább vonuló zenéhez — almától duzzadó zsebekkel. A kis fiú pár évtizeddel később már járásbíró lett.

Ez az igazi demokrácia!

Sok apró csíny lehetne a múltból még föl-

jegyezni, amik az akkori diák-életet színessé és emlékezetessé tették.

Ugy gondolom — Szerkesztő Uram — a mostani diákságnak ehhez hasonló tréfára ideje sem igen jut. Komoly idők nehezednek az Alma Materek fölé s ez idők komorságát nemcsak a tanárok, magyar szülők, de még a diákok is aggodalmak között tapasztalják.

(1925.)

Szent Péter előtt...

Tekintetes Szerkesztő Ur! Álom s esős idő, — szokták mondani mindközönségesen. Nem adok semmit az álomra, legalább ezideig nem adék. Idáig azt hittem, ha jól megterhelt gyomorral fekszem, rémes álomlátásaim lesznek — s ennyi az egész!...

Legujabb álomlátásom azonban mégis furcsa ébredéssel járt s ezért, — ha nem terhelném — elmondanám.

A vendiák-találkozóóról, anyavárosunkból, kissé megkésve ballagék haza — az apostolok lován. Tűltáplálkozva, kissé sok iszogatós után értem falumba haza a késő esti órákban. Ennyi fáradság után, kellett az üdítő nyugvás. Juliskám, jó oldalbordám, vizes kendőbe csavarta gözölgő fejemet s én a lomos cserge alatt úgy tűntem el, hogy már nem is emlékszem rá!...

*

Hol is vagyok — tűnődtem, mikor pehelysúlyu labdaként villámgyorsan szálltam a magasságba s

valami „szelíd nyomás“ kormányozott neki egy szél-rohamnak s hiába igyekeztem valami kemény tárgyat markolni, — kezemben minden elenyészett. — Nincs mentség... mind fennebb szálltam s már fenn is voltam Szent Péter előtt.

— Bocsáss meg, oh Péter atyám, tolakodásomért, de lelkemre mondom, nem saját akaratomból jövék magas színed elé, hanem kényszerítve, valami fölfelé nyomott s jöttömben sem faág, sem sziklacsucs nem vala, melybe kapaszkodva, a földöm maradhattam volna. Oh irgalom, oh könyörület, szegény tola-kodó bűnös lelkemnek — nyögtem kínomban.

Péter haragos tekintetet vetett rám:

— Mit keresel, te gyarló ember, az Ur országában — s még hozzá ilyen kapatos fővel? Tudod, hogy ide föl csak tiszta lelkiismerettel s ennek megfelelő külső formával jöhet földi halandó!

— Bocsánat, oh bocsánat, Péter atyám, hibás nem vagyok!

Arca megszelídült s erre félelmem is engedni kezdett. (Ugy vettem észre, oda fönnt hamarabb békülnek az emberek.)

— Ha nem jószántodból jössz, úgy azonnal el is mehetsz, ember, — mondotta elutasítóan.

— Nem tudom az utat, uram, vissza a földre nem szállhatok.

Péter gondolkozóba merült. Féltemben annyi időm sem volt, hogy a mennyei birodalomban körülnétek.

Egyszerre Péter atyánk arca kiderült, hozzám lépve, két kezét zsebemre téve, imígyen szólott:

— Mi vagy földi létedben, gyarló ember?

— Szántó-vető földmíves, uram; pár holdacska

földemen gazdálkodom, becsülettel, ha nincs ellene kifogásod. Ez az Urnak is tetszik. Amit az agrár-reform meghagyott kezeim között, éppen csak arra való, hogy éhen ne haljak — magyaráztam bőbeszédűen, félve, hogy tán még a magas mennyben is adót sóz majd Péter a nyakamba.

— Mutasd zsebeidet! Ha valami nem ide való tárgy van abban, úgy attól igyekezz szemem láttára megszabadulni.

Belenyulok, kotorászok zsebemben. Fényképes igazolvány, meghívó a vendiák-találkozóra, pár elszívhatatlan szivarka kerül elő egyik zsebeből.

— Tovább, a másikat — biztatott szent atyám.

Pénzestárcám kerül a kezembe. Nyitott helyén pár papírpénz darab, amiről oldalbordám is tudott — de, oh, volt ott egyéb pénz is, melyről hitestársamnak tudomása nem volt. Ez egy elrejtett szakasza vala bugyélárisomnak. Péter atyám csak nem árul el neki — gondoltam hirtelenében. S kihúztam az ezres banknótát.

— Rejtett pénz? — Ki elől rejtegeted, ember?

— Odalent mindenki elől, uram. Ez a nagyobb pénzdarab, amugy sem az enyém már. Pista sógor — mert hát ő erősebb, mint én — erőszakosan kényszerített, valami „hegyezett zabot előállító társaságba“ bé, hogy részt jegyezzen magamnak. Ugy mondván, hogy az sokat fog jövedelmezni.

Eleget szabadkoztam, hogy így, hogy úgy, én nem akarok részes lenni, mert hát közös lónak turós a háta, de ő nem tágitott. Jóban van a jegyző urral s a bírónkkal is s így mit volt mit tennem, az erőszaknak engednem kelle s a pénzt elcsusztattam, hogy hitestársam tudomást ne szerezzen róla.

— Ejh, ejh, ember! te nem mondasz igazat — mondotta Péter, miután apróbb dolgaimat szétszórta a földön.

Ritkán szoktam hazudni, az is csak amolyan fickó hazugság, ártatlan dolog, aminek úgy sem szoktak az emberek hitelt adni — s utána mosolygok. De most hazudtam, mivelhogy a földön senkinek nem adám szavam, hogy részt veszek a „hegyezett zabos társaságban“. Most az egyszer mosoly sem jött ajkamra. Majd más fufanggal akartam az ezreshez hozzájutni, melyet Péter a kezében tartott.

— Hadd nézem meg, uram, nem hamis-e ez a pénz? — nyúltam utána... s aztán zuhanni kezdtem lefelé...

*

— Kend tán megbolondult, hallá-e? — mondotta a hitestársam, mikor csergéstől legurultam az ágyról...

Eddig volt álomom, Szerkesztő Uram; de amint előbb mondtam is, — hogy álom s esős idő — hát ez most az egyszer nem úgy volt. Hanem hát valóság.

Falumba valami nadrágosok érkezének csak nemrégiben — s a „szelíd nyomásnak“ engedve — valami számárságra oda kelle adnom azt a kölcsönkért ezresbankót, — gondolván, majd csak kibőjtölöm valahogy.

S a fejös tehenem juta ehejt az eszembe: mi különbség vagyon köztem s a fejös tehenem közt?... Aki kitalálja, annak egy hónapig ingyen hordom a hét leus tejet.

A szabadsajtóról.

Mi minden történt, Tekintetes Szerkesztő Uram, azóta, mióta levelet nem irtam a Székely Közéletnek. Én ugyan biztosan tudom, hogy a lap meg lenne nálam nélkül is, de viszont én nem lennék meg e székely hírmondó nélkül. Mert hát szeretem a nyilvánosságot, a szókimondást, az igazságot — mértékel. S e lappal, én istenuccse, úgy vagyok, mint a pozsonyi bucsujárók a litániával. Mikor bucsura ment, végére értek a litániának, még a nyomdát jelző szavakat is leénekeltek, mert hát az is a nyomtatásban volt:

— Druck und Verlag in Pressburg.

(T. i., hogy Pozsonyban nyomták a könyvet.)

Ilyen formán vagyok becses újságjával, Tekintetes Uram, én is. Fiatalabb koromban nem voltam ilyen, de mióta megtudám, hány a harminckettő, (mert hát bizony csak hat s még maholnap annyi sem) — azóta értem csak meg igazában, hogy a 48-as nagy idők elején szegény jó Stancsicsot miért zárta el az önkényuralom, s a forradalom miért szabadtotta ki őt akkora lelkesedéssel börtönéből, — vagy hogy miért volt a nemzet követelésének első pontja a sajtószabadság!

Azért, hogy a sajtó ellenőrizzen, hogy a sajtó kritizáljon, sujtson, vagy fölemeljen, mint azt már az igazság, a nagy nyilvánosság megnyugtatóására is megkívánja. Ilyenformán a sajtó általános érdekeket szol-

gál — a nagy közönség érdekeit. Vajjon hova jutnánk, Tekintetes Uram, ha az emberben rejlő hatalmaskodásnak zsilipjei megnyílnának mindenkiben: üss, vágj, lopj, jobban mondva: sikkassz, — vagy a kezébe adott hatalommal úgy élj vissza, hogy réme légy az emberiségnek.

Ha a sajtó nem lenne, bizonyára így is volna. Törvénynek, társadalmi rendnek egyformán fönségesen értékes a sajtó. Mikor szénás szekerem jól megpakva, hegyről ereszkedem a völgybe, talabort teszek a kerek alá, kereket kötök, vagy vontatót akasztok szekerem után, hogy az ne rohanjon alá a völgybe; — fékezőt látok a száguldó autók nál, kocsiknál is. Hogy mekkora veszedelem származik, ha mindezeket az elővigyázatosságokat az emberek nem alkalmazzák, — arra számtalan példát láttunk és látunk. A gyorsan száguldó autónál, ha a fék elromlik, kész a veszedelem.

Hát úgy gondolom el, öreg székely eszemmel én is, Tekintetes Uram, ha sajtó nem lenne, hányan élnének az egyéni szabadság meg nem engedett formájával? S így confundálám ki magamban, hogy az újság tán olyan talaborféle a társadalomban, mely a lejtőről lefelé futástól, vagy néha a magasba való gyors előre töréstől eleve megóvjá az embert. Azt tudniillik, akiben van belátással párosult intelligencia is, ad valamit arra, hogy cselekedetéhez vajjon mit is szólnak az emberek, a társadalom — : a leghívatottabb bíró.

Azonkívül a törvény őre is a sajtó. Hasábjain ostromozza a törvénytelen cselekedeteket, a törvény kiájtását, a törvény által kezembe adott hatalommal való visszaélést. S ha primitívebb értelemben a szap-

panról azt mondjuk, hogy a kultúra fokmérője, — úgy a sajtóról bizvást elmondhatjuk, hogy az a kultúra áldott vívmánya. Éppen úgy, mint a vallás, iskola, törvény s minden más emberi intézmény, mely nélkül állati sorban maradna Isten legszebb teremtménye: — az ember.

Tudom, hogy mosolyog levelem olvasása közben, Szerkesztő Uram, de utolsó levelem óta — mint előbben is íram — annyi ujság történt, hol székel anyavárosunkban, hol meg a perifériákon, hogy meg nem tudám állani morfondírozás nélkül.

Nagy ünnepséget rendeztek a városon jó, botoskészítő csizmadiáink. Igaz, hogy a botos már a múlté. A botost mi már meg sem vesszük, csizma járja, mert hát falumban kicsufolnának atyámfiai, ha eme régi bakkancsforma lábbeli kerülne sárban taposó lábaimra.

— A korral haladni kell! -- mondja jó öreg bordám.

De a városban jártunkban láttam olyan hegyes orru cipőket is, hogy elgondolám, no ha ez nagyobb volna, — tán csónakázni is lehetne benne. Mondtam is Juliskámnak valami ilyesfélét, de ő oldalba böke ehejt, mert meg ő hegyes orru cipellőt szeretne. Emiatt még lesz is égiháboru közöttünk, jól tudom, mert hát ő az újítással tart, én meg maradélag vagyok. Tetszik tudni, Tekintetes Uram, sok esetben a gyors haladástól borsózik a hátam. S így én örömmel szemlélem — jó öregem bosszantására — mikor két csizmadiainas rudon a piacra viszi a nekünk való lábbelieket. Jó vásárokat kívánnék nekik!

Az oklándi incidensről is olvasék a Székely Közélet múlt heti számában s éppen ezért is irogaték

előbb a szabadsajtóról, mert jól esett nekem is, de másnak is, hogy Szerkesztő Uramnak az esetben bepillantást engedett az illetékes hatóság. De jól is teszik az urak, hogy a kedélyeket megnyugtatón igyekeznek, mert hát nem mindenki rossz ember. A rossz embertől bizony öreg fejem is fél. A nyílt és őszinte eljárás mellett az is nevelné a bizalmat, ha a nép között mindenütt a nép nyelvét értő közegek is teljesítenének szolgálatot, ami bizony most még általánosságban nem mondható el. Így mindjárt a megértés is könnyebb lenne s erősödnék a székely ősi hajlandósága a törvénytiszteletre. Mert hát a székely mindig törvénytisztelő volt, ugy-e jó Uram? No hát legyen is az s akkor talán nem lesz ezután baj.

(1925.)

Az udvarhelyi Jótékony Nőegylet jubileumához.

A jó Isten segedelmével — fáradságos munka után bár — végre azon gondolkozhatunk jó öregemmel, hogy mivel is töltsük a hosszú téli estét. Jut hát idő bőven az olvasásra is. A gazdasági munkától ráérünk arra is, hogy a testünk érdekében akkora robot kifejtése után, lelkünknek is jusson valamicske táplálék. Azt Tekintetes Uramnak már előre is elárulhatom, hogy egész évi fáradságos munkám eredménye annyi, mint semmi! Tudom, hogy jó Uram is érdeklődik az iránt, hogy gazdagodik-e a székely, vagy legalább élhet-e? Erre én csak azt mondhatom: igen Uram, de csak úgy, ha hagyják!

Ma adót fizetek, holnap jótékonycélra adok valamit — már amit tudok, aztán meg más egyébre kéregetnek — s nincs a teremő Istennek az a napja, hogy a család fenntartására szükséges kiadásomnak még más sallangja is ne akadna. Mégis például az adómmal sohasem tudok rendbe vergődni.

De ne, ne! Illendőség okáért is akarék írni, mert ami illik, hát illik. Jó Szerkesztő Uram el mene nyugodni egy kicsikét, kívánom a felüdülést neki, mert hát annyi betűt összeirogatni az ujság hasábjain, meg másutt is, mint ő teszi, nem kis munka ám. S olvasám a Székely Közéletben, hogy hát a szerkesztésért Bíró Lajos tanár ur lesz ezután felelős, t. i. míg a felelős szerkesztő ur üdül. El is gondolám magamban, no öreg székely, most már mi lesz a te leveledel? Meg rá azt is elgondolám, hogy hát ehejt a vendiáktalálkozón egyszer csak poharamhoz üte poharát — hát jó ember kell legyen. Imígyen pártolja leveletem. Jó bizony egy-egy kicsit az urakhoz is dörzölődni...

Éppen mikor eme rövid változást olvasám a szerkesztő urékról, olvasám azt is, hogy a magyar asszonyok is ötven éves jubileumot rendeznek 6-ikán (decemberben); kaptam ám meghívót is, amelybe az is írva vagyon, hogy ott mind a két szerkesztő ur nevezetes funkciót teljesít. Hm, mondám is Juliskámnak, hogy hát

— Ide nézzen, lelkem.

— Hová, no! — kérdezte ő.

— Erre ne, erre a meghívóra.

De lélekzetem majdhogy el nem állott, gondolva, hogy ha jó öreg bordám észre találná venni,

hogy én jó uraimékkal levelezek, olyan gubacot nyomna oldalomba, hogy tudom Isten...

— Hát baráticskám — mondtam én tovább — nekem van két hatvékás földem, pár holdacska kaszálóm, legeltetési jogom — ha el nem veszik, s erdőrészecském is. Komámnak négyszer annyi, a másíknak meg duplája: hát én, ha ez mind az enyém volna, még azt a sokat is oda adnám azért, ha gondolatomat olyan szépen tudnám leírni, hogy azt mások is megértsék — s még hozzá gyönyörködjenek is benne az emberek. A tudományt legalább el nem vehetik mások.

— Kend megalondult tán, hisz' azoknak az uraknak van ám más mesterségük is.

— No, no... nem is azért mondám, hogy nincs más elfoglaltságuk is, mert abból, amit írnak, bizony most meg nem élének.

Ilyenformán vitatkozunk itthon jó öreg bordámmal most a meleg kályha mellett. S künn vígan esik a hó.

Nagy megtiszteltetés esék az öreg székellyel, Tekintetes jó Uram, hogy én rólam sem felejtkezék meg a Jótékony Nőegylet vezetősége s ehejt nekem meghívót küldé. El is megyek oda öregemmel, már csak azért is, hogy ott jó uraimékat láthassam, megfigyelhessem, természetemben lévén a tanulni vágyás. Tudom, nem nézik ott le az embert, mint falumban szokták, hol az urak félvállról beszélnek velem. Igaz, hogy kicsi urak azok, tán nem is azok, gondolám, mert az igazi urak nem fennhéjázók, azok még paroláznak is a székellyel. Hiába: a talmi még az emberekben is csak talmi marad.

Olvastam még azt is a meghívóból, hogy dísz-

gyűlés lesz, hol kitüntetés is lesz. Kitüntetik azokat, akik azt meg is érdemlik. Hadd kapjanak elismerést azok, kik a szegényekért — jó szántukból, csupa ingyen — annyi sokat fáradoznak. Legalább az emberek tüntessék ki az érdemest, mert a sors bizony igen sok érdemtelent kap szárnyára és emel föl...

Azt is elgondolám, Tekintetes Uram, hogy mégis csak szép, kinek vagy kiknek tisztos multjuk van, mint jelenben éppen eme magyar női egyesületnek — megünnepelhetik fennállásuk ötvenedik esztendejét; ez már aranylakodalom az ember életében, mely után következne a gyémántlakodalom. Kivánnám is, hogy a gyémántlakodalmat boldogabban ünnepelhetné eme nemes és humánus intézmény: a multnál barátságosabban, megértésben, érdeklődésben sokkal bővebben s támogatásban sokkal gazdagabban, — mert hát a szegényekről van szó, azok támogatásáról. S azoknak, kiknek a sors kedvezett, bőven legyen alkalmuk könnyőreletességet gyakorolni embertársaikkal szemben.

— Gazdag leány lesz a színpadon! — mondja jó öregem, — azt már megnézzük, szegényt ugy is látunk eleget.

Elkacagtam magam.

— Nem gazdagok azok a lányok, csak a Gazdag lány c. színdarabot játszáék el ott; gazdag leány nem szorul rá, hogy színpadra menjen — magyarázám Juliskámnak.

— Vagy igenis! — mondja.

Szeret ugyanis incselkedni velem, mikor gazdag leányról van szó.

— Hát mért nem vett kend akkor gazdag leányt feleségül, mért vett engem el? — szokta mondani, mikor sok gond nehezül vállunkra. Ilyenkor aztán a

békítés minden formáját előveszem — de ő tovább duzzog. Addig duzzog, míg egy békítő csókot nem nyomok a homlokára!...

Vajjon minden háznál így van ez?

Kivánnám, hogy így legyen!

(1925.)

A szeretetről...

(Karácsonyi hangulatkép.)

Tekintetes Szerkesztő Ur! Ehejt jó Juliskámmal együttesen kívánok jó uramnak boldogságos, szent karácsonyi ünnepeket megérni, jó egészségben, uri családjával egyetemben! A jóságos Isten nekem is megengedé, hogy ő szent felsége karácsonyát ötvennyolcadíkszor megérjem; mert már minden rákövetkező egy karácsony csak ajándék számomra a Gondviseléstől; jó öreg bordámmal pedig mindközönségesen a harminckettediket. Közbevetem, hogy amikor negyvenedik esztendejét már vagy öttel is elhagyta öregem — még mindig negyven éves volt. Nála ugyanis megállott az idő folyása, nem úgy, mint nálam, akinél három napból áll egy esztendő, — éppen, mint azt gyermekkoromban meséből hallottam.

— Hány esztendő kend, — komámasszony? — kérdezte a menekülés után komané öreg bordámtól.

— Kerekszámban éppen... negyven — monotta ő.

S ehejt a menekülésnek már jó pár esztendeje vagyon.

Ekkor igazat is mondott, de ezt a kerekszámot

éppen öt álló esztendeig ismételte mindazoknak, akik éveit számát tudakolták. S én mosolyogtam. Öt esztendőt letagadott az istenadta. No de azért helyre fehérnép még most is. Ugy élünk hárman, mint egy kis királyság. Király a fiugyermekünk — az ő akaratára érvényesül, a feleségem a minisztérium, én meg a képviselőház vagyok. A gyermek követel, az asszony előterjeszt, én meg vagy megszavazom a költségvetést, vagy elvetem — már mint képviselőház.

Akkor a kormány azt mondja, hogy:

— Beadom a lemondásomat, kinlódjék a kutya ilyen kevés pénzzel. Szegény ember ne vegyen feleséget, s több nyomorúságot a nyakába.

S megindul a költségvetés felett a vita. Győztes rendszeren ő, s én kiízzadom a rámszózott terheket. Igaz, hogy nem is kívánom, hogy a kormány rudját másnak adja át; viszont ezt ő sem akarja. Mert hát uralkodni mégis jó.

— Követelem, s punctum! — mondja hangosan.

— Megadatík! — mondom én, az erő tudatában, de lassabban.

Mert hát az élet sokat követel, ugy-e jó Szerkesztő Uram, ezt bizvást ön is tudja. Igen sokat... S ez ellen nincs appeláta, hiába mennék akár a sóhivatalba panaszommal, mint közönségesen mondani is szokták.

No, de most itt a szent karácsony, a szeretet ünnepe. Örömnapp a gyermekeknek, de az a nagyoknak is. Bár lenne az minden háznál, minden faluban, s minden országban. Sokszor elgondolom magamban, milyen jó is lenne, ha egyszer csak az embereknek az a gondolata támadna, hogy no most már elég volt a haragból, most minden haragosom-

mal kibékülök, s minden ellenséggemmel kezét fogok. Mert hát ugyis olyan rövid az élet ezen a sártéken.

De az a baj, hogy minden ember lekisebbitve érzi magát, ha megbocsát haragosának, s a kezdőlépést oly nehéz megtenni. Pedig milyen jó volna, ha az év minden napja karácsony lenne az embereknek, — karácsony a munkanap, karácsony az ünnepnap — a szeretet napjai! Milyen boldog megnyugvás ülne a lelkekre, — ugy-e jó Uram?

El is gondoltam magamban a régi jó idöket, el a nagy harcokat, az ellenzék, s a szabadelvüpart küzdelmét, — ott a magyar parlamentben. Izzó volt a küzdelem, a kedélyek fölkorbácsolva. S fölállott a heves vita folyamán néhai jó Thaly Kálmán, a Rákóczi-kultusz megteremtője, s a békére közvetítő indítványt tett. Zajos taps, éljenorkán rezgett végig a Házban. A béke megvolt a két párt, de meg valamennyi párt között is. S Bécsből az lett a jutalom, hogy a bujdosó Rákóczi hamvait a Boszporus mellől haza engedte szállítani a legfelsőbb elhatározás.

Savadenak hívták azt az állatszeliidítőt, ki a Beketov-cirkuszban a kiállítás alkalmával szeliidített fenevadjaival szenzációs mutatványokat végzett. Hátborzongató látvány volt. A cirkusz közepén egy nagy vasketrecet állítottak össze. Ő maga egy kisebb és egy nagyobb kutyával lépett a ketrecbe. Jött elől két hatalmas jegesmedve, utána két tigris, két oroszlan, két barna medve. Ezek a ketrec két oldalán sorban felállított, hátnélküli széken foglaltak helyet — párjával egymással szemben. Jött a mutatván. Savade balkezeiben egy bőrrel bevont vasbotot tartott, jobbkezeiben pedig egy korbácsot. A vasbot veszedelem esetén valószínűleg a fenevad szájába kerül, ha az

emberhusra vetemedett volna. Ettől az állatok nem féltek, de féltek a korbáctól. Ez volt a parancsvégrehajtásának ellenszegülők serkentője. A ketrec egyik oldalán volt fölállítva egy kétlábu, magasbanyuló létraszerű alkotmány. Itt kellett egy allegorikus képet bemutatni.

Savade a korbáccsal egyet csattantott.

— Muki, előre!

Beszalad Muki, az állatsereglet bohóca, egy évesnek látszó mókás, játékos medve, minden állat előtt komplementírozva, fellépked a létra legtetejére, s ott helyet foglal. Csattan az ostor. Jön Leo, aztán a tigrisek sorban. Hátborzongató volt, mikor Muki csupa játékból a tigris lábához kapott, s az ostor lesujtott. Szememet behunytam, s mire kinyitottam, az anyjuk már a kijárat felé szaladt ijedtében. A tigris hatalmas karmait már-már a bohócmedvének vágja, s szétmarcangolja, ha idejekorán meg nem fékezik. Savade szembe ugrott vele, merően a szeme közé nézett, e nézés és az ostor rendet teremtett. Békét!

A mutatvány pedig simán ment tovább.

Hát imán most, Tekintetes Uram, ha meg nem haragudnék, azt bátorkodom kérdezni: — nem volna-e jobb, ha az emberek a Thaly Kálmán indítványa formáját választják, s nem a korbáccsal fenyegető Savade szelidítő eljárását — bocsánat a hasonlatért! — a szeretet, a béke, az egymás megbecsülésére a Megváltó születésének e szent ünnepén? Oh, mily nagyszerű lenne az!

Bármely vallásfelekezet templomába megyek be — a szeretetről hallok szónokolni; bent az Isten házában minden emberben meg is van a hajlandóság

a szeretetre, de mintha szivaccsal törölnék le rólunk, mikor onnan kijöttünk — már el is feledjük.

Azt is elgondoltam a karácsony szent ünnepének elközelgésével, hogy — : amíg minden két ember közül az egyik erősebb, mint a másik; egyik több, hatalmasabb akar lenni; míg gazdag és szegény vagyon a földön, s lesz jó ember is, rossz ember is — : addig a szeretetről hiába beszélnek az emberek, mert a rossz mindig ellensége a jónak! Hát nem igaz, Tekintetes Szerkesztő Ur?

Levelem végén még arra kérném, Tekintetes jó Uramat, hogy nyomtassa oda azt is, hogy a levelem kedves olvasóinak, a város és megye érdemes közönségének és Tekintetes Uramnak is jobb és boldogabb, szent karácsonyt kívánok.

Ujévet köszöntők.

Tekintetes Szerkesztő Ur! A hosszú ünnepeknek szerencsésen a végére érünk. Alig is vártam, hogy az ünnepek ehejt véget érjenek, mert ha még sokáig tart, különösen az ujév napja: még ködmönöm is ajándékba kerül egy szemfüles „boldog ujévet” kívánónak. Pedíglén hát jó Uram tudja azt, hogy aranyom, ezüstöm nincsen, de melgen érző szívem — az már vagyon: s ez éppen a szeretet szent ünnepén dobogott erősebben. Hogyne! Karácsony volt. Karácsony, mely ünnepnek annyi kedves gyermekkori emléke van elraktározva öreg szívemben.

A hetvenes évek vége felé karácsonyi vakációra

mentem haza drága jó szüleimhez — kitűnő bizonyítvánnyal, s még élesen csengő gyermek-szoprán hanggal is. Otthon a háznál nem voltak képesek sem apám, sem áldott lelkű nővéreim rávenni, hogy hangom eme kitűnő voltát előttük is bemutassam. Szégyenlettem otthon énekelni.

Jött a szent este, a szokásban levő kántálással. Drága jó néném minden biztatása hiába való volt arra, hogy apám ajtaja előtt elénekeljem a „Csordapásztorok“ kezdetű szép karácsonyi éneket, — nem tudtak rávenni. Kiszöktem az udvarra. Öreg szolgálánk a postahivatal ajtajánál kántált, s én lestem, hogy mi fog történni, ha be is megy apámhoz.

Sugárzó szemekkel lépett hozzám. Hogy bent a szobában mit mondott jó apám a becsületes hű szolgálának, azt csak később tudtam meg.

— No most Gyurika ájjon oda az ajtóba énekelni s ha énekelt, fusson bé a házba — így a tekintetes ur nem fogja megtudni, hogy maga volt az, ki énekelt — mondott Mócsi bácsi.

Lépre mentem, énekeltem...

Vacsoránál jó apám elővett két ezüst huszast.

— Gyurika, fiam, te bizonyára ismered azt a fiucskát, ki szép szoprán hangon énekelte a „Csordapásztorok“-at; a hamis gyermek elszaladott, nem jött be hozzám, amint illik. Itt ez a két huszas, az én nevemben keresd föl és add át neki.

Apám is, jó néném is erősen figyeltek rám. Elszégyenlettem magam, hisz' én nem pénzért kántáltam. Elvörösödött arcomra eme szent estén számtalan csókot kaptam határtalan szerénységem elismerése és jutalma fejében.

Azért írom meg e régi kedves emléket, Tekin-

tetes jó Uramnak, mert e karácsony és ujév napján ennek a szerénységnek éppen a megfordítottját látám a köszöntésekben. Még ha kántálnának legalább — vagy gyönyörködnének a jó hangban vagy nevetnének a rossz éneken; — de legalább megszolgálnák valamivel az ajándékot.

E helyett: jól-rosszul öltözött gyermekek, de kamasz számba menők is, csoportosan járnak házról-házra, s gyűrött papirosra nyomtatott, vagy írott ujévi köszöntőt nyomnak a markunkba. Künn az utcán váróknak az eredmény, vagy az ellenkezője a jel: — ez jó ház! Be ide! S nem szűnik az ajtónyitogatás.

S ezek még csak a gyermekek! Hát a nagyok véget-hosszat nem érő sokasága, a kilíncselés házról-házra a szeretet szent ünnepén és ujév napján!

Bizonyára Szerkesztő Uramnak is kijutott belőle bőségesen. Kívánjunk egymásnak szerencsét, hogy tul-estünk rajta!...

A megértésről.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Lesz immán minden, jönnek a választások!...

Lesz vasut Csíkszeredáig; lesz kamatmentes kölcsön s hogy még mi minden nem lesz, annak se szere, se száma! De ami a legfontosabb: a megértés, — az már igazán meglesz. S mielőtt erről írnék a Tekintetes Szerkesztő Urnak, engedje meg nekem, hogy amugy istenigazában egyet jót kacagjak, hogy ezt a kacagást mindenki hallja meg. Amugy székelje-

sen kacagok, hogy az örömtől csak úgy csurognak könnyeim, — hasravágódom, székre, asztalra ugrom örömömben, s végül begurulok az ágy alá, mert haza jött a kormány (már mint jó öreg bordám), s ilyenkor nekem az ágy alatt a helyem...

— Hi-hi-hi, ha-ha-ha, hu-hu-hu, he-he-he! — hupci! hupci! — kinzott a prüszentés is nagy kacagásban.

Anyjukom aztán megsokalván a kacagást, s az amiatt patakként ömlő könnyeim sokaságát, tarkón ragadott, üstökömnél fogva kiráncigált az ágy alól, s ehejt az örömkönnnyek sirógörccsökké válának, míg a könnyek már folyókká nőttek magukat!

Ugy gondolom, Tekintetes Uram, hogy az örömkönnnyek a választás előttre, a sirógörccsök meg a választás utánra szólnak!... Már mint az a múlt tapasztalataiból is tudva vagyok!

— Mi vagy te? — kérdezte anyjukom, mikor ehejt talpra állani segített.

— Én vagyok a nagynyavalyarontás!

— Azt éppen látom ehejt, te vén góbé. S azt is látom, hogy öreg korodban sem fog megjöni a jobbik eszed.

— A jobbik eszem-e, te, — a jobbik, az már régen elment. Elment azóta, mióta az uraknak az a gondolata támadott, hogy a megértést munkálják egy megértő és egy meg nem értő fél között. Mert a megértéshez okvetlenül két fél kell: egy, aki megért, s egy, akít megértének.

*

Gyermekkoromban, mikor jó öregem amugy magyar Miskásan jól elnászpágolt, ha szót nem fogad-

tam, vagy rossz voltam — a verést rendesen meg kellett, hogy köszönjem.

— Értsük meg egymást! — mondotta öregem.

— Értem, értem, apám uram, de...

— No, mi az de...

— Apám uram erősebb, mint én s így könnyebb azt kívánni tőlem, hogy én értsem meg kendet, — szólottam az ostort erősen szemlélve. — De lennék csak én a nagyobb, s adná csak egyszer az ostort az én kezembe, tudom akkor nem mondaná, hogy értsük meg egymást, mert akkor kend félne az ostortól. — S az öreg nevetett. Könnyen nevetethett. A hatalom, az apai tekintély az övé volt.

Mikor katona lettem, öreg századparancsnokomnak az öt órai kurtavasat kihallgatáson kellett szintén megköszönni. Ő volt a hatalom, én meg a szenvedő fél. Én mindig a szenvedő vagyok és voltam világeletemben. Ha örömöm van — ráfizetek; ha bánatom van, akkor is ráfizetek. Szóval: én mindig ráfizetek!

A hatalom elrendeli az adóbehajtást: én fizetek. (Add meg a császárnak, ami a császáré — mondja a szentírás.) A kisebb hatalom elrendeli a köz munkát: én köz munkát teljesítek. Egy közbeeső hatalom elrendeli, hogy én táncoljak: s én táncolok, míg szuszszal bírom — s hogy a hatalom hány formában rendelkezik velem, személyemmel: azt nehéz volna papírra írnom!

S hogy ezt megírák, csak azért tevék, hogy jönnék a választások, s meg azért is, hadd tudja meg jó Uram is, hogy én vagyok egy személyben a megértő, a szenvedő és fizető ebben a szép és drága — Székelyhonban!...

A magyarság két halottja.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Ide s tova lezajlanak a választások s én békében érezhetem magamat. A politika huncfutság, uraknak való. Veszekedjenek az urak fölötté, de azért haragot ne eszkábáljanak ki belőle, mert az már rossz volna. S éppen azért nem is írok jó Uramnak erről. Más, egészen más, ami levélírára készlet.

Gyász van minden magyar háznál már jó pár esztendeje. Mélységes gyász ül a lelkeken szeretteinkért. Hanem a mostani gyász — mely az erdélyi magyarságot oly váratlanul érte, s így minket is: székelvényeket — mintha sokkal fájdalmasabb volna, mert az meg egy egész nemzet gyásza. Hiába mondjuk a magunk külön gyászeseit nagyoknak — születünk s meghalunk, fiataloknak adjuk át helyünket. Idővel emlékünks is homályba vész, az ifju sarjadék pótolja elvesztésünket...

Két nagy halottja volt a magyar nemzetnek rövid pár hét leforgása alatt: Nagy Károly püspök az egyik, egyházfejedelme az erdélyi magyarság református híveinek. Nem tudom, Szerkesztő Uram, mi volt nagyobb a már csak néhai jó püspökben: magyarsága-e, vagy királyi papi nagysága-e, vallásos mély érzése, mely e magas méltóság elnyerésére jogosította? Én csak azt tudom, vagy gondolom, hogy e kettő párosult az ő nagy személyében: nagy volt ő mint ember; nagy volt ő mint pap. S mi magya-

rok benne mind a kettőt siratjuk, gyászoljuk: a tudós főpapot s a megalkuvást nem ismerő magyart. Nevét a nemzet történelme arany lapjaira jegyzi föl. Meg is könnyezők a nagy embert, mikor temetésekor falunkban a harangok megszólalának; megkönyezők mikor az újságból a gyászhirot elolvasók. Ez az egyik közös nagy gyászunk!

A másik gyásza magyarságunknak a művészet köréből vagon.

A nemzet csalogánya: Blaha Lujza haláláról olvasék egy-két héttel ezelőtt megható cikket — szintén könnyes szemmel. Aki csak egyszer is látta játszani, hallotta énekelni ezt a mesésen ritka tehetségű asszonyt, az éppen elegendő volt arra, hogy emlékében örökké maradandó legyen. Régebbi kedves magyar népdalaink először az ő ajkán hangzottak el a volt budapesti Népszínházban, s másnap már szeltében dudolták, füttyülték őket az utcán, énekeltek a varietékben, zengett a népdal a Blaha Lujza recipéje szerint. Ahogy pedig a magyar leány, a magyar asszony-típust a színpadon alakította — az egyenesen mesébe illő. Mikor pedig nagy művészetét legfelsőbb helyről kitüntetéssel jutalmazták és azt megköszönni a király elé ment, — ez a meleg szívé nagy művésznő, ki ezer és ezer ember előtt annyi művészettel, öntudatos bátorsággal játszott —: a legelső magyar ember láttán úgy elérzékenyült, hogy könnyes szemmel akart a királynak kezét csókolni. Az egész főváros, sőt az egész nemzet tapsolt a művésznőt ért kitüntetésnek.

Sok kedves emlék fűződik az ő nevéhez. Mikor a volt Népszínház már hanyatló félben volt s a magyar népszínmű már kezdett a múltté lenni —: a

kormány művészetéért a Nemzeti Színház örökös tagjává nevezte ki. Itt már a Nagymamában látja játszani rajongó közönsége; fiatalkori szépsége azonban itt is szembeötlő. Emlékei közül — mert igen sok volt neki s már összegyűjtve kötetben is jelentek meg, — én is följegyeznék egyet az utókornak, ha a Tekintetes Szerkesztő Urat nem terhelném vele. Szem- és fültanuja valék, s másnap az ujságok hasábjait irtak róla.

Galiczia egyik kisebb községében, ha emlékezésem nem csal, Bratkovice-ben történt a 90-es évek közepe táján, — hol magyar huszárok állomásoztak — egy tragikus eset. A századnak Diószeghy Mihály nevű, kemény szívű őrmestere volt. Rettegett tőle az egész század. Kegyetlenségéről sokat irtak később a lapok, mikor az ügy nyilvánosságra került. S az egész országban — az illetékes köröket kivéve — mindenki elítélte a magyar huszárok kinszóját. Egy gyakorlat után tizenhárom elkeseredett közhuszár megrohanta és lekaszabolta a kegyetlen őrmestert. A gyilkosokat pörbe fogták s a hadbíróság mind a 13-ra kimondotta a halálos ítéletet. Se szere, se száma nem volt a sok kegyelmi kérvénynek. Megmozdultak a vármegyék, amelyeknek a huszárok szülőttei voltak, a halálra ítélték is kegyelemért folyamodtak az uralkodóhoz. Azonban minden hiábavaló volt. Elutasították mind. Már csak néhány nap volt, hogy az ítélet végrehajtsák a tizenhárom szerencsétlen huszáron.

S ekkor nagy csoda történt...

A főváros, az ország szíve nyomott hangulatban volt a tizenhárom magyar huszár sorsa miatt. A kivégzést megelőző napokban, a régi Népszínházban a Piros bugyelláris került színre. Blaháné Török

Zsófi szerepét játszotta; — mintha most is látnám, úgy van az emlékemben. Az udvari páholyban ott volt a király is. Folyt az előadás s Blaháné minden jelenetét hatalmas tapsvihár fogadta, megújrázták. A tapsolók között leglelkesebb talán maga Ferenc József volt. Egyik számnál különös dolog történt. Blaháné, anélkül, hogy erről valakinek tudomása lett volna, egyik énekszám szövegét ötletszerűen megváltoztatta.

Ezt énekelte:

De szeretnék a királlyal beszélni,
Hogy meg tudnám a szemébe mondani:
Adjon pardont az én kedves babámnak,
Meg annak a tizenhárom huszárnak!

Az utolsó sornál az egész nézőtér felállt s úgy tapsolta ezt a váratlan és megindító rögtönzést. A király kihajolt a páholyból, most már nem tapsolt: komolyan, meghatottan intett fejével a színpadra, — Blaha Lujza felé. Mindenki megértette ezt a szívből jövő bölintést s újból kitért a taps és éljen...

Másnap a tizenhárom huszár kegyelmet kapott. Sikerei között Blaháné erre a sikerére volt a legbüszkébb.

Sokan el sem hinnék e nagy művésznőről, hogy folyton az anyagiakkal küzdött. Akárcsak Ujházy, kiről köztudomásu, hogy nagy gázsíja dacára, semmi vagyon nem maradt utána. Hja... Thália papjai nem a vagyongyűjtésben lelnek a lelki boldogságot. Legalább nem mindenik.

*

... A nemzet e két nagy halottja koporsójánál, hogy az öreg székely is meghatottan áll meg, —

könnyező szemekkel, bizonyára jó Uram is tudni fogja, hogy miért?

Aldott legyen drága emlékük!

(1926.)

Rang- és címkórság.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Most, hogy megint annyit beszélnek és írnak a demokráciáról, nekem egy régi anekdota jut a eszembe. Elég jóízű, s főképpen: találó — tehát megírom.

Egy zsidó polgártárs alaposan meggazdagodott. A vagyonhoz csak a titulus hiányzott még. A magyar zsentrionsztály példája motoszkált a fejében, melynek udvarházaival, kastályos módjával együtt jár a rang is. Uradalmat vásárolt, gondolván, hogy a vagyon a címzést is magával hozza. Adott vacsorákat, rendezett estélyeket, de rangján felüli címzéssel senkisé nem tisztelte meg. Még a cselédsége sem. De mégis volt egy, — János, a magyar juhász — ki rendesen nagyságos urazta. Történt egyszer, hogy nagyobb társaság borozott az új földesur kastélyában, csupa hitsorsosak, kik előtt imponálni akarván, felhívatta a magyar juhászt. Töltött az erős borból egy pohárral.

— János, mit csinálnak a kosokok? — kérdezte szelid hangon juhásztól.

— Esznek, nagyságos ur! — volt a válasz.

Elégedett mosollyal nézett maga körül az új földesur. A jég meg volt törve. Nagyságos Ur! Oh, mi szépen hangzik annak, akit községében azelőtt Áron, vagy Ábrahám néven szólítottak. A juhász tisztesség-

tudóan kiitta borát s távozott. Azonban még le sem ért a lépcsőn, újra szólították.

— János, mit csinálnak a kosokok? — ismétlődött a kérdés, mikor a pohár bort kiitta a juhász.

— Esznek, nagyságos ur!

Még egy pohár bor, s aztán még egy. Jánosban lassan-lassan gyűlt a kurázsí, egészen a hatodik pohárig. Kiitta ezt a poharat is, s a megszokott kérdésre, hogy hát:

— János, mit csinálnak a kosokok? — a kurázsí ilyenformán szaladt a szájára:

— Ejnye, — szedte-vette, teremtetten, rongyos zsidaja, hát nem megmondtam, hogy esznek! — és sarkon fordulva távozott.

Mert hát igaz, ugy-e jó Szerkesztő Uram, hogy a vagyon mellett milyen szép a rangbeli megbecsülés is. Jár a címzés sokszor a teljesen vagyontalannak is — tanultsága után, hivatala után. Társadalmi állás hozza magával. Születés is. Még akkor is, ha az egyénben sem méltóság, sem nagyságos erények nincsenek. Van e címzésekben visszasság is elég. Ha a nagyságos titulusos durva, mint a pokróc, s tudatlan, mint a borju, — vagy mint az előbb említett polgártárs.

Egyik magyar társadalmi betegség a címkórság. Ragyogni, fényeskedni mások előtt kevés, vagy éppen semmi tudással is. Bűnnek ugyan nem bűn, csak ostobaság. Ostoba, ki többnek akar látszani, több, rangosabb akar lenni, mint azt az értelmisége, végzettsége megengedi. Ámbár az sem igaz, hogy az ember a bárónál kezdődik, mint azt egy jókora nagy ur mondotta volt jó régen.

Erre vonatkozólag ehejt jutha eszembe néhai jó Szilágyi Dezsőnek egy mondása, találó mondása. A

régi szabadelvű klubban a nagy igazságügyminiszter kalapja véletlenül egy üres fejű, szabadelvű honatya fejére került, amit az illető azonnal észre is vett.

— Bocsánat, Kegyelmes Uram, körülbelül akkora a fejem, mint a tied — adta vissza a kalapot Szilágyinak nagy hajbókolás közepett.

— Körül igen, de belül nem, kedves barátom — szólott a titán.

Valahogyan így képzelem el én is azt, hogy az emberi nagyság, címzés leginkább olyanokat illet meg, kiknek, ha a fejük kívülről a többiekkel egyforma is, de belülről — másforma.

Különben, ha a megtisztelő címzés alantastól, vagy pláne alárendelt személyektől jön, úgy ez nem felemelő. Ezek sokszor csak nem tudnak a hízeltetésnek másforma kifejezést adni a rangon felüli titulussal.

Tekintetes Uram! mennyivel kedvesebb volt a nagyságos és méltóságos címzésnél a múltban a nagy magyar asszonyok között szokásos nagyasszonyom, nemzetesasszonyom megszólítás. Most adnak elő Budapesten egy új magyar operát, címe: „A farsangi lakodalom”. Csak úgy hemzseg benne a sok krinolin, loknis frizurás nagyasszony és nemzetesasszony. Hát a nemzetes uram! Csupa melegség, kedvesség és báj ömlik el a rozmaringos néniken: azok színpadi mozgása juttatja eszünkbe azt is, hogy az erdélyi fejedelmek „nagyságosak” valának és még korunkban az alispánok „tekintetese” (mily szépen hangzik ez is), s hogy a nagy székely báró Orbán Balázs még a szolgálójának sem engedte meg, hogy másképpen szólítsa, mint „képviselő ur”. Ő igazán demokrata volt. Nem úgy, mint azok a demokraták, akik csak azért demokraták, mert nem lehetnek arisztokraták.

A csíksomlyói vendiák-találkozóhoz.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Rövidke hírt olvastam a lapokból. Akik valaha is a csíksomlyói — most csíkszeredai — gimnáziumban tanultak, ott érettségiztek, mindazokat vendiák-találkozóra hívja meg egy, a nevezett iskola kebelében alakult bizottság. Körülbelül ez a rövidre összefoglalt tartalma a hírecskének. Ám ami eme hírecske nyomán megy világgá, az mint imádságos hangulat száll az ott tanult vendiákok lelkére...

Csíksomlyó, a Kíssomlyó-hegy a Salvator- és Szent Antal-kápolnával, e hegy nyíres, borsíka-fenyős gyönyörű oldala; a Nagysomlyó-hegy és a csíkszeredai Suta-fenyő diák-majálisaival, gyönyörű klostroma — ideálisan szép Mária-szobrával, nagy, majdnem legnagyobb bucsujárójával Erdélynek, Szent Péter szép templomával — Várdotfalva, Csobotfalva, — no meg az ottani régi diákélet, — mindez úgy csöng az öreg diákszívekben, mintha ezüst tálcára üveggyöngyöket szórának. Lelkemet tudnám rácsókolni még arra a kis papírra is, hol mindezeket leírva látom!...

Más gimnázium említése sommásan hat öreg lelkemre, s szeretem, mint a kultúra, a művelődés áldott terjesztőit, boldog vagyok azok említésekor. Ezek mind városban, nagyobb kultur-központokban vannak elhelyezve.

Csíksomlyó, az falu — s az ott volt gimnázium

éppen ezért ritka speciálitás. Érintetlen a városok romlott külső levegőjétől... Életem tövises útján, jóban-rosszban, ha ért öröm, ha volt bánatom: Csíksomlyóra gondoltam, — vigasztalást leltem. Ha van eszmém, nemesebb gondolatom — e falucskának köszönöm; ha csalódás ért az életben s ennek elviseléséhez erő kellett — Csíksomlyó volt erősségem, vigaszom... Te kedves, te regényesen szép kis falucska, — gyermekéveim boldog színtere, a katolikus székely nép Mekkája te vagy Csíksomlyó!... Népe, iskolája, levegője, borvize isteni ihlettől áldott... s legyen is az idők végtelenéig!...

*

A hetvenes évek közepére megy vissza az emlékezés. A magyar embernek nem rokonszenves: — „Gotterhalte“ szövegét akkor még magyar nyelven kellett énekelni. „Tartsad Isten, óvjad Isten királyunk s a szent hazát“ — így szólott az osztrák himnusz kezdő sora. Azóta?... A székely nép óriási lépéssel haladt a művelt népek között, s a világháború a megpróbáltatások egész halmazát zúdította rája. Elszigeteltségében járja az élet tövises útjait erős hittel. Népe, ha büszke is, de meleg szívé — magyaros. Különösen nagyértékű a székely nép az ő ösztinteségével, vallásos érzületével; kit a sors bármily áramlatba is ha sodor —: lelke a Hargita, az Olt, a Küküllő mellé vágyik vissza a romboló befolyások elől, s azoktól érintetlen marad. E nép uralkodni szeret, de elnyomni mást, rabszolgát tartani, vagy azt nevelni soha nem volt hajlamában — s ez szabadságszerető mivoltával magyarázható. Az élet mutatja: mellette minden nemzet gyermeke boldogan élhetett,

gazdagodhatott — s manapság nem kér mást, csak azt, hogy őseitől öröklött silány földjén élhessen, — állama törvényeinek védelme alatt. Erényeit őseitől örökölte, s szellemi központjain nívós iskolái állanak, különböző felekezeti iskolák, melyek többnyire több évszázados multra tekinthettek vissza. Iskolák, melyek odanőttek a székely ember lelkéhez; azok a hírneves Alma Materek, melyek egymás után hívják segítségül a kebelükből kikerült tudosaikat, büszkségeiket, karakteres egyéneiket. Ezek az iskolák neveltek nekünk Tibád Antalokat, Orbán Balázsokat, s számtalan író, művészt, nagy nevűeket, kiknek születésénél nem mindig lehet említeni a selyem takarót.

A csíksomlyói róm. kath. főgimnázium Erdély katolikus népének százszámra adta, nevelte a papokat, tudós papokat és világiakat, történészeket. Érdekes ez iskolánál megemlíteni, hogy a legtöbb katolikus papot Erdélynek a székely nép, Magyarországnak pedig a tót nép adott.

*

A hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején a diákok — miután internátus Csíksomlyón nem volt — jobb székely családoknál voltak elszállásolva, szigorú felügyelet alatt. Az is említést érdemel, hogy a főgimnázium tanárai között több ferencrendi szerzetest is találunk. Akkoriban Csíksomlyón volt a megyeháza, s Míkó főispán ott székelte. Az iskolai év nevezetes mozzanatai a Mária-ünnepek, a keresztyáró hét, a kilenc keddi bucsu s azután a pünkösdi bucsu. Sarlósboldogasszony volt mégis a diákok legszebb ünnepe: e napon volt a tanulók felavatása a Mária-társulatba. Az u. n. ascendálás.

Mindezek örökemlékül élnek még a legöregebb diákok szívében is.

Az egy községbeli diákok rendszeren egy szálláson helyezkedtek el. Az ellátást sorra adja más-más szülő egy hétig, s ez rendszeren a vasárnapi kalácsos, mézes-pálinkás ebéddel veszi kezdetét. Kevés az iskola tanulói között az uri csemete, túlnyomó része székely gazdák gyermeke, — olyanok, kiknek ruháit, fehérneműit is a székely anya áldott keze szötte. A vitézkötéses, ellenzős harisnya; a kászoniaknál hosszabb zeke, másoknál rövidebb piros, kávébarna, zöld hajtóka szolgál eme ruha díszéül — vidékek szokásai szerint. Nyáron a székelyszötte csizmanadrág és kabát. A gyergyóit a közép- vagy felcsikítól, s ezt a kászontól a ruha színéről, formájáról azonnal meg lehet ismerni. A ráncos csizma szintén akkori különleges divatnak a díszé. Mindezek az V—VI. gimnáziumig a diákokkal mennek — azon felül már el-
tűnnek. Divatos polgári ruha foglalja el a házi-ipar eme kedves gyártmányát.

... Mennyire boldog egy-egy székely szülő, ki-
nek vörös cingulusos pap, ügyvéd, tanár vagy orvos fia a galambugos kapus, muskátlis ablaku szülői hajlékot fölkeresi, s újból gyönyörködik a ház előtti faszöges póznán a tejes köcsögök, bokájok kiakasz-
tott sokaságában...

A csíksomlyói főgimnáziumban ritkaságszámba megy a zseni-család gyermeke. Ha mégis jött ilyen — emlékszem: egynek az anyja történetesen bárónő volt — akkor az apró nebulók tágra nyitott szemmel bá-
málják, vajjon, hogy ül a badban: — ugy-e, mint ők, hogy lép, milyen a viselkedése, magatartása a harisnyás székely gyermekekkel szemben? — tegezni

nem merik. A tanárok más mértékkel mérnek az ilyennél. Hogyne. Apja főispán, s a gimnázium világi gondnoka. Az nagy ur. Vágyódva nézik, mikor elegáns kocsira ül apja mellé, s szertartásosan inté-
csut nekik.

Évtizedek múltán gyakran esik aztán szerep-
csere. A jó Alma Mater többet emelt olyan polcra, pozícióba, amelyet a régen bámult előkelő gyermek nem birt elérni. S ez így van jól. A tudás nem a származás szerint jár... Simor János hercegprímás egyszerű csizmadia gyermeke volt, Günther Antal volt igazságügyminiszter kömivesé. Munkácsy Mihály asztalos inas volt. S mily sokat lehetne felsorolni, kik
alacsony sorsból törtek föl a legnagyobb emberek sorába.

Én éppen ezért sorolám fel mindezeket, Tekin-
tetes jó Uram, mert a többi középiskoláknál gyakoribb eme születési előkelőség, mint a jelenben vén-
diák-találkozót rendező csíksomlyói főgimnáziumnál, hol nyolcvan százalék (a régi időkben) harisnyás székely szülőktől származott.

... S ez a leggyönyörűbb, amit e gimnáziumról emlékezősképpen megírhattam.

—
Csíksomlyó, 1926 július 7.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Csíksomlyón vendiák-
találkozón vagyok. Nem tudom, más is úgy volt-e e találkozóval, mint én, ki már az élet őszében erősen benne vagyok: ha betegség vagy más ok miatt oda nem juthattam volna el — ezen soká el tudtam volna bándokni. „Életemből adnék öt évet” — monják so-
kan, kik valami nagy óhajuk teljesülését kívánják, s

szívesen dobálóznak éveik számával. Én sem éveim számával nem dobálózom, sem a pénzzel, de a jóságos Isten mégis kegyes volt hozzám és megengedte, hogy az öreg székely is láthatta azokat a vendiákokat, kikkel valaha együtt tanult, játszadozott. Ne vegye, jó Szerkesztő uram, levelem terhelőnek magára nézve, de talán egyik levelem sem íródott jó Uramhoz annyi melegséggel, mint éppen ezen mostani. Egy egész szenvedő élet jelent meg szemeim előtt e napra örömben, — a maga bujával, bánatával. Láttam nagy embereket kicsinyekkel szorosán összeölelkezve csókolozni — s ez nem Judás csók volt, hanem a rég nem látott székely testvéri szeretet melege sugallotta megnyilvánulásból fakadó őszinte csók. Kicsinségemet szédülve mérém össze azokkal az osztálytársakkal, akik valaha nekem sugták a leckét, vagy megfordítva.

Mondom, összeölelkezve láttam csókolozni öreg embereket — s könyezni. Ki tudja: sokaknak talán első és utolsó diákcsókja is volt ez...

Csiksomlyón a régi jó Alma Mater udvarán van a gyülekezés. Kutat, keres minden szem, keresi a gyermekévek boldog tanuló- és játszótársait. S ha egy-egy ilyen öreg jó fiu egymásra talál — minden szem oda irányul s az öröm könygyémántjai ragyognak a szemekben. Mert hogy is ne ragyognának gyémántok a szemekben?! Ha volt és van nép még a világon, amely a szenvedésekből kivette részét — úgy a székely népnek ebből bőven jutott ki. Ugyancsak talál rá a mondás, hogy „sírva vigad a magyar"! A régi gimnáziumtól a templomig vonulás labórium alatt, a templom előtt fényképezésre felállított öregdiákok hatalmas csoportja, azután a bevonulás a templomba — mind-mind egy kedves emlék léssen öreg napjainkban.

A Márialovaggá avatás szertartása visszaemlékeztet a régmúltra: pillanatra megifjухodunk. A régi jó Alma Matert ott hagyjuk Somlyón, indulunk be Szeredába a modern Alma Mater falai közé. Somlyótól Szeredáig négyes, sőt hatos beláthatatlan hosszú sorokban Márialobogó alatt történik meg a bevonulás. Azután a díszgyűlés s a bankett —: mindezt szívünkben hoztuk haza szent emlékezésképpen. A bankettre négyszázan jelentkeztek — s amint hallomásból tudom — nyolcszáz volt az igénylő, ki mind részt szeretett volna azon venni. Merem állítani, hogy ez volt a legnépesebb vendiák-találkozó, amelyről eddig olvastam.

A műsoros estély rendezésében — úgy vélem öreg fejemmel — több figyelemmel voltak az öregdiákokra, mint általában a fiatalokra, s pláne a díszes hölgyközönségre, mely a tágas tornacsarnokot zsúfolásig megtöltötte. A tizenkét számból álló műsort igen hosszú volt a tikkasztó hőségben végighallgatni. A műsor olyan, mint rendszeren szokott lenni hasonló alkalmakkor. Ének, zene stb. A prologus Albert Vilmost, a jeles tollu, melegszívű író dícséri. Balázs András kanonok ünnepi beszéde a régmúlt diákeletet rajzolta meg, talán kissé aprólékosan is. E két főről emlékezem meg, mint olyanról, mely minden öreg volt székely diákot is érdekel. Az új gimnázium akár milyen világváros díszére válna, — s ez a csíki székely nép áldozatkészségét dícséri, rajongó szeretetét kulturintézményei iránt. Azonban az idők viszontagságai belső berendezésén kissé itt is észlelhetők.

... Az ünnepség véget ér... mint minden, ami mulandó: a vendiákokat, — rengeteg papot, tanítót, kántort igen sokat, (mert hisz' régen ezt nevelt fölös számmal a jó Alma Mater) s tisztviselőt — viszi a

vonat, autó, autóbusz s a szekerek egész sora haza; — haza az édes otthonba, egy a gyermekkorból elővarázsolt kedves emlékekkel gazdagabban...

Tekintetes Szerkesztő Uram, úgy gondolám el már ott a helyszínen, hogy amíg a vendiákokban általában annyi a lelkesedés — mint jelen esetben azt tapasztalám is — addig iskoláinkat nem lehet féltetni. Vajha a jövő generáció is úgy tudná szeretni s becsülni nekünk mindennél drágább iskoláinkat...

Adja Isten, hogy úgy legyen!

Szent István-napi emlék.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Régi emlékek között kutatva, egy névjegykártya akadt a kezembe. Cyril írású névjegy, s ceruzával, hogy én is elolvashassam, aláírva német nyelven: „Goretzky Alexander u. seine Frau Vera”. Kedves emlék e kartonlap nekem. S mivel e névjegy, Szent István napja és jó magam között is van kapcsolat — írok erről jelen levelemben.

*

Jó pár évvel a világháború kitörése előtt, egy augusztus 19-iki este 6 órakor utam a Szent István-bazilika tájára vitt. Hat órától hétig a bazilika Szent György harangja zúgott végig Budapest fölött, hirdelve a nemzeti ünnepet; 7—9 óráig meg a bazilika tetején elhelyezkedett honvédszenekar játszott, szintén az ünnepet jelezve. A harangról tudva van: egy évben csak kétszer szólal meg: Szent István előestéjén és

napján. Ember-ember hátán tolong, s hallgatja a csodás szép hangú harang zugását, villany-pedal út aranyos beosztással az óriási nagyságú harang oldalára. Az ünnep, no meg a ritkán hallott koncert minden épkézláb embert a bazilika tájára vonzott.

A nagy tumultusban csak lassan tudok előre jutni. A templomtól a pályaudvarig vonuló uttesten a villamos kocsik sokasága áll. Megállott a forgalom. Egy hirdetősi oszlop mellett huzódom meg. Mint minden iránt érdeklődőnek — figyelmemet idegen nyelven beszélő fiatal pár ragadja meg. Tekintetem a szép asszony szemével találkozik. Megbízhatóságot olvashattam ki szeméből, mert hozzám lépve, németül szólott:

— Idegenek vagyunk, oroszok, Párisból hazatérően utazunk át a szép Budapesten; nem lenne szíves magyarázatát adni e nap jelentőségének, uram? — Közben erősen keleti típusú, szép férfi csatlakozott hozzánk. A férj volt. Szeméből szintén nagy érdeklődés volt kiolvasható. Kevés német nyelvtudásomat kézzel-lábbal igyekeztem pótolni. Fő az, hogy az asszonyka így is jól megértett, s beszédemet tolmácsolta férjének, ki az orosz nyelven kívül csak franciául tudott. Így lettem vezetője a nászuton járó igen kedves oroszoknak, kik megkértek, hogy míg Budapesten időznek, szabad időmben járkáljak velük: — ugyanis a város nevezetességeit szeretnék megnézni. Én erre szívesen vállalkoztam is. A férfi orosz ügyvéd, neje zsidó nő volt.

Szent István napján 6 órakor már a katonakordon mellett állottunk, 7 órakor indul a körmenet, s ki idejekorán nem kap jó helyet, nehezen bírja áttekinteni a hatalmas és szép körmenetet. Az előkészületek, s fölvonulások alatt bő alkalmam esett szerény

tudásom alapján magyarázgatni. A magyarok pogányok voltak. Első királyuk a nyugati nemzetek sorába csak úgy vélte e nemzet bekapcsolódását lehetségesnek, ha a magyar nemzet keresztény hitet vesz föl. S ezen időtől fogva a magyarság a nyugati nemzetek felé orientálódik. Szent István király volt a magyarok e nagy királya, s e körmeneten a szent király máig is épségben lévő jobb kezét viszik a Mátyás-templomba. Ez ünnepnek tehát a művelt nemzetek sorában is igen nagy a jelentősége, nemcsak magyar szempontból, de általában ott, hol a kulturára, a népek jólétére és fejlődésére sokat adnak.

Magyarázgatásom végével megérkezett a menet is a várkapolna felől. A papok beláthatatlan hosszú sora, több püspökkel, végén a hercegprímás, a testületek, kormány, a király mind-mind kedves látvány volt az én orosz barátaimnak. Az alabárdos koronaörök, az üvegbura alatt vitt szent jobb látható megilletődésüket váltották ki. S én, aki nem fogytam ki a mindenre kiterjedő magyarázatból, jól eső érzéssel tapasztaltam a velem szemben megnyilvánult rokonszenvet. Az orosz házaspár magyarbarát volt. A férj elmondta nejének oroszul, az asszony meg tolmácsolta nekem, hogy Péterváron a magyar ellenzéki képviselők fogadására nagyban készülnek a parlamentben, s eme látogatása a magyaroknak az orosz nép között nagy rokonszenvvel találkozók. Mennyire lelkesültem, ezeket hallgatva, éppen azért a nemzetért, melynek annyi jeles írójától olvastam regényeket, nagy műveket. Puskind, Tolsztojt, Gorkijt, s számtalan nagy nevű orosz író soroltam fel, kiktől minden magyar ember örömmel olvas, s a legtöbb orosz mű magyar fordításban is megjelent. Ők is boldogok voltak, mikor az

ismert orosz irodalmi titánok nevét megemlítettem s a magyar rokonszenvet kifejeztem.

Orosz barátaim pár napig maradtak még Budapesten. Megnéztük a szent jobbot, a királyi palotát, a Mátyás-templomot, a parlamentet. Mikor a budai vár az ünnepek után visszakapta méltóságos, zajtalan jellegét, s ott szemlélődtünk, s közben a miniszterelnöki palotát, a honvédelmi minisztérium impozáns épületét, a palatinus-házat magyarázgtam, a férj tolmácsoltatta: csodálatos az a nagy szabadság, mi a magyaroknál vagy — Szentpéterváron a cári palotát, vagy a miniszterelnöki palotát közelről megtekinteni sem lehet, annak földi halandó közelébe nem mehet. Persze, ez még a cári uralom alatt volt! Ebben az orosz házaspárban minden oroszt megszerettem, megértettem még az Atyuskát is — a hatalmas cárt, ki játékszer volt az orosz oligarchia kezében, amely miatt végül is áldozatul esett az egész Romanow-dinasztia.

Pár kedves napot töltöttem a Goretzky-házaspár társaságában, s eközben több alkalmam volt meggyőződni arról, hogy Oroszországban a szabadság mennyire korlátozva van — félve lépték át egy-egy nevezetes ház küszöbét, melyet éppen megtekinteni akartunk. Az orosz hatalmi kémkedéstől való félelmet még Magyarországra is magukkal vitték, s én ezen jókat nevettem.

A vasuti állomáson bucsuzásra találkat adtak. Meleg és benső volt a bucsuzás. A férj elővette cyril betűs névjegyét s kezembe adta; kezemből azonban a nő visszakérte, s ceruzával írta rá annak szövegét németül, melyet azóta emlékképpen őrzök...

Körülbelül 18—20 éve, Szent István előestéjén,

az Andrássy-ut sarkán a hirdetési oszlopnál volt az ismeretség, s azóta mi minden nem történt, Szerkesztő Uram? Azonban e barátságom irántuk egy csöppet sem lankadott; — sőt egy egész szenvedő nemzet iránti részvétéljes szeretetté jegecedett ki!

(1926.)

Visszapillantás a millenniumi kiállításra.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Dicséretre méltó kiállításunknak immár vége vagyon. Sok érdemes iparos kapott dicséretet és elismerést, — olvasgatom a Kiállítási Ujságból is. A kiállított sok szép és értékes anyag alkotóin, létrehozóin kívül meleg elismerés illesse azokat az ügybuzgó rendezőket, kik azt — fajunk érdekében — fáradságot nem kímélve, létrehozták; müzsléssel elhelyezték. A kiállítás sikere oroszánrészben nekik köszönhető — no és még a sajtónak is. Nem az én hivatásom az Udvarhelyen lezajlott kiállításról írni; azt hivatottabb egyének már részletesen elvégezték. Én — ha terhére nem volnék Szerkesztő Uramnak — visszaemlékezésképpen, s talán mondhatom: tanulságul is, az 1896-os országos magyar kiállításról szeretnék egy pár apróságot feljegyezni.

Ez a kiállítás csodaszámba ment.

Akik a Városligetet nem látták és így nem ismerik, képzeljenek el akkora területet, mint székely anyavárosunk amekkora területen fekszik. Ez, a más-

képpen sétányul szolgáló liget, egy év leforgása alatt úgy beépítődött néhány állandó jellegű és még több ideiglenes épülettel, hogy még a fővárosi ember sem ismert rá a kedves ligetre. A sok kiállítási pavilonon, hatalmas csarnokokon kívül volt ott falu is, melynek érdekessége a székely, magyar, román, tót, német és még más nemzetiségű népek sajátos jellegű házainak, népviseletének hű utánzása volt. E falu képezte az általános érdeklődés központját.

A kiállítás területén, a vasuti állomásokon, s általában, ahol a nép nagyobb számmal jelent meg, mindenütt olvasni lehetett e feliratot: „Őrizkedjünk a zsebtolvajoktól!” S ez a rövid figyelmeztetés szükséges is volt, ha tekintjük, hogy az ilyen nagy kiállítást nemcsak jóhiszemű jámbor emberek ezrei, száz-ezrei keresik föl. A nemzetközi tolvajok is százával özönlöttek el ekkor a magyar főváros területét. Ez pedig most azért jutott az eszembe, Tekintetes Szerkesztő Ur, mert az anyavárosunkban lezajlott kiállításról szerkesztett beszámolókból látom, hogy ott egyetlen tárgy is el nem vészett. Most tessék elképzelni akkora nagy területet, mint a Városliget, milyen eminens lehetett a vagyonbiztonság, hogy az ottani kiállításról szóló jelentésben is körülbelül ugyan-
ezt lehetett mondani.

A zsebmetszők többnyire a jámbor vidéki látogatók között keresték áldozatukat. S hogy mekkora furianggal dolgoztak, jellemzi az alábbi eset.

A Tisza Kálmán-térről a Népszínház-utcán átmenve, több utca keresztezi egymást. Egy szűkebb utcában a detektívek három zsebmetszőt üldöztek, kik előzőleg már alapos munkát végezhetek. Kettő közülök egérszemet talált, egyet azonban hoppa vettek. A

forgalmas utkeresztelésnél gyorsan verődött össze a nép a jó „fogást” bámulni. Egész gyűrű keletkezett a bámulókból. A rendőr hangosan figyelmeztet, hogy mindenki fogja be zsebeit.

Késő volt.

A zsebmetsző egy aranyorát, melyet csak az előbb lopott, oly ügyesen csempészett át egy bámuló zsebébe, hogy azt senki észre nem vehette. Ily uton akart szabadulni a corpus delictitől. Lefülették. A másik kettőt maga a nép fülelte le, — gyors menekülésükkel hívták ki a figyelmet.

Sokszor elgondolkozom azon, éppen a jelen időben, hogy vajjon ezek a címeres gazemberek hová kerültek, mert — bár az egyéb bűnök megszáporodtak — az országra szóló betörések most nem oly gyakoriak, mint voltak a múltban. Bizonyára a háború és sok más alkalom vagyonhoz juttatta s most babéraikon pihennek!...

Ez a följegyzésem, mint a vagyonbiztonság érdekessége, az országos kiállítással kapcsolatban kíváncsított papírra. Az árnyoldala... S a fényoldala? A kiállítás időtartama alatt, tavasztól őszig, több említésre méltó, ünnepélyes mozzanat történt, így a Ferenc József-híd megnyitása, a június 8-iki hódoló díszfelvonulás, míg az ünnepségek a Vaskapu megnyitásával zárultak le.

Az ebből a látványosságból már nem részese-dett, fiatalabb magyar generációnak szeretném bemutatni, előtte elvonultatni a hódoló díszfelvonulás örökké emlékezetes képét, melyhez hasonló pompásan szépet aligha hozott létre azután is az emberi elképzelés. A budai királyi palotánál volt a fénypontja, hol az uralkodó család összes tagjai erkélyről

nézték végig, mert a hódolat az uralkodó személyének szólt, s a parlamentben egy díszgyűléssel ért véget.

A budai vártól egész a parlamentig vezető széles uttest két oldalán ember-ember hátán tolong már a kora reggeli órákban. Egy-egy ablakért az utvonalon 200—400 koronát is megkap az élelmes pesti ember. (Innen származott annak idején az a humor is, hogy egy jámbor tót testvérünk, híret hallván az ablakok drágulásának, néhány ablakával Budapestre utazott, mert ott az ablakoknak jó ára vagyon.) Mikor a menet a Margit-hídon feltűnt a napsütésben — a nagy fényesség a szemet elkápráztatta. A menet élén nyolc herold haladt harsonázva, Percel Dezső akkori belügyminiszter vezette a menetet lóháton, díszmagyarban. Utána következett a díszesnél-díszesebb főurakból álló bandérium, nem zárt sorokban, de egymás után nagy közökkel haladó lovasokkal. A lovakat két oldalon csatlósok vezették, a földig érő lótakarót apródok vitték. Egy vagyont ér mindenik főur ruházata és lova szerszáma. Minden lovas előtt családi címert, vagy zászlót visznek. Gyönyörűek a hajduk, az egrí Dobó-vitézek korhű ruházattal, s Árpád-korabeli sisakokkal, — a hunyadmegyeiek, a jászok bandériumai. Tollal leírni képtelen, szó szemléltetni gyöngé azt a kápráztató képet, ami e nevezetes napon elvonult szemeink előtt... A főváros forgalma azon a napon óriásira szökkent a világ minden tájáról oda gyűlt idegenekkel.

... Egy ezeréves történelem vonult el előttünk a maga káprázatos gazdagságával, hatalmával együtt. S különös, de nem emlékszem vissza olyasmire, hogy a bámuló sokaságból csak egy magyar is akadt

volna, ki eme gazdagság láttán irigykedett. A magyar szent koronát, Szent István palástját, a jogart, szóval a koronázási jelvényeket vívő, hat fehér mén huzta díszkocsit éppenséggel áhitattal és megilletődéssel szemlélte még a legszegényebb ember is...

Csak egy pár szemelvény, jó Szerkesztő Uram, a székelly anyavárosunkban lezajlott kiállítással kapcsolatban, a harminc év előtti millennáris kiállításból, hisz' oly nagyszabású volt az, hogy róla köteteket lehetne írni, egész történelmet a múltból, s ez mégis csak ér valamit. Pláne ebben a sivatár világban.

Az Udvarhelyen lezajlott, de általában minden ehhez hasonló kiállítás, buzdításul szolgálhat mindenkinek, ki a szépért, művészies izlésért, haladásért csak egy csöppet is lelkesedik. Hiszen van-e biztosabb fokmérője a nemzetek értékének, fajsúlyának, — s egyúttal jobb biztosítéka jövőbeli fennmaradásának — mint az, hogy polgárainak szorgalma ilyeneket s ehhez hasonlókat tud létrehozni?

(1926.)

Magyar íróók — s a domokrácia.

Tekintetes Szerkesztő Ur! A hosszú téli esték bő alkalmat adnak öreg fejeknek egy és más olyan dologról olvasni, amely dolgok, tudom, Szerkesztő Uramat is érdeklik. Így telik idő az ujságok olvasására is. A lapokból nem a politikai rovat érdekel, nem is azt olvasom. Címeket olvasok végig, s ha egy-egy sokat mondó, rövidke cím megragadja figyelmemet — örömmel olvasom tovább.

Például egyik lapban azt olvasom, hogy a magyar fővárosban megalakult a nőirók egyesülete. S mikor az erről írott tudósítást végig olvastam, valami melegség járta át bensőmet. Szikra (gróf Teleki Sándorné), az ismert nevű író nő megnyitójában a többek között ezt is mondotta:

— Azért jöttünk össze, hogy közös otthonunk legyen, hogy megtanuljuk becsülni, szeretni egymást s támogatni. Ebben a mi otthonunkban, ezt már most ígérem és leszögezem, sohasem lesz helye a politikának, a társadalmi és felekezeti ellentéteknek!

Vándory Ilonka (Vándor Iván néven ismert jeles író nő) pedig, — kit ügyvezető elnöknek választottak meg, — így beszél:

— Leroskadtt társadalmunkban falakat akarunk rombolni, melyek eddig embert elválasztottak embertől!

Milyen kedvesen csendülhettek a finom női szájból eme szép ígék, s milyen boldog lehetett az, ki mindezeket két fülével hallhata is. Én csak olvasom a kellemetlen szagu ujságfóliánsról, s így is mennyire jól eső érzést váltottak ki bennem eme kijelentések.

Lélekben és műveltségben az emberátlagon jóval fölül álló lélekből jövő kijelentések ezek, s tudjuk jól, hogy a turáni átok sok tekintetben éppen a társadalmi ellentétek kiélezése miatt nehezedik kicsinyke fajunkra. Eme társadalmi különbségekről a múltban nem igen irtak az írók sem, mert osztályelleni izgatásnak minősítették sokan, talán a bíróság is. De az régen volt. Azóta a magyarnak, s így nekünk is, székelvényeknek egy az utunk: — a megértés, megbecsülése embertársunknak. Sorsunk: a szoros egymásra

utaltság. Itt már keresni kell minden alkalmat, hogy senki ne érezze magát lenézettnek.

Ne a leereszkedést érezze bárki, hanem a magához való felemelést, ami nemes emberi vonás is egyrészt, másrészt most parancsoló kötelesség is fajunk fönntarthatása és nemesítése szempontjából. Panaszképpen elejtett szavakból, ellesett apró megfigyelésekből jegyzek föl egy néhányat, megmutatni pár tünetet, ami félreértésre adott alkalmat a múltban, — s milyenekhez hasonlók székel anyavárosunkban is, sajnos, néha erősítik a társadalmi ellentéteket.

*

Uri osztály és polgári osztály van, mint mondják, Székelyudvarhelyen. (Bár inkább így szeretném e kifejezést módosítani: értelmiség, szellemi munkás és fizikai munkás.) Ám alapjában véve mindenki polgár és most mindenki kell, hogy dolgozzék is. Akár gyűlés, akár más összejövétel ha van — élesen, szinte sértően hangzik eme kijelentés egyesek szájából, hogy ott részt vett a társadalom minden „rétege“. Pedig talán kár is a társadalmat mindig így „rétegek“ szerint nézni. Van iskolázott, végzett ember és van, aki iskolai végzettség hiányában, vagy más körülmények miatt: ipari, vagy kereskedői pályát választott magának, de az még mindig nem ok arra, hogy a kenyeret adó hivatása miatt valaki magának fölényt arrogáljon vele szemben. Fölényt adjon a szellem emelkedettsége, a jellem korrektsége, ami úgy is vonzza az embereket, a kisebbeket magához, mint a mágnes.

— Azt sem tudja már az ember, hogyan öltözködjék, ma holnap az urilányt nem lehet megkülön-

böztetni a polgárlánytól — panaszolja két sétáló kisaszonyka nagyszomorán egymásnak — s' én örömtől ragyogó szemmel nézem és boldogan állapítom meg ugynevezett polgárlányaink javarésznének iskolázottságát és jó nevelését. (Persze, semmi különös tisztelet az ezektől eltérő kivételeknek!)

*

Kellemesen csengő hangon, mosolyogva beszél egy szép, barna asszonyka, ugynevezett polgári származású:

— Egyik vezető uriaszony lakására invitált értekezletre. Mi az asztal körül foglaltunk helyet, s várjuk azokat, kik a meghívottak közül még hiányoznak. Jön egy uriaszony és az asztaltól távol egy fotelben foglal helyet. Utána megint egy másik, az szintén távol ül le, de nem a másik uriaszony mellé (ugy látszik haragosak voltak). Mi összenéztünk, s mosolyogtunk...

Arról meg magam is csak fenntartással írok, hogy egy közvacsora alkalmával urilányok — fámá szerint — a polgárokat nem akarták volna kiszolgálni.

— Bezzeg a pénzünk, az jó a társadalmi mozgalmakhoz! — hangzott a panasz.

Pedig hát kérdem, Szerkesztő Uram, ha nem lenne annyiszor, talán mindig, hangoztatva az a fránya különbség —: a polgárság nem a leereszkedés nyomását érezné örökösen, hanem a magához emelést — mekkora áldás származna ebből minden intézményre, minden kulturális mozgalomra?

*

Persze félreértés, társadalmi forgolódás hiányán alapuló tulságos érzékenység okoz néha ok nélkül

sértődöttséget is, s ezt már feléjük: polgártársaim felé fordulva mondom, megszívlelésül. Ma bizony nehéz a megélhetés; a munka miatti szaladgálás sok embernek minden idejét igénybe veszi. Nem csoda tehát, ha néha nem ér rá, vagy nincs hangolva barátkozó parolázásra, társalgásra. De viszont furcsa lenne, ha ezzel szemben azt helyeznök magunkban magasabb polcra, akinek, mert könnyebben él, több kedve és érkezése van nyájaskodásra, míg a másik „ur“ felől azt vennők fejünkbe, hogy sérteni akar. Pedig de-hogy akar sérteni, csak szegénynek, neki is főtt a feje a gondtól, sietős dolgai zaklatták tova!

*

E levelem megírására a magyar írónőkről olvasott cikk, valamint személyen fölülálló magasabb szempontok adták meg az impulzust, talán nem ad okot félreértésre sem, akkor, mikor fajunk, társadalmunk általános nagy érdekeiről van szó.

A legnagyobb tisztelettel, sőt hódolattal vagyok magyar asszonyaink és leányaink iránt, kikre óriási nagy feladat, mondhatni, történelmi hivatás vár fajunk e nehéz napjaiban; — kik ne éreznék a fenséges szép munka szükségességét? — s kiknek melegebb a szívük s fogékonyabb a lelkük a megértés munkálásában — mint éppen a nőknek, a magyar nőknek?

„Magyar nőnek születni nagy és szép gondolat!“ — mondja a költő.

A gyilkosság dicsőítése...

Tekintetes Szerkesztő Ur! Sokszor elgondolkozom azon, vajjon mi is volna akkor, ha újságokat nem szerkesztenének, s a tőlünk távolabb történő eseményeket mi meg sem tudhatnók. Talán éppen csak véletlen folytán juthatna egy-egy szenzációs eset tudomásunkra, amit beszélgetés, társalgás folyamán juttatna értésünkre esetleg egy valaki, kinek a szavahihetősége is kétséges. Hogy mennyire suták, tájékozatlanok lennének az emberek, ha sajtó nem volna, azt hiszem, erről írni nem is kell. A jelentőségét fölösleges ma már magyarázni. Valljuk meg őszintén, hogy a XX-ik században a lapokból csak a szenzációs eseményeket: rémregényeket, gyilkosságokat, egy-egy irigyelt emberi nagyság tragédiáját szeretik olvasni az emberek: — olyanokat, amelyek izgatják az ember izgalmakhoz szokott kedélyét...

Világhíres tragédiák pár nap alatt befutják a földkerekségét, s eljutnak mindenüvé, ahol csak kultúra van. Tömeg-gondolatok jönnek hozzánk messze-messze országokból, melyekből tanulni, okulni tud az ember. De jönnek igen sokszor olyan esetek, amelyek megfertőzik még a levegőt is, melyet beszív az ember és ezeknek aztán hatásuk is romboló a megbízhatatlan, téves felfogású olvasókra. A betű főlemel, a betű öl!

Arról gondolkozom igen sokszor, hogy a sajtóban megjelent közlemények gyakran mennyire ellen-

tétes véleményeket váltanak ki az emberekből. Pláne, olyan tudósító, vagy újságíró írásai után, aki méregbe mártott tollal ül az asztalhoz, hogy gondolatát világáá röpitse. Sok embernek — sokféle az ítélőkéessége, már aszerint, amint az szük, vagy tágasabb látóköre megengedi. Hogy pedig egyes országos, vagy pláne: világíírü gyilkosságok esetén milyen a sajtó magatartása, — amí aztán a közvéleményben talál visszhangra — erről szeretnék levelemben egy pár sorocsát írni.

Nem tudom, hogy más is úgy van-e vele, mint öreg fejem, de az bizonyos, hogy gyermekkorom óta későbbi öregségemig rokonszenvem mindíg a gyöngébb íránt nyilvánult meg és soha nem az erősebb mellett, ki a küzdötéren felebarátját maga alá nyomva, azt anyba-föbe verte... Így fordult rokonszenvem annak idején gróf Stürgkh osztrák miniszterelnök felé, mikor Adler őt agyon lötte. Pedig Stürgkh feudális főúr és miniszterelnök volt, hatalmas, centralizáló osztrák politikus. Obrenovics Sándor szerb király és neje tisztí összeesküvésnek lett áldozata szintén politikai okokból. Vagy hogy a közelebbi multból említsek példát: Ferenc Ferdinánd trónörökös és neje. És feledhetjük-e eme kegyetlenségek megemlétekor Tisza István gróf meggyilkolását, mely örök szégyene és gyásza a magyarságnak?!... Mert a magyarság lelketétől az ilyen gyilkosságok elkövetése a képzelhető legidege-nebb volt mindíg. A világháboruban feldult, meghibbant agyvelejü emberek kellett ahhoz, hogy Tisza István neve is a politikai gyilkosságok rémséges sorozatába kerüljön bele. Luccheni Genfben a legideálisabb asszony-királynőt gyilkolta meg: Erzsébetet, ki még a légynek sem ártott, s kinek csak Bécsben nem

volt nyugta, — mert szíve a magyarok felé huzott. De sokat, igen sokat lehetne felsorolni, mind hasonlót és amelyek világszenzáció erejével hatottak —: ezek mind részvétet és megilletődést váltottak ki az emberekből.

Az egykori sajtó pedig szintén sietett felháborodásának kifejezést adni. Nem az uralkodónak, nem államfőnek, zsarnoknak, vagy nem zsarnoknak szó-lott a részvét, de szó-lott az — embernek!...

Hát tehetett arról az orosz cár, hogy ő Romanownak született és nem orosz muzsiknak —: születése és végzete lökte a legzsarnokabb uralom trónjára, hogy örök életében reszkessen, élete megmérgezett legyen a rettegéstől: — mikor éri utól elődei végzete, a nihilizmus gyilkos keze... Hát Sándor királynak, Stürgkhnek, vagy Tiszának gyilkosság áldozataivá kellett lenniök, mert azoknak születtek, amik voltak és nem — Pityi Palkóknak, kiket a kutya sem vesz észre, az sem ugat meg?

Kis zsánerü, alacsony gondolkozású emberek, szívtelenek agyában születik meg a gyűlölet a nagyobbak, kiválóbbak íránt, amely aztán könnyüszere ember gyilkol, akár csak a kannibálok, vagy a csehszlovákiai cigányok: — egyik embert gyilkol bosszúból, a másik éhsége csillapítása miatt.

De ezeknek s az ezekhez hasonló emberi gyilkolásoknak a sajtó sohasem zengett dicsőhímnuszt — legalább mióta eszemet tudom és lapot olvasok — ilyenre nem emlékszem.

Nemrég egy erdélyi arisztokratát, kinek családja szálaí átnyulnak vármegyénkbe is: gróf Haller Jenőt lötte sofförje agyon. Az okot nem keresem, nem kíváncsiskodom, elég az, hogy meggyilkolták. Elég az

nekem, hogy embert gyilkolt az — ember. S most ennél a gyilkosságnál akadt egy újság, amely helyet adott egy szerencsétlen végzetű magyar embert halála után is gyalázó cikknek, melyet epébe mártott tollal vetettek papírra.

Mi ez?

Mily elfogultság, a humanizmus érzésének mily elfajulása, mely az embert vallás, rang, nemzetiség, születés szerint nézi, még egy gyilkosság elbírálásánál is, s ez elvakultságában még a gyilkosságot is szánkcionálni tudja... A jó ízlés lázad fel az ellen, ki mást halála után is megrágalmaz. Hisz Európában, művelt nemzetek között élnénk tán?...

Ami pedig az emberi gyilkolásokat illeti, törvényes uton kellene ezek ellen hatni, szigorú — elrettentő büntetéssel sujtani azt, ki gyilkolási szándékból a másik embertársának életére tör; oly büntetéssel, mely büntetéstől való retteget még a legvadabb embert is észretéritse, csak a gyilkolás egyszerű elgondolásánál is. A társadalom ugyanis tudja a gyilkosság elkövetőjével szemben kötelességét...

Azoknak pedig, akik akár nemzetiségi, faji elfogultságból, akár más okból magasztalni valót tudnak találni még most is, a világháborús tömegpusztítások kezdete után tizenhárom évvel is az embergyilkolásban — s erről olyan értelemben cikket írogatnak, jó lenne végre szintén magukba szállani. A gyilkolás — gyilkolás marad akárhogy, s aki az ember ilyen irányú szenvedélyeit simogatja, bátorítja, veszedelmes játékot üz. Mintha gyulékony anyagok közt tüzzel játszadoznék. Holnap ki tudja hol, ki ellen robban ki egy ilyen véletlenül szikrát kapott szenvedély.

Esetleg oda pusztul maga a bujtogató is...

... A kükküllővári kastélyban, a gyászoló családnál pedig minden erdélyi magyar ember, minden emberséges érzésű ember őszinte részvéte összpontosul.

A béke útja...

Tekintetes Szerkesztő Ur! Olvasgattam a népek szövetségének genfi konferenciájáról, valamint a hágai interparlamentáris delegáció üléseiről szóló napi tudósításokat. Figyelemmel kísértem az indítványokat, hozzászólásokat s a magam esze szerint való kritikának haragomban sokszor eme kifakadásokban adok kifejezést: „hogy a fene enne meg!” Igaz, hogy legtöbbször csak úgy magamnak befelé mondóm eme hangtalan kifakadásokat. Inkább csak gondolom, mert a régi közmondásokat, hogy a „Fálnak is füle van“, „Ne szólj szám, nem fáj fejem“, „Hallgatni arany“ — soha nem tartottam olyan fontosnak, mint jelenben, mikor a népek szövetsége Genfben tárgyal a nagy békeművön...

Hát így sok beszélgetés helyett rendesen magammal társalgok. Legalább ha igazságot nem mondok — nem tartanak hazugnak; viszont ha igazat mondok — nem ingerkednek ellenem az igazságot megfojtani szerető emberek. Én azonban mégis — mint egy kis gyermek — négy fal közé bezárkózva, el-eljátszom otthonomban, a békére irányuló minden igyekezetemmel az interparlamentáris hágai, valamint a békétől eltávolító genfi konferenciák színpadi moz-

zanatait. Igaz, hogy nézőközönség, a mindent tudni akaró sajtó részvétele nélkül. Így elmondhatom magamról, hogy a békének több szolgálatot teszek, mint nevezett konferenciák.

Azt is elmondhatom, hogy határon (t. i. a négy falon) belül mindig béke van; kivéve azt az esetet, amikor bizony nincs. Ez a *nincsen* pedig akkor van, mikor a száraz nyavalya beleüt a zsebembe s az adóbehajtással éppen akkor szorongatnak.

Mert mióta világ csufjává tettek, s vagyontalanságomban is (a régi fogalmak szerint) „virilis” lettem, azóta kívánok minden adót a pokol fészkes fenekére. Tudom, hogy a pokol fészkes fenekén is számon tartanak adóhátrálékkal, de onnan legalább nem tudom meg, hogy ki tünteti el verejtékes izzadtsággal előteremtett adómat.

No de a tárgyra kívánok térni, még pedig — a világbékére. Egy közvetítő indítványom van bevezetésképpen és az nem kevesebb, mint az, hogy én a világ színe előtt ünnepélyesen kijelentem, hogy én senkire sem haragszom, még az esetben sem, ha erre erőszakkal kényszerítenének. Sem a múltban, sem a jelenben nem haragudtam — így hát mindenkivel békét kötök. (Mert ha bosszankodom a tudatlanság láttán — azt ne tessék békebontásra irányuló törekvésnek minősíteni.) No már most, ha minden egyes ember ilyen ünnepélyes kijelentést tenne a békére vonatkozólag, s aztán az egész világ népei összefogott kézzel — mint jóbarátok — elmennének Genfbe, hogy hát igenis itt a béke —: akkor Genfben — tudom Isten — meg volna a béke. Vagy ha már ilyen tömérdek ember oda nem juthatna el, küldené-

nek emberek helyett békegalambokat. A galambok tarsolyukban buzát vinnének, nem úgy, mint az emberek: optáns-pört egyrészről, s elutasító jegyzéket másrészről. S aztán ezen veszekednek. Mondtam és mondom ma is, — s nem bánom, ha mások az ellenkezőjét állítják is — hogy adós fizess, mert az adóságot illik megfizetni. Igaz, az is lehet, hogy nem sokan vannak, akik így gondolkoznak, de itt az igazság mégis igazság marad — hiába feszítjük ki melünkét az ellenkező védelmére.

Akár Hágában, akár Genfben tárgyalnak a békéről, ha egyik kézben olajág, a másikban korbács van — az nem béke! Amíg az erősebbnek igazat adunk a gyöngébb rovására, s amíg az enyém, tied, övé törvénye nem szent —: nincs béke. Béke csak akkor van és lesz is, ha, akik a békéért akarnak dolgozni — az igazságot keresik, mert akik az ellenkező uton haladnak, azok a háborúért dolgoznak.

Ha ezt az isteni és emberi törvények szerinti örök igazságot nemcsak egyesek, hanem a hatalom kezelői is szem előtt tartják és eszerint munkálják a világbékét — úgy lesz is béke!

A régi tüntetések.

Tekintetes Szerkesztő Ur! Csendes otthonomban olvasgatom a lapokból a nagyvilágban történő eseményeket. S ezek között most a Nagyasszony c. történelmi dráma felújított előadása alkalmával rendezett, nagyarányú budapesti tüntetések fölött tünődöm

el. A tüntetők a nagy mű szerzőjének rovására írják zsidó származását, s céljuk az, hogy a darab lekerüljön a Nemzeti Színház műsoráról. Visszaemlékszünk az annak idején a darabról írott kritikákra, s nekünk ez elég, hogy a tüntetőket elítéljük, eljárásuk fölött kissé bosszankodjunk, s egyben fölötte napirendre is térjünk.

A háborus éveket jóval megelőző időkből több hasonló tüntetésről szólnak a krónikák, s ezek között méreteiben is a legnagyobb arányu a tiszaeszlári pör tárgyalása alkalmával volt, melynek Verhovay volt a főrendezője, s éle a zsidóság ellen irányult. Ez a tüntetés csak akkor vesztett éléből, mikor a bíróság felmentő ítéletet hozott az ártatlanul meghurcolt vádlottakra nézve.

Nagy arányu volt a Jánszky-tüntetés is. Jánszky tábornok a Hentzi-szobrot koszoruzta meg, s jogos volt Budapestnek az osztrák tábornok elleni fölháborodása, ami egyszersmind Bécsnek is szólt. Híres a Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt rendezett tüntetés a katonai 25. §. ellen, mely a magyar önkéntesektől német nyelvű vizsgát követelt.

Kossuth Lajos halálakor az Opera és Nemzeti Színház ellen szintén nagyobb tüntetések voltak a gyászlobogó ki nem tűzése miatt, mert a nevezett színházak — mint állami intézmények — bécsi rendeletre nem vettek részt a nagy halottat illető országos gyászban.

A kilencvenes évek legelején a volt Népszínház is színtere volt — a most lefolyt tüntetéshez hasonlóan, egy parázs fellobbanásnak. A Kossuth-nóta mindenha szálka vol Bécs szemében, s ha valahol nyilvános helyen azt énekelni merte valaki, s az Bécsnek

füléhez jutott — a következmény mindjárt miniszterjárás volt Bécs és Budapest között.

A Népszínház akkori igazgatója Evva Lajos volt, s a Próbaházasságot hirdette a színház plakátja. Az egyetemi ifjuság fegyelmezetten foglalta el a karzatokat, s a nézőközönség eme csoportos felvonulásból sejtette, hogy valami baj van a darab körül: — Bécs megint okvetetlenkedik. (A darab egyik jelenetében ugyanis a Kossuth-nótát is énekeltek.) A darab javában folyt. A jó Solymossynak bizonyára a cenzura előre megtiltotta, hogy a Kossuth-nótát énekelje, mert mikor erre sor került volna: csak zümmögve, halkítottan dudolta, de csupán a melodiát.

Solymossynak nem volt szabad énekelni, de a színház egész közönsége énekelte, hogy:

Kossuth Lajos azt üzenté...!

Ez a tüntetés csak annyiban került utcára, hogy az egyetemi hallgatók a szintén szereplő Bláháné és más művésznők kocsijából a lovakat kifogták és maguk huzzák hazáig, Solymossyt meg vállra kapták s úgy éljeneztek. Természetesen, a hatóság is kénytelen volt engedni, s Bécsben is belátták, hogy mennyire helytelen eljárás egy nemzet érzelmeivel szemben ily sértően viselkedni...

E darab előadása alkalmával más derűs dolog is történt. A földszinten a közös hadsereg 8—10 tiszte helyezkedett el. Bizonyára a tüntetést ellensúlyozandó célzattal. Bevonulásuk is ezirányu törekvést árult el. Kardjuk hüvelye hol egyik székhez, hol a másikhoz ütődött hangosabban, s előadás közben is folyton zajongtak, ami a darab menetét zavarta meg a közönség figyelmét is erősen magára vonta.

Egyszerre tőlük a harmadik sorból felemelkedik egy jóképű vidéki öreg ur, s harsányan, hogy csak úgy csengett bele az egész színház, feléjük kiáltja:

— Kuss, Königrätz!

Óriási hahota és taps kísérte e méltó fölhaborodást. S csodálatos: a kardok mégis a hüvelyben maradtak szépen meghúzódva. S tovább mi sem zavarta a Próbaházasság előadását.

Az elől említett Jánszky-tüntetés alkalmával a 32-ik házi ezred bankettet rendezett, mely a parancsnokló ezredesnek alkalmul szolgált az egész magyar nemzet újabb megsértésére. Szó szerint ezt mondotta pohárköszöntőjében:

„Diese Hunde Ungarn!“

Ha emlékezésem nem csal, egy Bodó nevű közös főhadnagy emez arcátlan kifejezés fölött fölhaborodva, viszont az osztrák armádiára mondott hasonló kemény szavakat. Talán gyávának nevezte azt, — mint a fáma mondta akkor — s késznek nyilatkozott szavaiért a felelősséget vállalni.

Súlyos feltételek mellett — nehéz lovassági karddal — volt a párbaj. Sorshuzás utján, mely addig ismétlődik, (ellenfelei szándéka és óhaja szerint) míg Bodó főhadnagy véresen marad a párbaj színhelyén. Azonban a sors másképpen határozott. Az első és második kisorsolt párbajozó olyan súlyos, komoly sebeket kapott az összeccsapásnál, hogy a harmadik párbajt már Bécsből tiltották meg. Végül is a szájhős ezredes felelősségre vonták, ha nem is éppen nemzetgyalázásért, hanem, mert az osztrák armádiának két jeles tagját hajtotta Bodó kardjába, úgy hogy ezek örökre szolgálatképtelenek lettek.

A régi tüntetések — mint mondtam — leginkább

Bécsnek szóltak, hol értették a módját annak is, — hogyan kell Magyarországon az elégedetlenséget szítani a nemzetiségek között a magyarok ellen.

A fentemlített tüntetések legtöbbje hazafias jellegű volt egész a 90-es évek közepéig, míg egyszer csak Budapest utcái fölött a hatalom teljesen a szocialisták kezébe nem került — valószínűleg szintén Bécsnek a jóvoltából!

Igazság — hazugság...

Tekintetes Szerkesztő Ur! A Székely Közélet immár a tizenegyedik évébe lépett. Ezt olvasom becses lapjából, de ha nem olvastam volna is az erről írott cikket, akkor is észrevettem volna, mert a lap elején, mindjárt a legelső sor vastagabb betűvel jelzi ezt a nevezetes számot.

Tíz év igen nagy idő egy lap életében s hogy e számot elérhette, köszönheti b. lapja előfizetőinek s a lap iránt való érdeklődésnek. S miután jó magamat is az érdeklődők közé sorolom, engedje meg nekem, hogy eme nevezetes fordulónál szíves üdvözetemet küldhessem és sok szerencsét kívánjak Szerkesztő Uramnak, a következő tíz esztendőben való további sikeres munkálkodáshoz. Egyszersmind köszönetet mondok ama szíves jóindulatáért, hogy figyelme méltatja levelezésemet, s azt lapjában közölgetve, a nagyközönség előtt ismertté tette.

Mert hogy észrevételeimet néha levélformában a Szerkesztő Urhoz címezem, annak legtöbbször megvan

a kellő oka: először levelező-mániám kielégítődik, — másodszor székely testvéreimmel úgy is beszélgethetek, ha szobám négy falát el nem hagyom.

A Szerkesztő Ur bizvást tudja rólam azt is, hogy ha nem mindig a teljes igazságot, de legalább az igazságot némiképpen megközelítő dolgokat igyekszem mondani. Brr! A hazugságtól rémesen félek. S ha valaki szemembe vágná, hogy hazudok, — hogy a szentírás szavai szerint éljek — malomkövet kötnék a nyakamba s (ezt megelőzőleg azonban vagy délre, vagy nyugatra utazva) szépen a Dunába ugranám.

Még a székelynek néhol kijáró pofon sem szégyenítene meg annyira, mint ha valaki a „hazug“ szót vágná szemembe. Mostan írott levelemnek legfőbb oka a főttebb elmondottak. Kísérőnek, vagyis kiegészítőnek még valami mást, egy esetet is szeretnék elmondani, ami, a maga kicsiségében, korunknak egy másik, a hazugság mellett ugyancsak elterjedt nagy bűnét világíthatná meg.

Még a késő őszen egyik közeli faluba vitt utam, egy özvegyasszony ismerősömhöz, ki maga gazdálkodik pár holdacska birtokán. A nyomoruságról beszéltünk, a roppant adóról, mely megfojtással fenyeget bennünket. Milyen nehéz az özvegyi sor, nincs férfi, ki megvédje... az özvegyet még az ág is huzza stb. — folyik köztünk a diskurzus.

— Milyen szépek a libái, hugomasszony, — szakítom félbe a szapora beszédű, kardos asszonyt.

— Szépek, szépek! — mondotta ragyogó szemmel simogatva a hattyufehérségű, hatalmas nagy libákat, melyek időközben a ház elé terelődtek. Rendre fogja ölbe s a libák lábára hasított jeleket mutatja nekem.

— Hát olyant hallott-e, kied, hogy jártam a minapában éppen ezzel? (Magához szorította a hatalmas gunárt.) A jó multkor elveszett a lelkem. De a jó Isten nem hagyja el az özvegyet. Lent valék az alszögben, hol egyik udvaron erős libagágogást hallék. No ezt már megnézem, gondolám el magamban. Hát uram fia, az én gunárom ingerkedék ahajt három tojó között.

— Ez a gunár az enyém, te Ráki — szólék bé az udvarra.

— Abbíza nem a magáé, Juliska néni, met azt az én libáim köték ehejt!

— Köték a sujt, a te libáid! Fogd csak meg, te Ráki, hadd nézzem meg lábán a jelít.

Ráki elsáppadt...

Megfogám a tolvajt, met a lábán a jelít megismertem. Szöszmötölt Ráki, hogy azt biza ajándékba kapta.

— Kitől, te varasbéka?

— Hát a fölszögi sánta Boriskától!

— Kapád te a nyavajától, nem Boriskától! —

— Ne te, ne! — tőle biz én — erősködik Ráki.

— Hozzadsza csak a libát, — szóltam neki — hadd tegyen Boriska bizonytságot ebben az irányban.

Mikor aztán szembesültünk vala ahajt hárman, hát a mérög egészen elöntött, — még most es dobog a szívem belé, ha reá gondolok.

— Hallod-e, te Boriska! Te a gunárt tőlem loptad, hogy a suj ehejt egyen meg! Ne es tagadd, met itt van a jele a lábán, amit csak én ösmérek, — ha nem hiszed, nézd meg az enyimeket. S hogy ha te ajándékozni akarsz másnak, úgy add a magadét

ajándékba, s ne az enyimet — te rusnya! Met földlak s törvénybe idéztetlek! Hallád-e?...

Igy került meg a kardos özvegyasszony ismerősöm elvesztett gunárja, amelyet santa Boris azért lopott el, hogy azt ajándékképpen másnak adja.

S ehejt én is elgondolám magamban, hogy mi minden lopott holmit nem ajándékoznak ma az emberek másnak. S ha így tart ez soká, — bocsássa meg az Isten bűnös gondolatomat — bizony még nekem is megjő az ajándékozási kedvem!...



TÁRCÁK

Karácsonyi emlékezés.

1881-ben a csíksomlyói főgimnáziumban a karácsonyi vakációt az ünnepek előtt három nappal hirdette ki az igazgatóság. A közelfekvő falukból jöttek a szekerek a diákok után. Vigan tért minden diák haza a szülei házhoz. Csak egyedül én szomorodtam szállásomon, mert édesapám az utazó-bundát és a téli nagy csizmát a postakocsistól számomra elfelejtette elküldeni. A Hargitán való átutazásnál pedig eme tárgyakra nélkülözhetlen szükség van. Ezek nélkül nem tanácsos a dermesztő hidegben utazni. A szent estén pedig okvetlenül a szülői háznál akartam lenni. Ebbeli óhajom teljesült is. Kölcsön kaptam egy nagy bundát, de a lábfagyástól védő posztócsizma hiányzott. Így nélkül emelt be a kocsi az öreg delizsánc első szakaszába, a konduktor mellé.

Utazásom célja Szentegyházsfalu volt. Azóta sem éreztem oly rettentő hidegeget, mint éppen azon az éjszakán. Ahogy az Ólt hidját a kocsi elhagyta, éles fájdalmat éreztem a lábaimban. Ezt az érzést még fokozta a csonttá fagyott havon a kerekek csikorgása. Rettenetes kint kellett kiállnom. Hísz így lefagy a lábam. Mire a hegyre felértünk, a konduk-

tor bácsi — ki meleg ruháiban boldogan aludt — hangos sírásomra ébredt.

— No hát mi baj, kicsi fiam? — kérdezte résztvevően. Sejtelve sem volt arról, hogy az utazó rekvizitumból hiányzik a legfontosabb: a nagy csizma.

Akik a régi időkre visszaemlékeznek, azok bizonyára azt is tudják, hogy a Tolvajos tetején állott akkoriban egy kis korcsma — és hogy a Tolvajost akkor még sűrű erdő borította. A hegyre felérve, a jó ember mindent elkövetett, amit csak tudott. Lábairól lehuzta a fagyos csizmát, dörzsölte, báránybőr bundába csomagolta. Mi sem használt. Irtóztató volt a fájdalom. Egy örökkévalóságnak rémlett az ut, mely a korcsmaig vezetett.

— Grigor, álljon meg! A gyermeket vegye ölbe, vigye be a korcsmába. A lábai elfagytak. (Már éreztem, hogyan fogják két lábamat az orvosok lefűrészelni. Oh, jaj nekem!) Tegyenek cseberbe jeget és rakják a lábát a jég közé, nehogy melegvíz érje, mert akkor lefagynak lábai. Tudtára adja még a jó embernek, hogy kié a gyermek és hogy reggelig gondozza a kis fiút, míg édesapja utána jön.

Igy is történt. A korcsmáros jeget, havat hozott s hangos sikoltozásom közben, belenyomta két lábamat a jég közé. Így aztán lassanként átmelegedtek fagyos lábaim. Kevés idő múlva, már kis csizmámat is felhuzhattam és utra készen állottam.

A kis szobában egész éjszakán át petróleumlámpa világított, s én jól láthattam, mikor a korcsmáros az ágyba lefeküdt. Előzőleg egy fakanapéra párnát s nehéz csergét tett, hogy oda én is lefeküdjem. Azonban én a jó meleg szobából, a kíváncsiság csájának engedve, kiléptem a dermesztő hidegbe,

mintegy büszkélkedve lábaimmal, hogy a tél kegyetlensége nem fogott ki rajtam...

Éjjel három óra lehetett. A hold oly fényesen világított, hogy a Tolvajos útján jobbra is, balra is messzire elláthattam. Ott sétálgattam egyideig, a korcsmától nem messze. Egyszerre Csík felől gyors ügetésben bakkszánnal, két jó lóval közeledik egy ember, ki mikor az uton észre vett, lovait azonnal megfékezte.

— Hová megy, bácsi? — kérdeztem.

— Az Ángyus-patakába hajtok, fát hozni megyek. Hát kis fiu, maga mit keres itt, ebben a vadhidegben? Megöszik a farkasok... Nem fél?

Elmondtam az eddig történeteket. Megnyugodott, tudva, hogy a korcsmában reggelig van szállásom. Mikor bucsúzásra köszönt, megkérdeztem, hogy nem lenne-e szíves a szénaköteg tetejére felültetni, s elvinni az Ángyus-patakáig? Késznek nyilatkozott. De később — úgy látszik — mégis meggondolta a dolgot, mert míg bucsúzni és a szállást megköszönni a korcsmába visszamentem, gyorsan elhajtott.

Nagy bundába bujva indultam a szán után, hogy utolérjem, éjfél után három órakor, dermesztő hidegben, tizenhárom éves koromban, hogy Szentegyházassfaluba érjek a szent estére. Semmi gondolat nem zavart utamban. Csak a karácsonyesti kis Jézus jövelete izgatta fantáziámat: a szeretet, mely a karácsonyi hangulattal száll a szívekbe, a karácsonyfa, az aranyozott dió, füge, narancs s más egyebek jártak fejemben... Az országuton még nyulat sem láttam. A farkasbőrrel bélelt nagy bunda két arasznyira is húzódott utánam a fagyott havon. Nem fázott a lábam sem. Fel a hegyre, le a hegyről vitt

az utam egész az Ángyus-patakáig. Itt egy nagyobb tisztáson láttam először egy könnyű futó-szánt, mely az utról letért, hogy rövidebb uton haladjon célja felé.

A keményre fagyott hómező színén csak úgy porzott a szán fürgetegében fölszakított hó. Tőlem ellenkező irányban haladt a Tolvajos felé. Még jó szerencse, hogy a kocsis meglátta, hogy tőlük távol az uton állók. Megfordult a szán és én, két perc sem telt bele, már édesapám karjai közt voltam. Nagyon, de nagyon megdorgált, hogyan mertem éjnek idején elindulni. Hátha a farkasok széttépnek és felfalnak éjjel a Tolvajos tetején. De akkor talán a farkasok sem voltak olyan éhesek, olyan vadak és rosszak, mint az emberek ma...

Mikor este a karácsonyfát felgyújtották és az angyal csöngetett, — a meghatottságtól könnyes szemmel szaladtam be a szobába s imádkoztam. Csak a karácsonyfát láttam s azt gondoltam, mindenki olyan boldog, mint én. A szoba megtelt bátor, kemény emberekkel, nőkkel, kiknek ölelése, csókja majd megfullasztott.

A faluban hamar híre terjedt, hogy én a Tolvajosról a karácsonyi szent estéért gyalog két órát egyedül tettem meg. Jó öregem többet már nem szidott merészségemért. Magában érezte, hogy ha a mai szent estén én nem vagyok az élők sorában, annak oka csak ő lehetne, mert elfeledte az utazó bundát és kalapcsizmát a postakocsistól elküldeni.

Szegény jó apámnak alapos oka volt ez utólagos önvádra, mert utazásom éjszakáján a faluszéli lakosság jószágaiban nagy károkat tettek a farkasok, s talán éppen ennek köszönhettem, hogy ép bőrrel szabadultam meg e rettentő haláltól...

Azóta hiszek a Gondviselésben, hiszem, hogy a gyermekek fölött angyal őröködik, mely akkor engem oda segített a karácsonyfa alá, hol a szeretet melege árad, a krisztusi szereteté...

*

Most pedig, mikor évtizedek múltán is visszagondolok a rám nézve tragikusan is végződhető karácsonyra —: a borzongató emlékezés közben még egy kellemes dolog is eszembe jut, az, hogy ott a Hargitán, a dermedt nagy hidegben, két erdélyi nemzet gyermeke — egy szász konduktor, s egy román postakocsis — buzgolkodott atyai szeretettel azon, hogy egy pöttömnyi magyar lábait el ne fagyjanak!...



A borvizes legény...

Erdőszentgyörgytől egy órányira, Szováta felé fekszik Csókfalva. Gyermekkorom óta férfikorom délig kímendhatatlanul kedves volt e hely nekem. Drága jó nővéremet ide vitték férjhez, s ha a nagy város zajában hitemet veszítettem, — Csókfalva jutott eszembe: s pár nap múlva már repeső szívvvel robottam be a hegyek közt fekvő, kedves kis faluba — a jegyzőékhez. Új erőt meríteni az élettel való további harchoz, melyből életében bőven kijut a magamfajta fővárosi embernek. Itt aztán felüdültem. S nem csoda. A mód, a környezet... a testvéri szeretet melege acélozott...

Néhai jó sógorom s nővérem ismeretsége is regényesnek tűnik fel most, az élet őszén. Bár van is benne egy-két mozzanat, amit idáig, családi tekintetek díszkrécióban tartandónak ítélték, most mégis megengedhetőnek látom sógoromról, eme tipikus székelly emberről néhány apróbb feljegyzésemet nyilvánosság elé vinni, hisz' olyan világot élünk a jelenben, mikor a székelynak — szűkebb hazájában — élélmesnek, előrelátónak, de minden téren erősnek is kell bizonyulnia. Az ő élete pedig számos példát ad mindezekre.

Még e megyében is sokan vannak, kik a csókfalvi jegyzői kurián megfordultak, s vannak talán olyanok is, kik Sz. Gy. jegyző gyermekkorát, egész addig, míg négy községének vezető embere lett — bizonyára ismerni fogják.

Mikor nővérem, igent" mondott sógoromnak, szívem elszorult, gondolatára annak, hogy ezután milyen távol lesz a háztól, s leginkább azért, mert iskolázatlan emberhez megy idegenbe. Mikor aztán megismertem, talán csak négy elemít végzett sógoromat, gyermekszívvvel bámultam minden tettét — anynyira tökéletesnek találtam. Ő maga beszélte el nekem gyermekkorát és fiatalabb éveit történetét, a magatörte szerencsés utjaival együtt. Írásai közé bepíllantást is engedett nekem, hol verses alakban írta meg életrajzát. Kár, hogy szószerint nem idézhetem, mert ami akkor csak kis emléknék tűnt fel, ma talán tanulmányos is lehetne.

Sz. Gy. bizony borvizes legény volt, olyan borzéki borvizes, amilyent napjainkban is láthatni, s amely foglalkozásban nem egy csókfalvi ember kereste kenyerét. De a fiatal legényben öserő forrott — józan életű volt —: a tanulni vágyás, az előretörés szenvedélye. Szüleinek négy holdacska földje volt, s négy gyermeke lévén az öregeknek, Sz. Gy. a ráeső egy holdnyi örökségről is lemondott testvérei javára: elég erőt érezvén a szegénység szorító láncából szabadulni.

Mikor városról-városra vitte a vizet —: a gyékényes földű szekérben egész halom könyv volt, s utközben szedte magába a tudományokat, s emellett önszorgalomból németül is megtanult. Igaz, hogy volt is fej az erős törzsön. Koponyája a Szilágyi Dezsőre emlékeztetett. S a senki által nem tanított, senkitől

nem tanult borvízes legényből olyan jegyző lett, hogy híre volt Marostordában. Háza vendégszeretetről annyira híres volt, hogy ha Vásárhelyről a megyei előkelőséget utja Szentgyörgy felé vitte, csak felkivánczozott Csókfalvára — a jegyzőékhez.

Sokszor elgondoltam magamban: ha Sz. Gy. egyetemet végezhet, talán nagy tudóst nyert volna a magyar társadalom. A jegyzőség mellett volt regálébérlő, híd- és utvállalkozó, s Szováta-fürdőnek tíz évig bérlője, — ebből a szép jövedelemből aztán pompás házat tartott.

Híre volt szerencsájének is. Vele történt meg Vásárhelyen egy nagyobb árlejtésnél, hol ő éppen részt nem kívánt venni, de utja véletlenül arra vitte, hogy egy vagyonosabb zsidó polgártárs hozzá lépett, s arra kérte, ne vegyen részt az árlejtésen — ő kész ötszáz forint visszalépést fizetni a jegyző urnak. Otthon aztán a család tagjai közt osztotta szét a könnyen került pénzt.

Házában időközönként három egyházfejedelmet is látott el vendégül. Egészséges humora is följegyzést érdemel.

Ritka szépségű szakácsnője volt nénémnek. Az urak sokat legyeskedtek Júla körül, de ő erkölcsiben állhatatos maradt. Egy nagyobb vendégség alkalmával történt ez az eset, melynek szereplőit — tekintve, hogy majdnem párbaj lett és nem tudom, vajjon nincsenek-e a szereplők életben? — nem nevezhetem néven.

X ur szemet vetett Júla szakácsnőre, s a biztos siker reményében fogadott Y urral. Állott a fogadás. Arról volt szó, hogy mikor a nőcselédek nyugvóra mennek, X ur a szakácsnőhöz lemegy a konyha melletti hálókamrába. Egy nagyobb szabású muri alkal-

mával volt a kísérlet. Mikor a hangulat már meg lehetős élnék volt, Y ur észrevétlenül eltűnt. Összebeszélt Julával, s alvó helyét szépen elfoglalta. A lány arra az éjszakára a faluban lakó szüleihez távozott.

Egyszerre X ur is eltűnt. Kopogott a Júla ajtaján:

— Júla, lelkem, eresszen be!

— Nem szabad, nagyságos ur! — mímélte Y ur a szakácsnőt. Hosszabb könyörgés és tisztességes viselkedés ígérete után végül mégis bejuthatott.

A dolog vége az lett, hogy az udvarlás mind hevesebbé válván, X ur csókot akart adni a leánynak. E szándékában azonban Y ur hatalmas pofonnal utasította rendre a szerelmes X-et, ki észrevétlenül került az utcára.

A Sz. Gy. házában, az ő környezetében megtörtént több hasonló tréfa, apró eset is a nála uralkodott kedélyesség, jó mód mellett tesz bizonyosságot, s egyszersmind azt is mutatja, hogy az egykori borvízes legényt élete későbbi szakában milyen népszerűség, közkedveltség övezte körül.

Számtalan példájára találhatunk a székelység között annak, hogy (míg más nemzetbeli hamar veszíti hitét) a székel ember föltalálja magát: leleményes. Egy példa többek között a szorgalma által föl emelkedett Sz. Gy. esete is, melyből nyilvánvaló, hogy tanulással és vasakarattal az ember magának olyan sorsot teremthet, mely nemcsak saját otthonát varázsolja kellemessé, de mások előtt is, mint követendő példa állhat.



Gergely bácsi, a strázsamester.

Harmincnyolc év óta először vagyok Madéfalván. A rég nem látott apai rokonság utáni vágy hozott ide. Élnek-e, kik haltak el, kiket vitt magával a világégés s milyenek az új csemeték, kik az én nevet is hordozzák? Gergely bácsi gyermekeit fölkeresni s a rokon kötelet felfrissíteni, erősíteni kíváncsi voltam ide.

Itt ülök, a gazdasági udvarra kitett asztal mellett, egy kerti padon. Gondosan kezelt udvar, izléssel épített gazdasági épületek; szép kert. A frontba épített kőház egyik módosabb rokon tulajdona. Kellemes, kissé hűvös nyári estén beszélgetünk a távolabbi múltból, jelenről, a jövőről. Mint vendég, magam vagyok a kedves érdeklődések központja, viszont a régen nem látott, sőt az újabb részében nem is ismert kedves környezet engem is minden apróbb dolog iránt érdeklődésre kész. A szemben álló tized a menekülés alatt leégett, e helyen most teljesen új, szép sorban épített házak, gazdasági épületek! A városi lakásmizéria jut eszembe: a rombolás után is mily boldogok ezek — hajlék alatt lehetnek, nem fáj nekik a rossz lakáskényszer nyomasztó volta.

Közben Gergely bátyám után érdeklődöm. A meggyőző hangján beszélnek a következőket:

— Édesapám itt maradt a boltban a menekülés alatt. Az ingó holmira vigyázni kíváncsi voltam vissza a faluba a Hargita alól. Utban voltunk már. Eme szándékától eltéríteni nem voltunk képesek.

— Engem, lányom, már csak halva visznek ki Madéfalváról! — kiáltotta utánunk... Bucsuzáskor elsírtuk a jó öreget.

A röghöz való eme ragaszkodás könnyet csalt szemem sarkába. Bátyám is — hozzám hasonlóan — ragaszkodott a röghöz, melyhez gyermekkorom kedves emlékei fűznek s mely alatt szeretteim — porladnak...

— Mikor aztán visszatértünk, édesapám már halott volt. A virágos kertbe, frissen ásott sírba, helyezték el, ideiglenesen; innen vittük végső nyugvó helyére: a temetőbe — beszélte tovább asszonyhugom.

További részleteket halála felől csak később tudtam meg. S ez tragikus volt: röghöz való ragaszkodását életével fizette meg... Katonaszurony döfte át nemes szívét.

Vigasztaltam őket, holott nekem is éppen erre volt szükségem. A társalgást más irányba terelni igyekezvén, Gergely bácsival kapcsolatban a régmúltból kezdtem beszélni. A múltból, mikor községének bírája, vezetője volt, s mikor a bírói tekintélye s egy vékonyka mogyorófpálca akkora fegyelmet tudott tartani, hogy no!... s eme szigorúsága miatt községében strázsamester urnak nevezték. S valóban, a 48-as nagyidőkben, huszármester volt s kortársai még onnan hozták ama titulust Gergely bácsinak, mely címzés egész a sirig kísérté.

A községben eme régi fegyelmet említve, azt hallom, hogy azóta ott is mennyire meglazult az.

Az idők folyása, a háború következménye. Különben Gergely bátyám bátorsága s mindenkorí erélyes fellépése közismert volt, — s engem éppen a bátorságán esett kis komikus sérelem késztet arra, hogy utódainak ezt az apró esetet elmeséljem.

*

Éppen 38 éve történt.

Akkoriban Szépvízen tartózkodtam boldogult édesapámnál s az egész nyarat otthon töltöttem. Az öregek betegek voltak s így a gazdaságban szükség volt a felügyeletre. Egy szürkület alkalmával Gergely bácsi izgatottan jött föl Szépvízre azzal a hírrel, hogy egyik lánya tragikus módon, hirtelen elhunyt s kért engem, hogy jöjsek föl vele Madéfalvára.

Engedtem kívánságának. A látélet felvételénél magam is segédkeztem az orvosnak, ki az esetre vonatkozó észrevételeit jegyzőkönyvbe diktálta.

Nem voltam gyávább legény Gergely bácsinál, de mikor beköszöntött az est: bizonyos félelem fogott el. Mikor a lefekvés ideje elkövetkezett, nyugtalanul fészkelődtem ágyamon. Hálósobánk közvetlenül a halott szobája mellett volt; kettőnknek ide vetettek ágyat. Egy kisebb lámpa világított s mi ketten jó darabig társalogtunk. A család női tagjai a nyári konyhába vonultak ki, sütni, főzni, a faluban szokásos halotti torra készülve. S így csak ketten maradtunk a nagy lakásban. Egyszerre bátyám elhallgatott s gondolva, hogy alszik, én is befelé fordulok, elalszom... Ágyam a kukoricás kertre nyíló ablak mellett volt, melynek zsalui hátra voltak támasztva. Egyszerre a nyitott zsalut valami kemény tárggyal erősen megdöngetik, mire én fölébredek!

— Mi volt az, Gergely bácsi?... Hallotta, a zsalukátért dőngetik?

Semmi válasz. Az ágyra tekintek — : bátyám nem volt ott. Pillanat telt el, míg én is a nyári konyhába kerültem, éppen úgy, mint pár perccel előbb bátyám.

Mikor alsó ruhában befutottam a nők közé, — bátyámat a kemence mellett egy karosszékből ülve találtam — az enyémhez hasonló kosztümben. Gyász ellenére a nők nem bírták a hangos nevetést elfojtani. Az történt ugyanis, hogy egyik tehén valahogyan bejutott a kukoricásba s a ház hátánál huzódó gyöpön letelepedett. Az öreg ezt neszelve s képzelődve, ijedtében futott ki a nők közé. S csak azután jöttem én, mikor már a tehén szarvával meglökte a zsalut.

*

Ez a bátyámról elbeszélt történet az asztalnál ülőkben derűt keltett, ami másnap még élénkebb volt: — a család új csemetéjét kereszteltük. Ez öröndetes esemény alkalmával asszonyhugomnak kellett gratulálnom, ki e kicsi székely születésével már jogcímet kapott bejutni a fiatalabb székely nagyanyák szép galériájába. Az ő lánya volt az újszülött édesanyja!

Hanem a bátyám korából emlegetett fegyelem sajnálatos meglazulása azóta is folyton a fejemben motoszkál!...



A csizmadiák.

(A sz.-udvarhelyi Csizmadia Ipartársulat jubileumához.)

Ahogy e címet leírtam, abban a percben Miskolc jutott az eszembe s most az jut talán másnak is, ki e város azon speciálítását ismeri, hogy tudniillik ott kerekszámban 999 csizmadiamester van. A speciálítás pedig abban van, hogy netovább! Tehát az ezredik mesternek nem adnak helyet maguk között, félve, hogy ha az illető megkapná az engedélyt az önállósulásra, úgy gyorsan szökne számuk a kétezer felé.

Nem tudom különben, hogy valóban igaz-e, megvan-e ma is eme különlegessége nemes Miskolc városának, annyi azonban bizonyos, hogy künn — Magyarországon — e városról sok tréfás anekdóta forog közzájön s a többek között a fent leírt s a csizmadiák szaporaságát jelentő mondás mellett gyakorta hallani azt is, hogy reszket, mint a béka a miskolci kocsonyában.

Mindezeknek a tréfáknak a gyökere a magyar ember természetes humorában van. Mert nincs talán város, vagy falu, melynek említésekor a magyar ember — a helyi viszonyok ismerőse, természetesen — valami humoros melléknevet, vagy éppen speciális nevezetességet ahhoz ne fűzne. Akár csak itt a Székelyföldön: — Udvarhelyen harangot abroncsoltak,

Szentegyházsfaluban bikát huztak a toronyba; s az effélék egyik generációról a másikra maradnak.

De azért írtam le a fönti címet, mert éppen csak a csizmadiákkal akarok jelenleg foglalkozni, s azért említém pláne Miskolcot, mert a csizmadiáknak e város valóban kedvelt központja. S a 999 csizmadiamester róla keletkezett históriája még a régi patriarkális céhrendszer idejéből származik. Amikor a legénynek (nem volt akkoriban segéd) remekelnie kellett felszabadulásakor a céhmester előtt. A mester legényét keresztnevéen szólította s családtagnak tekintette; számtalan házasság jött létre ilyenformán, bő alkalmá lévén a mesternek jövője veje jellemének kiismerésére. Általában a miskolci csizmadianak, mint csizmadianak, Miskolc volt a legfontosabb; ha legénye ott tanult, az neki imponált s idegen ritkán is került oda.

Innen származik — még a céhrendszer idejéből a következő humoros följegyzés is:

Mesterhez állított be hosszú vándorutról János s alkalmazást kért.

— Hol dolgozott? — kérdezte a mester.

— Párisban! — vágta ki János, imponálni akaróan.

— Az semmi! Hát még?

— Berlinben!

— Az is semmi!

— Hát még, hát még — volt a sürgető érdeklődés.

Igy került sorra München, Drezda, Prága, míg csak Budapestre nem került János. A mester arca derengett.

— No! Hát még János?

- Gyöngyös!
- No, no!
- Miskolc! — vágta ki János a slágert.
- Üljön le, János fiam! Van munka.
- S hát ez a másik jóízűség?

Nem tudni szándékosságnak, vagy véletlennek köszönhető-e, de a miskolci temetőben még most is olvashatni egy sírfömlíratot, amely imígyen szól:

ITT NYUGSZIK FIS-
LÉDERBŐL DOLGOZÓ CSIS-
MADIA FIA MIS-
KA, KIT A HALÁL BICS-
KAJA LEVÁGOTT MIS-
KOLCON!

Csalódik az, ki városunk csizmadíamestereiben a miskolci mesterénél kevesebb ráatartiságot tételez föl. Ugyanígy volt negyven-ötven évvel előbb Udvarhelyen is, — a céhrendszer idején — mint föntebb említve van. Több öreg csizmadia polgártársunk van, tekintélynek örvendő, módosabb is, ki apjától örökölte üzletét s a tradícióhoz híven — fiuról-fiura szállt az. Éppen itt van az egyik magyarázata annak, hogy városunkban a nemes csizmadia iparosok társulata (zászlószenteléssel kapcsolatosan) 400 éves fennállását ünnepelheti, ami magában véve örvendetes esemény.

Sok speciális, följegyzésre méltó szokásuk volt a múltban, amellyel a város lakosságának figyelmét vonták magukra az akkori csizmadia-legények. Így a farsang utolsó napján maszkajárás egyik különlegessége. E napon letették a szerszámot s az utcákat zeneszóval házról-házra járva — a céhládát is magukkal vitték. A maszkok között volt halál, ördög, s az ördögnek a fia, melyet bőrből kivarrva — hosszú

farokkal, szarvakkal — maga az apa-ördög, láncra kötve, vitt az ölében s mellyel sok rémületet keltett, ha azt lányosháznál bedobta az ablaknál bámuló vírágszálak közé.

A maszkák között azonban mégis a „hamubotosok“ voltak a legérdekesebbek. Ezek szaladtak a menet élén. Bő alsó nadrág, bő kemény vászoning volt ruházatuk; a nadrág száron alul kötve s bő szárai szénával, vagy ehhez hasonló dolgokkal tömve, ugyanígy az ing is. Ugy nézett ki az illető, mint egy föl-fujszó hólyag. Dereán elöl-hátul egy-egy, sokszor több kolomp csinált nagy lármát. Ez a kis gyerekek réme volt a halállal együtt.

Ha házhoz engedték be a menetet, úgy a csikosoknak öltözött legények, zenére, táncra perdültek. Igen érdekes volt a borbélynak öltözött alak. Hatalmas faborotva a kezében, szétnyitható tábori széket vitt magával, s akivel az utcán találkozott, azt a székre ültette, elmés tréfálkozás, hajlongások után a borotválást markírozta. Volt nyulbőrös zsidó, azonkívül egyik jelmezes hátán hatalmas kalitka, melyben, sok színre festve, macska képviselte a kanári madarat. Tetszéssel találkozott az öszleánynak öltözött legény is, ki faromás istálló-lámpással, benne égő gyertyával kereste ifjúságát. Egészen ősz haja volt s a rajta levő női ruha a gyermekek közt sok derüt keltett.

Kancsóba töltött bort cipelt a menet. Tálcan poharak — s ahol a házba bebocsátást kaptak: vig táncra perdültek, aztán elmésen tréfás figurázások között borral kínálták a háziakat, — s itt jött a céh részére az adakozás, mely a temetkezési alapot volt hívva szolgálni.

Nevezetesek voltak a csizmadiaszínben tartott társnyás bálók (ugynevezett szár-bál), azonkívül a nyári kirándulások. Gazdag lakomáikon a székelly konyha ritkaságai kerültek terítékre. Azok kerülnek ma is. Erre a kevésbé módos is rátartí.

Különösen felemlíthető csizmadia polgártársainkról, hogy e régi időben is közöttük valódi demokrácia honolt; míg más kasztja a polgárságnak, ha vagyoni viszonyai, vagy éppen házassága révén a másíknál kissé is fennebb emelkedett, családja a hozzá hasonló társadalmi állásuak társaságát kerulte, a családok nem érintkeztek a hozzájuk „nem méltó” szegényebbekkel. Ezzel szemben a csizmadiaíknál teljes egyenlőség, kölcsönös megbecsülés uralkodott.

A csizmadia politikus voltára vonatkozott az akkoriban sok derüt keltett alábbi tréfás kitalálás is — amely, mint sok ehhez hasonló, úgy gondolom, az Alma Materék kapuin belől látott napvilágot, mert tudva van, hogy a diáksággal a csizmadialeányek örökös harcban állottak.

Zsebkést vásárolt a csizmadialeány. A formás kést nézegetve, imígyen szólt a kiszolgáló kereskedősegédhez:

— E bicskiát akceptálnám, sőt honorálnám, ha ormányai kissé karakteresebbek volnának!

*

Az újabb idők csizmadiamesterei és *segédei* sok kitünő hanganyagot adnak jóhírű dalárdáknak, jótékony előadásokon szerepelnek s a haladás, a multihoz viszonyítva, meglepő. Igaz, hogy kissé megfakult

a régi pátriárkális élet, de e helyett jóval intelligensebb a fiatalság s ma ugyanazt nem tenné meg, amiért pár évtizeddel előbb úgy lelkesedett.

Szegény jó öregem, ha tanulni nem akartam, mindig azzal rémitett, hogy csizmadia-inas lesz belőlem!

Bár úgy lett volna!



A fogadás.

Nincs kellemesebb érzése a korosodó embernek, mint mikor visszagondol boldog gyermekkorára. Elfelel minden baját, nyomorúságát — talán még az öregséget is, pillanatra ismét beleélve magát a boldog időkbe, annak minden örömébe.

Most szeptember, az iskolai év kezdő hónapja idézi emlékezetembe boldog gyermekkoromat, rég ködbe merült kisdíák-éveimet...

A hetvenes évek elején. mikor a falusi iskolába beíratlak, már javában szavaltam az Eldorádót, a Hadnagy uramat, s más hasonló versecskéket, s ismertem az abc-ét is. Mikor más gyermekek az a-nál, vagy b-nél tartottak — én már a szavakat irogattam le a betűk összerakásával. S ment a tanulás, boldog voltam. De talán mégis akkor voltam a legboldogabb, mikor néhai jó öregem kiadta a rendeletet, hogy „a gyermekeket elő kell készíteni, mert Csíksomlyóra viszem a második elemibe“.

— Diák leszek, értik: diák! Csíksomlyóra viszem, oda biz'a! — dicsekedtem a nagy örömtől minden második falusi gyermeknek. De ezzel megkezdődtek gondjaim is. A tudományok elemeit egy ferences

barát oltotta belém, s ha nem akart az menni — úgy a nyírfavesszőt hívta segítségül. Minden este az ettől való félelem lázában aludtam el. Ez jelképezte a fegyelem meglazulása, vagy a lecke elhanyagolása esetén a megtestesült hatalmat, amit én respektáltam is. S ha a nyírfavessző némi vonatkozásba jött velem, úgy annak soha nem a lecke nemtudása, mint inkább a csínytevések voltak okozói. Ezek voltak, amint mondom, az első gyermekgondok. S miután nemcsak igével él az ember, de kenyérrel is — a második gondot viszont a kenyeres zsák cipélése okozta nekem.

Minden szombaton este Somlyóról Csíkszeredába gyalogolni, esőben, hidegben, télen, nyáron. Tarisznyát cipelni a hátamon szállásomra — bizony fáradtságos munka volt egy nyolc éves nebulónak. Szülőim az uzsonna-porciókat, a postakocsistól küldötték egy nagy tarisznyában, melyet az istállószag előzőleg át meg átjárt. Azonban ezt én soha nem sérelmeztem. A tarisznya tartalma a fehéreneműn kívül rendszeren: egy jókora kenyér, egy borító túró, egy meglehetősen nagy darab, kenyérhez való szalonna, szilvaiz volt, melyek mellé néha valami finom sütemény, egy-két „picula“ is került.

Nyolcan voltunk a szálláson. A legnagyobb diák egy nyolcadikos, kít rémnagy tudósnak tartottam. (Nem csoda: rőfös bajusza volt.) A legkisebb diák meg én voltam: a „vízhordó“ csufondáros névre hallgató. A többinek könnyű volt: szekéren szállították az elemőzsiát, s az istálló-szag sem bosszantotta az orrukat, mikor a tarisznyát felbontották — mint nekem.

*

A nyolc diák között volt egy Opra nevezetű ötödikes, nagy kamasz erős fiú. Roppant nagy étkü,

nagy erejű, bátor legény hírében állott. S miután sokat evett — a hét szerdáján kenyerere már nem volt. Egy darab kenyérért képes volt bármire: táncolni, fél-lábon ugrálni, erőmutatványokat csinálni. Előlegkép-pen még tarisznyámat is képes volt cipelni, csak hogy a csütörtöki kenyerét nálam biztosítsa. Egyik szép holdvilágos este, egy szilencium után a nagyobb diákok fogadtak vele. A fogadás tárgya: 12 órakor éjjel felmegy a Kíssomlyó-hegy tetején levő Szalvátor-kápolnához, a kápolna oldalára fölírja a nevét és a napot, órát. Ellenérték: egy darab kenyér és szalonna. Opra tartotta a fogadást.

A hegy oldalában, biztonság szempontjából, jókora botot vágott, kapaszkodónak is, no meg azért is, ha esetleg másmi végett szüksége mutatkoznék. Az ut iránya is meg volt határozva. Ő ugyanis a Szalvátor-felé vezető uton kellett, hogy a hegyre följusson. A többi diák — köztük, persze, leghátul jómagam is — a Szent Antal-kápolnánál másztunk a hegyre. A nyiresben gyenge szellő susogott, kísérteties alakokat vélt látni az ember minden bokorban. Megfigyelő helyünkről láthattuk, amint a kápolna oldalára — a fogadásnak megfelelően, fölírja a nevét. Aztán a Szent Antal-kápolnának veszi útját és előttünk kell, hogy elhaladjon. Egyik hórihorgas diák hamar fehér lepedőt terít magára s kilép a buvóhelyről.

— Ember vagy-e, vagy kísértet! — kiáltott Opra a fehér alak felé.

A fehér alak kísértetiesen lebegett közelebb és közelebb. Mi magunk is remegtünk, hogy most már mi fog következni, s talán jobban féltünk mi, kísértetünkkel együtt, mint maga Opra. Mert bizony Opra egy csöppet sem ijedezett. Mikor úgy három lépésre

közelébe ért a kísértetnek, a botot feje fölött megfor-gatva, a kísértethez ugrott, s akkorát sózott annak a hátára, hogy még most is hallani vélem, amint az erdő visszaadta a bődülést, ahogy az elordította magát.

A fogadás meg volt nyerve, s Opra barátunk addig le sem feküdt, míg a fogadásért járó szolgál-mányt el nem fogyasztotta.

*

Az ilyen és hasonló diákcsinnyek köztünk napi-
renden voltak, s feledtették a diák-drúkkolásokat, gon-
dokat, meg bánatot is. Az istálló-szagtól bűzös ele-
mőzsiam elsőrendű falattá vált, a suszterágy harma-
dik emeletén úgy esett az alvás, mintha a legszebb
sejyemágyban, hattyupihékből készült párnákon feküd-
tem volna.

... Boldog gyermek voltam!...



Az uzsorás.

Halba... E név az uzsorakronikákban, évtizedekkel ezelőtt, nevezetes szerepet játszott Budapesten. A kevés pénzü emberek, fixfizetések és könnyelmű gavallérok voltak áldozatai. Vagyonos ember ritkán ismeri az uzsorának azt a fajtáját, mellyel az ilyen Halba-féle individuumok zsarolták áldozataikat. Aki előtt Halba üzelve ismeretlenek voltak, arra az egész ember szájalomkeltő hatást tett. De ha egyszer karmai közé került valaki — félelmessé nőtte ki magát. Áldozatai között voltak a társadalom minden rétegéből: katonatisztek, színészek, újságírók, egyetemi hallgatók — s nyomdászok. Hogy kategória szerint, milyen uzsora-kamatot szedett, nem tudhatni, erről — különösen katonatisztek között — sokat mondhatna az öngyilkosok, vagy kivetáltak száma, tartozván katonáéknál a becsület — még az adósságcsinálás terén is — civilektől egészen külön lapra.

Halba magas, szikár alakja gyakorta jelent meg — különösen üzlete legkezdetén, mikor pár ezer forint örökséget kapott — a nagyobb nyomdavállalatok kapui előtt: tárgyalni a könnyelmű és bohém typografusokkal. Minden nyomdában volt bizalmi embere, ki titokban közvetítette az üzletet. Beavatottak állítása szerint évente minden forintból — legalább a nyomdászoknál — öt forint husz krajcárt csinált, ha tekin-

tetbe vesszük, hogy egy forint után hetenkint egy ezüst hatos volt a kamat. A könnyelműek, persze, ezt jóformán fel sem számították. Szegény ember a pénzt ritkán, vagy sohasem számítja, — ez inkább a gazdagok szokása.

Az embereket a megszorult helyzet, a pillanatyí pénzzavar kergette Halba karmai közé. Külön bízományi irodát tartott, ez volt a köpönyeg. E hely szerény, majdnem szegényes volt. Itt soha nem fogadott egyszerre kettőt: minden tanu nélkül tárgyalt. Később azonban kitudódott, hogy gazdagon berendezett négy szobás lakása volt a város más, messzebb fekvő kerületében. Ha valaki pl. tíz forinttal tartozott: erre kamatképpen hetenkint szívesen fogadott el egy forintot, tőketörlesztés nélkül; s hány és hány adósa volt, ki, hogy a tőkét egyszerre ne kelljen megfizetnie, vagy azt legalább törleszteni —: szívesen fizette, hosszú hónapokon át, az egy forint kamatot. Megtörtént — persze, az illető titkolta és tagadta az ily esetet — hogy a tíz forint tőke egy egész évig fennállott, s arra ő kerek 52 forintot fizetett.

Nyomdászörökben sok viccelődésnek volt kitéve, aki Halba karmai közé került, s esete még évek múltán is derűtséget keltett. Az ő áldozatai közül való egyik nyomdással történt a következő eset, ki más-különben — könnyelműségén kívül is — szerette a bort. Ilyen boros állapotában, mikor már nyugvóra tért, s mélyen aludt, ingerkedtek vele barátai, körül állván az ágyát:

— Ébredj, Móré, itt van Halba! — a pénzéért jött — ugrasztották.

— Üssétek, üssétek agyon a kutyát! — motyogta a berugott ember — kergessétek el!

— Nem megy, nem tágit, pénz kell neki! — ingerkedtek tovább.

— Botot, botot a kezembe! — kiabált. Botot nyomtak a markába, s ő látatlanban oly vehemensen kezdett csapkodni, hogy háziasszonyának valamennyi virágcserepét összetörte. Borban az igazság! Bezzeg józan állapotban ő volt az, ki leghevesebben védte az uzsorást.

De ezenkívül is még sok vicces eset keringett szájról-szájra, az uzsorással kapcsolatban. Az is meglehet, hogy innen származik a két szálló ige, mely nyomdász körökben otthonos lett: lőni = pénzt kölcsön kérni: frakkot adni = a kölcsönt meg nem fizetni!

Am egyszer mégis rajta vesztett Halba: egy elkeseredett adósa, ki sehogy sem bírt karmai közül szabadulni, feljelentette és ezzel börtönbe juttatta. Hosszu időre tűnt el, — az adósok öröme, de akkor már gazdag ember volt. Am nagyon csalódnának, akik azt hinnék, hogy megjavult — : más uton próbált szerencsét, mert a könnyű pénzszerzés már a vérében volt!...

*

Huszonöt-harminc évvel ezelőtt a pénznek állandó értéke volt. Nem hullámzott, esésnek elértéktelenedésnek nem volt kitéve. S vajjon napjainkban, — mikor a pénz értéke folytonosan hullámzik — hányan vannak az említett uzsorához hasonló helyzetben: uzsorás karmai közt? Most, mikor a tőkét nagy veszély is fenyegeti, a devalváció veszélye, mekkora kamatot szednek a H.-hoz hasonló, hogy pénzüket veszélyeztetett voltát ellensúlyozzák? — ezt csak azok tudnák megmondani, akik ilyen szorítóban szenvednek. Ma-

napság az uzsorának igen sok ága, lehetősége van; a bizonytalan gazdasági állapotok folytán, s ez mind a meggazdagodást, a dologtalanul való megélhetést tüzi ki célul. Öröklés után kapott, tisztességes uton, szorgalommal szerzett vagyon előtt kalapot emelhetünk. De az emberek pillanatnyi pénzzavarát a leírt formájú uzsorához hasonló módon használni ki: szívtelenül, ragadozó módra — az emberek megvetését érdemli ki. S az ilyenek előtt még sokszor földig hajolni, hajbókolni kénytelen az emberiség tekintélyes hányada.

S hányan vannak éppen ma, ebben a zavaros világban, a Halbához hasonló uzsorások?...



Egy 40 éves találkozóhoz.

(Visszaemlékezés a régi 82-esekre.)

A régi 82. cs. és kir. gyalogezred négy zászlóalját Udvarhely- és Csikvármegyéből sorozták. A káder Székelyudvarhelyen volt, itt szerelték fel az ujoncokat. Október elseje tehát rendesen mozgalmas volt: a vidék csak úgy öntötte a városba a sok ujoncot. Azonban innen három zászlóaljnyi ujonc rendesen más állomásba ment, mert tudni kell, hogy itt helyben csak egy zászlóalj volt. Akkoriban felváltva Szeben, Trieszt, Bosznia, Brassó voltak azok a városok, melyek utcáin a 82-es bakák feszes tartással igyekeztek a különféle nemzetek leányai előtt tetszelegni. 82-es voltukra a legénység, de még a tisztek is, rátartiak voltak. Színmagyar ezred lévén, a németül tudó legénységben nagy hiány volt, s azt rendesen más ezredből kommandírozták a szükséges irodai szolgálatra.

Most, hogy a 40 éves találkozón Székelykeresztúron az öreg bajtársak összejönnek, talán nem lesz érdektelen egy kis visszapillantást vetni a múltba és megleveníteni az egy emberöltővel ezelőtti katonaeletet. Ez élet végeredményében nevelőhatással volt a legénység legnagyobb részére: a szolgálati idő letele után hazakerülve, sokból községének értelmes, higadt vezető embere lett.

A fegyelmezés imponáló, a bajtársi élet kedves volt. A tisztek, altisztek legnagyobbbrészt tekintélynek örvendettek s nem egy népszerűvé vált eset mutatja a keserves-víg katonaelet humorát, a művelődés iskolájába került székely legénység önkéntelen ötletességét. Sok nehézséget okozott a legénységnek a német, vagyis a hivatalos nyelv nem tudása. S ha jelentkezés alkalmával, vagy kéréssel a legény kihallgatásra állott, ritka volt, hogy a német-nyelv elferdítése derűtséget ne keltett volna a tisztek körében is. Nagy derűtséget keltett az alábbi eset is, mely, hogy melyik magyar ezrednél történt, arra e sorok írója már nem bír visszaemlékezni, de hőse szintén németül nem tudó katona volt.

József főherceg „inspicirungot“ tartott az Alföldön. Mikor a nagy vezérkarral a front előtt elhaladt, sok emberhez intézett kérdést egy és más dologról. Egyik szakasznál egy élénk képű cigánylegény bátran nézett a főherceg szeméi közé. A főherceg megállott a cigánybaka előtt s kérdést intézett hozzá:

— Meg tudnád mondani, hogy hívják a General Inspectort? — A legény egy szuszra mondja a következőket:

— Seine keine erc perc hoc án halbrex! (Seine kaiserliche und königliche Hoheit Erzherzog Albrecht.) A főherceg elmosolyodott, zsebébe nyúlt s vadonat új tallért nyomott a másképpen bátor és kifogástalan magatartású legény markába.

Akik 1888 tavaszán a Triesztben állomásozó 82-eseknél szolgáltak, szintén egy ilyen „inspicirung“ alkalmával: a következő esetnek voltak tanúi, mely eset a német nyelv nem valami rokonszenves volta

miatt a magyar bakának igen jól esett. Akkoriban az ezred parancsnoka: Csebulsz edler von Csebuly. Ritka jó ember volt, a legénység rajongott érte, szeretettel tartott fegyelmet az ezredben. Magyar beszédét élvezet volt hallgatni, dicsőségére vált volna még a legékesebb szónoknak is, mikor az ezred élén megállva, szólt a legénységhez. Vezetése alatt az inspicirung fényesen sikerült. A nagy kaszárnnyában a 82-esek 4-ik zászlóalján kívül az olaszok és szlovákok közül regrutálódott 97-esek egy zászlóalja is lakott. Második nap ők jöttek inspicirungra. Jelen sorok írója éppen a főrség parancsnoka volt, így alkalma volt e szemlét elejétől végignézni.

A 97-esek parádében vonultak ki a hatalmas gyakorlótérre, mely a kaszárnnya hátsó részén volt. A főrséget a 82-esek 16-ik százada adta. Reggel 7 órakor fölhangzott a „geverheraus!“ Az őrség tisztelt. Ismeretlen divízióházi állott meg a parancsnok előtt:

— Abtréten! — parancsolta a hatalmas ur, s tovább is állva maradván, a legénységgel beszédbe elegyedett.

— Maguk magyarok? — kérdezte többek között. A kapott felelet után megdicsérte a székely fiukat, s a szokásos tallér a posztnak kijárt, — amiért oly hatalmas „geverheraust!“ kiáltott, amilyet ő sem hallott még. (A legényt Fodornak hívták, jelenleg a városnál utcaseprő). Azután az őrségparancsnokától a brigád-iroda után érdeklődött, ez feszes tartással kalauzolta föl az emeletre, s megint egy tallér volt a jutalom. (Aznapi az őrség a fagyalt- s a limonádé-fogyasztásból rekordot teremtett.) Hanem az olaszok izzadtak az inspicirung alatt. A zászlóaljat rajvonalba

parancsolta a divízióházi. Fölfejlődni — knítt! nieder! hangzott keményen s még az ezredest is — kit lövőről leparancsolt — letérdeltette a sárba:

— — Hisz' meglövi az ellenség, ezredes ur, ha mutatja magát! — kiáltotta csengőn, magyarul, amit aztán németül is megismételt. (A divízióházi valószínűleg, a herceg Lobkowitz verő, híres Mádi-Kovács volt.)

Tisztjeink, meg legénységünk is hetekig tárgyalták a nagy magyar katonát, ki a gyakorlat alkalmával az osztrák hagyományos copfot, „snájdígságot“ ilyen magatartással cibálta meg.

*

Jó menázsi, finom kenyér, s naponta 6 krajcár volt a zsold. Csütörtökön és vasárnap a huson és huslevesen kívül a nevezetes köttes palacsinta járta, lekvarral töltve, melyet az olasz katonák csakhamar átvettek: megtanulván készítési módját. Egy évig volt az ezred 3 zászlóalja Triesztben, a honnan az őszi gyakorlatok után ment Boszniába: két zászlóalj Szerajevóba, egy pedig Mókron, Podrománián és Rogaticán helyezkedett el. Jobb dolga a 82-eseknek soha nem volt, mint éppen Boszniában, s akik onnan kerültek haza: még ma is szeretettel gondolnak a bosnyákokra, kik a székely fiukat szintén rokonszenvesen emlegetik!

Verni a legénységet tilos volt, igaz, erre nem is igen adott okot, ami szeretettel, emberségesen fegyelmezett voltánál fogva érthető is volt. A büntetések kiszabása és végrehajtása is többnyire tapintattal történt: ha altiszt volt a soron, az irodába rendelte parancsnoka és nem a legénység előtt büntette, vagy dor-

gálta meg. Az ezred akkori legénysége még ma is visszaemlékszik a trieszti parádékra, mikor a fehér waffenrokkot előző nap „farbázni” adták ki, s amelyben elképzelhetetlen szép látványt nyújtott, mikor az olasz város utcáin délcegen marsírozott végig...

Azok pedig, kik jelenben e 40 éves találkozón barátságos időöltésre jönnek össze: — lehetetlen, hogy kedvesen ne gondolnának vissza a múltra és különösen a gyönyörű, székelyek által ritkán látott szép vidékekre, melyeket, ha katonák nem lettek volna, talán drága pénzen sem volt volna alkalmuk látni, mert hisz nagyon sokan voltak olyanok is, kik — csak bevonulásukkor — Héjjasfalván láttak először vonatot!

(1924.)



Pánkó Mózsí.

... Régen volt. Hét-nyolc éves gyermek lehettem. Héjjasfalvától Udvarhelyen át Csíkmegyéig delizsánc közvetítette a csomag- és levélforgalmat. — Udvarhely, Szentegyházasfalu, Csíkszereda azok az állomások, hol az előfogatok váltását eszközölték. Akkor az idő is lassan haladt; akár csak a delizsáncok. Udvarhelytől Szentegyházas-faluig hat, onnan Csíkszeredáig öt ló huzta emez alkalmatosságot. A posta nem állami, hanem polgári kezelésben állott, s néhai jó édesapám Szentegyházasfaluban volt postamester. Udvarhelyen Ugron Lázár, Szentegyházasfaluban Lázár Dénes bérelték a postát. Számontevő, súlylál bíró egyének. Főispán mindakettő, akiknek utódairól is büszkeséggel beszélhet a székely, s akik régen pihenőre tértek az édes anyaföldre. Jó öregem mindkét előkelő postabérlovól elszámolási viszonyban állott.

Egyik legényünk Csíkszeredától Szentegyházasfaluig volt a posta kocsisa. Már jól benne járt az ötvenes életkorban. Az öregben annyi volt a természetes székely zamatos humor, no meg a gyermekded kedély, hogy ha ma visszagondolok az öreg Pánkó Mózsira, hát irigység fog el.

A nyakába vetett zsinorról postasíp lógott, amelynek hangja, ha abba belefújt, élesen süvített bele az akkor még sűrű erdő csendjébe. Mert a dőcögő delizsánc senki emberfiának, ki nem tért az utból. Azt még a négyes-fogat is köteles volt respektálni és utjából kitérni. Ha valamely előkelő személy utazott a postakocsin: Mózsibá díszruhát öltött s a hosszunyelű ostor végébe selyemcsapót könyörgött ki. Ez aktusnál rendszerint igénytelenségem volt a közbenjáró. Sokszor kergettek ki jó nővéreim a szobából, mert az istálló szaga többnyire csak általam került be a lakásba.

Pánkó Mózsíhoz hasonló játékos kedélyű embert még ma is számtalant lehet a székelyek között látni, s talán annak is köszönheti, hogy róla itt megemlékezem. Olyan játszó pajtásom volt nekem, akit — gyermekkoromra visszaemlékezve — elfeledni nem tudok. Kedves emlékeim füződnek a becsületes Pánkó Mózsíhoz.

Ez a Pánkó név voltaképpen csak amolyan gunynév volt. Egy farsangi napon ugyanis fánkot sütöttek a szülői háznál. Mózsí bácsi nagy barátja volt a fánknak.

— Hány pánkót tudnál megenni, Mózsí? — kérdezte az öregem a kocsisztól kedélyeskedve.

— Egy egész szakajtóval, instálom. Ha meg nem eszem, itt sülyedjek el! — erősködött a kocsis.

S Mózsí bácsi szavának állott. Ekkor kapta aztán a Pánkó Mózsí nevet, mely örökre rajta maradt.

Ő faragta nekem a kótyát, varrta a téhénszörrel tömött bőrlabdát, csinálta zsindegyből a nyilpuskát, a négy kerekű játékszekeret. S hogy örömem teljes legyen, négy gyermeklő részére zsindegyből gyeplőt is kötözött.

A futballnak, tennisznek akkor híre sem volt. Kerékvározás, büzfutózás járta és a kótyázás. Kerékpárt sem ismert a székely gyermek. Később jött divatba a velócipéd, mely irdatlan nagy kerék, végén egy kis kerékből állott s ha eldőlt, utasát az árokba hajította. A labdázástól kipirult arcú vidám gyermekek zivajától tavaszkor hangos volt a mező. Egy-egy jó találat, derűs kedvet váltott ki. Azután fölváltva jött a kocsikázás. Négy lovat gyeplőztem föl, s beleültem kis szekereembe. A jó pajtások versenyeztek, hogy ki legyen a rudas, ki az ostorhegyes. Minde játékokat Mózsí bácsi inspirálta s hogy hálámnak kifejezhető jelét is tanusítsam, egy-egy porció pálinka is került az öregnek, melyet e szavakkal köszöntött reám:

— Aggyon az Urísten olyan futást, hogy soha meg ne ismerjük egymást!... Ki gondolta volna akkor, hogy 50 év múlva ez be is következik!

A Mózsí bácsitól tanult játékok még kamaszkorban is kedves szórakozásul szolgáltak, sőt később is teljesen kielégítették e téren szerény igényeimet. Akkoriban a gyermek világa az egyik falutól a másikig terjedt, azon kívül számunkra nem volt tovább. Vonatot is csak 20 éves koromban láttam először — Héjjasfalván, mikor egy októberi szép napon bevagoníroztak a „6 ló vagy 36 ember“ számára készült kocsiba s vittek messze idegenbe — katonáskodni.

Serdülő gyermek koromban apámtól katonás szírgort, az öreg Pánkó Mózsitól kevés igényűséget, kedélyt s gyermekded örömeiket láthattam, tanulhattam. Nem fejlődtek akkor a gyermekekből máról-holnapra öreg kicsikék, korán unottá váló serdülő ifjak, kik sok pénz birtokában, minden kívánságukat kielégítve

tudják. Egy krajcárért még 10 éves korban is féllábon kétszer kerültem meg a nagy udvart.

Azóta is folyton figyelem az új és újabbban fejlődő generációkat, de bárhogya is akarnám fölfedezni az akkori derűs gyermekarcokat, kedélyeket — csak igen szórványosan sikerül ez nekem. Fiatalon vének ma gyermekeink, s mire a nagykort elérték, már meg is rokkantak. A hagyományos székely játékok is eltűntek, idegen annak még a neve is. A kultúra vívmányai: a repülőgép, az autó szorítja ki a szép fogatokat a nagyobb városokban... Futball, tennisz s mi egyéb a régi labdázást, kótyázást. Hiába, a korral haladni kell. S ki ezt nem teszi, az lemarad, a sötétségbe esik vissza! — Vissza 50 évvel! Pedig a visszafejlődés — az már igen nagy baj volna...

... Ebben a gyorsírámban való haladásban gondolok én igen sokszor jó öreg kocsisunkra — Pánkó Mózsíra, ki ha sírjából kikelne s látná azt, hogy az ő hosszú ostorába többé nem fonhat selyemcsapót, — rögtön meghalna bánatában!...



Kisértet.

Néhai jó anyai nagyanyám valamikor régen, a hetvenes évek közepén, sokat mesélt nekem, mint a család legkisebb hajtásának. Meséi rendszeren a jóra való törekvést, szorgalmat, szófogadást, az öregek iránti tiszteletet voltak hivatva a kis gyermekben táplálni. De mesélt néha kísértetekről is. Boldogult édesapám ezért sokszor meg is szólította őt: — a gyermeket nem kell babonával, a halottakról szóló lehetetlen mesékkel ijesztgetni, de „nagyamámi“ csak tovább mesélt. Belém pedig olyan félelmet öntött, hogy az estének még a gondolatára is borsózott a hátam. Tudniülük, ketten aludtunk egy nagyobb szoba szomszédságában, (olyan nappalféle szoba volt ez, melyben nővéreim aludtak is) s mely éjjel rémsötéten merengett az én kísérteteket látó szemeim elé. Édesapám szobája és az én hálószobám közt — borzalom még kimondani is — örökös kísértetjárás volt...

Különös félelmem éppen a nyári hónapokra esett, mikor a család a szobán kívül is tartózkodhatott, nem úgy, mint a téli estéken, mikor mindenki a meleg kályha körül huzza meg magát; ekkor boldog voltam. Ilyenkor aztán bátran beléptem a sötét nagy szobába. E nagy bátorság azonban a társaságtól szár-

mazott rám, mely a szomszéd szobában vigan kártyáztott, dominózott vagy más kellemes szórakozásban töltötte a téli hosszú estéket.

Nagyobb leánynővérem — akkori sejtésem szerint — szerelmes volt. Szerelme tárgya iránt — dalias szép barna fiu volt — valósággal utálattal viseltetem. Hogyne! A szép nyári estéken, mikor a hold ezüstös fényével ráfeküdt a szép kis falura, annak virágos mezejére: a család felkerekedett — a fiatalok elől, az öregek tizenöt lépéssel hátrább sétáltak kívül a falun, a jól kövezett országuton. E sétáknak mindenkor nővérem ideálja volt az indítványozója. És én? Jaj! mennyire fáztam még a gondolatára is! Otthon kellett maradnom — nyolckor az ágyba feküdnöm. Nagymámi pedig mesélt:

— Szép, holdvilágos éjjel, ugy szénacsinaláskor — kis fiam — Vacsárcsi és Göröcsfalva között, zász-lókkal, lobogókkal nagy körmenetet láttak az emberek, még az éneket is hallották, amint szent áhítattal vonultak be a göröcsfalvi kis kápolnába. Sokan utána is mentek és uramfia: — a kápolna üres volt. A kápolna a temető közepén lévén, bizonyára halottak jártak processziót és ott mindenik visszatért nyughelyére: a sirba. Ez a halottak bucsujárása volt...

(Izzadtam a paplan alatt s kezemmel jókat csaptam a levegőbe, ha nem üthetnék-e egy ilyen képzelte kísértetet fejbe. Szólni nem mertem, gondolván, hogy így a kísértetek nem födöznek fel. Egyék meg nagymámít, csak engem ne bántsanak.) Nagymámi tovább mesélt:

— Balázs István bácsi (ide kerültem szállásba, mint kis diák Csíksomlyón) a Hargita alól két ökrörel egy törvényterü szénát hozott haza a faluba. A

szolga is vele volt. Ők mesélték nekem is. Hát amint Somlyó felé menet, féluton, Csíkszereda és Somlyó közt, haladnánk — Uram-isten, nagy kiabálásra lettek figyelmesek. Az ökrök pedig sehogysem akarnak előre menni. A kiabálás csak két szóból állott mindig: „Hová tegyem, hová tegyem?!“

— István bácsi megijedt, de meg ám a szolga is. Itt bizonyára kísértet jár, aki életében valami nagy bűnt követett el, — talán lopott. Látni a nagy sötétben nem lehetett, csak halványan az uttestet (mesélt tovább nagymámi). István bácsi fölállott a szénásszekér tetejére: s onnan teletorokkal kiáltott a hang irányába:

— „Tedd oda, ahonnan elvetted, ebadta marhája! Ne kiabálj! (Itt bátorság szállott belém, gondolván, hogy István bácsi élő emberrel beszél. De hamar csalódtam.)

— A kiabálás megszűnt, kis fiam, és képzelő, kis idő múlva közvetlen a szénásszekér mellől megszólal a hang: „Köszönöm!“

— Szél kerekedett. István bácsi meg a szolga térdre estek és hangosan kiáltották utána: „Minden jó lélek az Urat dicséri!“

(Szólni nem mertem, de az ágy közepére csusztam s a paplan alatt eltüntettem, teljesen bebugyelálva magam.)

— Nagymámi, többet ne meséljen a kísértetekről, mert éjjel nem merek fölkelni — szepegtem nagy titokban.

... Ilyen félelmek között aztán nem csoda, ha én az esték és éjjelek iránt gyűlölettel viseltetem és az sem csoda, ha mindenütt kísértetjárást képzeltem.

Egyszer aztán teljesen kiábrándultam és a kísértetekről beszélhetek már nekem —: nem féltem, mert nem hittem bennük...

*

Szerény falusi postamester lévén édesapám, szerény volt a postahivatal irodája is. A hivatal volt szülőim hálószobája és én esténként rendszeren csomagolni segitettem édesapámnak. Persze, szívesen tettem, legalább a kísértetek itt nem bántanak. Két nővérem és én voltunk a családban. Egy nagyobb bányatelep tulajdonosának leányai jó barátnői voltak nővéreimnek, sokat jártak egymáshoz. Nagyobb nővérem ideálja is az ő testvérük volt. Az öreg Helwig nagyon szerette családját, s nagyobbik nővérem kedvence volt e tekintélyes családnak. Előkelő uri család volt; jól nevelt gyermekek. Az öt Helwig-leány közül a második hirtelen halt meg. — Délután két órakor semmi baja sem volt, ötkor azonban futár hozta a bányáról a megrendítő hírt: Málvin kisasszony meghalt... Nővéreim egyik ájulásból a másikba estek. Megrendítő volt. Még édesapám is megkönnyezte. Csak én állottam száraz szemmel és dőrigő félelemmel. Félelmem még fokozódott, mikor láttam nővéreimet a nekem mindig borzalmasnak tetsző sötét szobában ágyazni, s készülni a halottas házhoz — bizonyára egész éjszakára...

— En félek egyedül maradni! — (Nagymámi Csíkban volt, s így kisebbik nővérem foglalta el az ő helyét mellettem.)

— Mitől félsz? — kérdik.

— Málvin nénitől.

— Ő már halott, tőle nem lehet félni — mondják siránkozva.

— Ő halott már és kísértet; a kísértetektől pedig félek. Nagymámi mondta, hogy járnak a halottak éjjel tizenkét órakor. — Figyelmen kívül hagytak; félelmemmel magam maradtam. Anyám azonban mégis respektálta aggodásomat, mert mellettem maradt, míg csak el nem aludtam.

Mondanom sem kell, hogy egész éjjel Málvin nénit láttam álmomban, s izgatottságomban fölébredtem. Koromsötét volt s néma csönd a házban. Halálos veríték gyöngyözött homlokomon. Egyszerre valami csörömpölés üti meg fületem. Mintha valaki a „kanalas“ kosárból kést venne elő. Jaj Istenem, most segíts! — gondoltam. Felkelni nem mertem. Ágyban maradni még borzasztóbb volt. Hísz a kísértet ott ül meg... A csörgés tovább tartott, egész addig, míg csak egy nem várt esemény kiugrasztott az ágyból...

Ugyanis anyám, valami dolog miatt, az én szobámba indult, keresztül a — kísértetek szobáján. Mikor a postahivatal szobájából ide benyitott — oh borzalom, Málvin néni a lányok ágyánál állott...

— Mihály, Mihály! — síkoltott anyám — itt van Helwig Málvin!... ott áll, ott ni!

— Rupsz! Nekem sem kellett több. Villámgyorsan ugrottam ki az ágyból, be egyenesen a nagyszobába. Itt a gyors íramban valaminek neki szaladtam, s hanyat vágódtam.

— Minden jó lélek az Urat dicséri! — szólt anyám, de a másik percben már elájult, engem észre sem véve. Apámnak pedig váltig erősítgettem, hogy hát igenis, itt van a kísértet. Először az én szobámban volt, s csak azután jött át a nagy szobába, valószínűleg a lányokat kereste...

— Oh te csacsi, hísz nincs kísértet!

Hogy ezt bebizonyítsa, rögtön vette a nagy asztali petróleum-lámpát, s ahogy anyám magához tért — elindultunk szemlére. Először az én szobámba vittek szüleim. Mikor édesapám az almárium ajtóját kinyitotta — a macska nyávogva ugrott ki onnan. Valaki véletlenül rázárta az ajtót.

— Hát ez kísértet?

— Nem, édesapám!

— No lásd, te kis csacsi.

Aztán mentünk a nagy szobába. Édesapám a lámpát előzőleg bevitte a irodába, föltette a Wertheim-szekrény tetejére, hol már előbb is állott, s az ajtót félig kinyitva magyarázott. Ezt most már nem nekem, hanem anyámnak: A lányok ágyából a fölösleges ágynemű két — ülésével összefordított — székre volt magasan fölrakva. Anyámnak erről tudomása nem volt. Mikor az iroda ajtóját kinyitotta, ő benne is az a félelem tombolt egész bizonyosan, ami bennem — az ajtó sarkánál átszűrődött lámpafény a magasan fölhalmozott ágyneműre vetett különös világítást. No és aztán a félelemben való képzelődés... Mindenről alaposan meg is győződünk. Apám, szegény, egy álló órán át ezt magyarázgatta. De másnap már ki is nevettem, aki engem a kísértetekkel próbált ijeszteni.



A mészégető.

(Elbeszélés.)

Rogatica, Bosznia egyik kisebb községe, Szerajevó és Visegrád között fekszik. Sorban: Mokró, Podrománja és azután Rogatica következik. E kis falunak az okkupáció után tíz évvel két századnyi helyőrsége volt. Székelyek, kiknek három zászlóalja Boszniában állomásozott. E kis községek között kocsiposta közlekedett, melynek biztonságát a székely bakák összekötő járó-őrei biztosították. Közlekedési utjai versenyeztek a csík—udvarhelyi országgal. Az okkupációval a kultúra is bevonult Boszniába. Majdnem minden közintézménye katonai kézen volt. A katonai építkezések között épültek katonai lövöldék is. Elbeszélésünk idején éppen Rogatica volt egy ilyen katonai lövölde építésének színtere; — a Rogatica és Visegrád között húzódó utvonal mentén egy mészégető a figyelem központja. A lövölde építéséhez szükséges meszet ő égette; a mész fuvarozását azonban a katonai trén eszközölte. A 82-esek itteni elhelyezkedésekor ez az építkezés még csak a kezdet stádiumában volt. Ők fejezték be ezt a munkát.

Rögtön a garnízon átvétele után — hogy a munkálat fönnakadást ne szenvedjen — a trén utasi-

tást kapott a fuvarozásra. Négy kocsival kellett naponta meszet és az építkezéshez szükséges épületfát szállítani. E trénnek parancsnoka Keresztes káplár lett, — kis hegymászó lovat kapott és naponta rendszeren ő lovagolt a kocsik előtt, egész nyáron, míg be nem fejeződött a lövölde építése.

*

Május 15-én, mikor a 82-sek a régi helyőrséget felváltották, Keresztes káplár — mint profosz — átvette az areszt-kulcsokat, magazinban főlhalmozott egyéb katonai felszereléseket, istállót, szekereket, lovakat. Az „öreg“ szabadságolt altiszt örvendezve adott át — leltár mellett — mindent. Átadta a mész és épületfa fuvarozására vonatkozó ezredparancsnak egy magyarra fordított kivonatát is.

— Starcsics bácsi, a mészégető, fönn lakik a hegyekben — szólott. — Jól tud magyarul. Jó ember, tisztességtudóan kell vele beszélni. Szép unokája is van. Szinte kedvem volna meszet égetni fönn a hegyekben, — de a szabadság, az haza vonz...

Pontos magyarázatot adott a helyről, hol a szekerek az országuton megállanak, mert oda föl csak gyalog vagy lóháton lehet jutni. Apró lovak hátára rakják a meszet; az épületfát meg begurítják az utba. Ezzel vége az átvételnek.

Másnap a kora reggeli órákban, kellemes tavaszi időben indult a négy kocsis Keresztes tizedes vezetése alatt. Megbízható, komoly altiszt volt Keresztes. Harmadik évét szolgálta. Szerették felebbvalói, s rajongtak érte bajtársai. Örvendett a parancsnak, mely őt a trén élére állította, nagy kedve volt a sza-

bad természetben gyönyörködni, melyre most már bő alkalom kínálkozott...

A tekervényes uton hegynek csak lépésben haladhatott a trén. A sárgára festett nagy kocsik kerekei kattogásában mintha benne lett volna a kultúra, ami az okkupációval vonult be Bosznia és Hercegovinába. S a kultúrával a székely bakák élénkséget, ujszerűséget is vittek oda. Ha valahol szerették őket, úgy a bosnyákok szeretetével és megbecsülésével bátran hivalkodhattak volna. A legnagyobb egyetértés volt ott. De volt vasfegyelem is. S az öreg bakák még manapság is kellemesen emlékeznek vissza a bosnyákok között eltöltött szép napokra...

A jól kitaposott erdei gyalog-ösvényt könnyen találták meg. Keresztes káplár a kocsikat a szükséges lovászokkal az országutban hagyta, s a fölösleges embereket magához véve, — távozott föl a hegynek: — a mészégetőhöz. Fél óráig tartott az út, mely szép bükkös erdőn vezetett keresztül. S ami azután tárult a szem elé, az meglepő volt. Festői szép fenyő-erdő következett egy hatalmas völgyben, s oda serpentin ut vezetett le. A bükkös és fenyő-erdő között volt a szénégető, s ugyanott a hamuzsíröző katlanok. Odább szédítően mély kőbánya, honnan a mészkövet ásták, s ugyancsak odább, egy nagyobb lapályon, a mészégető katlanok. Valóságos gyártelep volt itt, amilyent bakáink el sem tudtak képzelni. Merengés közben magas, szikár ember jött föl az utra. Hatvan éves lehetett. Erőteli, szép öreg ember, jóságos szemekkel. A parancsnokot kereste.

— Káplár ur, goszpodí káplár, én vagyok a Starcsics bácsi, a mészégető, goszpodí. A hátí kosarak mésszel megrakva. Csak a lovacskák hátára kell a

kosarakat fölemelni, s a szállítás azonnal megindulhat. Kérem az embereket, a segítséget — szolt az öreg elég helyes magyarsággal, a „goszpodí“ megszólítást többször is használva. Keresztes az utasítást kiadta a legénységnek, melyet segítségül magával hozott. Öt kis lovacska hordotta a meszet, míg csak a négy nagy kocsi meg nem telt. A szállítás több órát vett igénybe. Starcsics bácsi, a bosnyák, meginvitálta magához Keresztet.

— Jöjjön le hozzám, goszpodí káplár ur, — valamit harapni, no meg van egy kis jó itóka is, molím, kérem. Tudom, jól fog esni a katonának, goszpodí.

Ezzel indultak lefelé a fenyvesbe vezető uton. Keresztes szívesen követte vezetőjét. Az öregről hallott jó vélemény bátorsággal és bizalommal töltötte el. A bükkös és fenyő-erdő között egy kis tisztáson volt az öreg Starcsics háza. Közalpra épített faház, mely kívülről vakolva sem volt. Hasonló a mi utász-házainkhoz. A földszint egészen kőből építve, pótolta a téhen-istállót, az emeleti rész faalkotmány, négy-szögre faragott fenyőfából. Ide az emeletre földött lépcső vezetett. Az ablakok — török szokás szerint — sűrű ráccsal borítvák. Udvara nem volt a háznak, azt szépen gondozott virágos kert pótolta. Az egész környék regényességében úgy hatott e kis ház a szép kerttel, — mint valami oázis a sivatagban... Az erdőben dolgozni kell. Itt a pihenés szent helye...

Keresztes csodálkozásának szavakban is kifejezést adott.

— Starcsics bácsi...

— Az fiam, goszpodí káplár ur, az: Starcsics bácsi, — no, mi baj? — szakítja hirtelen félbe.

— Csak csodálkozásomat akartam kifejezni, Starcsics bácsi; itt, fenn a hegyekben, ily szép ház, telep, — s a rengeteg erdő, hegyek közepette, biztonságban érzi magát!

— Volt idő, mikor baj is volt bizony, de mióta az okkupáció megtörtént, azóta csak a jó Istentől félek. Különb en erről még meg fog győződni, goszpodí Keresztes káplár, — s erre a ház másik oldalára vezette kísérijét, megmutatni a három hatalmas vérebet, mely magasan húzott dróton a ház hátsó oldalát egészen a kert végéig beszaladhatta.

— Ezek hű állataim, goszpodí káplár ur, még a farkast is széttépik. Éjszaka szabadon vannak. Ide még a madár sem teheti be lábát.

Felmenve a lakásba, egész fegyvertárat mutatott be Starcsics, egyet kezébe véve, a lépcsőről, egy jól célzott lövéssel mutatta be, hogy nem tanácsos Starcsics bácsit másképpen sem bántani, vagy háborgatni... Csakugyan biztonságban érezte magát. Pedig ekkortájt is csatangolt egy-egy eltévedt rabló — pláne, az erdőben. A szoba fala, melybe most beléptek, köröskörül törökös pokrócokkal volt díszítve, a padok szintén úgy; kellemes üléssel kínálva az elfáradt embert.

— Tessék leülni, goszpodí, molím. — Mindjárt, azonnal szolgállok. Marica, Marica! — kiáltott az öreg Starcsics.

Ha Keresztes a kívülről látottak fölött tele volt csodálkozással, — úgy most a másik bámulatba esett. E vadonban, fenn a hegyekben, erre előre nem is gondolhatott. Madonnaarcu, törekeny, nyulánk gyermek-leány lépett a szobába. Szőke volt. Mint egy remegő őzike, szaladt az öreg Starcsicshoz, de a má-

sík percben — észre véve, hogy idegen is van jelen — elpirult és lesütötte szemeit.

— Unokám, unokám! goszpodi káplár ur, — a Marica, moje draga, moje draga!.. Fele magyar, fele bosnyák! — Az öreg! magához ölelte, megcsókolta unokáját.

Keresztes szíve úgy vert, mint a hámor nagy kalapácsa. Lehuntya szemeit, s pillanatra évekkel szaladt vissza gondolatban. Látott még ilyen jelenséget; ezt az arcot, alakot valahol látta. Igen — képen. Az ártatlanság eszményét ábrázolta... Az öreg vele szemben foglalt helyet, míg a lány egyszerre csak eltűnt.

— Csodálkozik, goszpodi káplár ur, csodálkozik... Szomorú története van ennek a háznak, igen szomorú... Kendőt vett elő, s bánatosan törölte ki szemeiből eltörő könnyeit. — Pár évvel az okkupáció előtt, a török kormánytól béreltem e helyet, hol nagy bükkös erdő volt s szemet kezdettem égetni. Akkor még nem így volt. Kicsi házikót róttam össze magamnak, fiam segítségével. Olyan volt fiam, mint goszpodi káplár ur. Olyan szép, erős, barna. Árván maradt. Anyja, a moje draga, rég meghalt. Ketten, csak ketten voltunk. Horvátországból jöttünk ide erdőt megmunkálni. Egyik évben, éppen karácsony éjszakáján, dermesztő hideg volt itt a hegyekben. Gyönyörű holdvilágos éj. A szent estén imádkoztunk. Egyre erős kutyaugatást hallunk. Szokatlanul erősen ugattak kutyaím. Fiam, moje draga, letette a könyvet, lekasztotta a gerendáról jól töltött fegyverét, s kilépett az ajtón. Kis időre a kutyaugatás lanyhult. Én is utána mentem. Fegyverem mellett még egy hosszú vadászkést is magammal vittem. Ketten állot-

tunk a kis kerítésen belül: én és Ljubimír, az én fiam. A hegyoldalon — a szép holdvilágnál — messze láthattunk. A kis háztól, úgy száz lépésre, egyszerre egy sötét emberi alakot látunk elbukni. „Fiam, megyünk, — mondtam — ott ránk szükség van!” Két ellenkező irányba mentünk, — elővigyázatból. Én jobbra, ő balra. Egy félíg megfagyott nő feküdt a jeges hó tetején... Még élt. — Gyorsan cselekedtünk. Futva vittük a kunyhóba és hóval addig dörzsöltük, míg magához nem tért... Az öreg Starcsics hangja itt megcsuklott és zokogásba fult. Az elbeszélés félbeszakadt.

Marica hozta a harapni valót. Az öreg, hogy fölindulását palástolja a gyermek előtt: erős köhögést színelített.

— Enyje, meghütöttem magamat — s zsebkendőjével törölgette szemeit. A poharakba borovicskát töltött s utána hideg birka-sültet falatoztak. A lány az asztaltól odább ült le, egyik padra, s ezt is csak az öreg többszöri biztatására, vonakodva, zavartan merte megcselekedni. Azután az asztalról elszedett holmit, s szobájába ment.

— Ahogy magához tért a megfagyott nő — folytatta az öreg félbeszakított elbeszélését — s felnyitotta szemeit: könyörgött, hogy mentsük meg, mert üldözik. Megtudtuk tőle, hogy Magyarországból való, erdélyi s faluja a Nyárad mentén van. Mostohája rosszul bánt vele, s így nem kívánt a háznál maradni: — így került leánykereskedő kezébe, kinek turpisságát csak Rogaticán fedezte föl. Este szökött el tőle. Inkább fagyjon meg, vagy a vadak falják föl — de ő becsületes marad...

— Az is maradt a lelkem, moje draga Máriskó.

Nem sejtette a lélek-kufár, hogy itt lenne a hegyekben, éppen a mészégetőnél. Nálam maradt. Melegséget hozott a kunyhóba. Dolgozott, minden házi teendőt elvégzett. A kunyhó egyik sarkába ágyat róttunk számára, s e helyet pokrócokkal különítettük el. Meg nem mertem volna kérdezni, hogy szeret-e nálunk lenni, nem kívánczik-e haza? De egyszer ő maga mondta, hogy nem mer haza menni, — otthon azt hinnék — már nem becsületes. Fiam, a Ljubimir megszerette a szép magyar lányt, s mikor hírét vettük, hogy lesz, aki összeadja, megáldja őket — feleségül vette.

Az öreg boroviczkát töltött a poharakba, majd tovább beszélt.

— Most már hárman dolgoztunk. Jól megtanultuk tőle a nyelvet. Jó volt, moje draga, jó. Két év múlva született unokám, a Marica. Sokat bujdokolunk az okkupáció alatt az inzurgensek elől, ekkor fődőztük föl a mészkövet is. Marica ezidőben csak hat éves volt. Mikor katonáink ide bevonultak: — a mi napunk is fölragyogott. Munkánk, fáradozásunk sikerrel járt. Meszet, szenet égettem, s épületfát dolgoztattam föl a hadseregnek, éppen mint most; ide is jöttek elszállítani, — de ezzel kezdődött gyászom is. Marica édesanyja, moje draga, hirtelen halt meg, tíz éves árvát hagyott. Fiamat, az erdőben, egy hatalmas fa ütötte agyon... Ez sok egy embernek, goszpodí káplár ur, sok — könnyezett az öreg.

Keresztes némán hallgatta az öreg Starcsics elbeszélését. Gondolatra gondolat toltult agyán keresztül. Az elbeszélte tragédia mély nyomot hagyott szívében... Egy hatvanöt esztendősen öreg bosnyák, itt a hegyekben él, dolgozik, mint egy fiatal, erőteljes em-

ber, nem magáért — az unokájáért. Vagyont gyűjt neki. Embert nem lát a leány. Őt nem látja senki. Ugy él, mint a havasi gyopár a szíklabércen... Keresztes szíve megtelt melegséggel...

Ezentúl naponta lehetett Keresztes az öreg Starcsics s a Marica vendége. Megkedvelték, megszerették... Mikor a „mulira“ fölült s a szekerek élére állott, mindig trappot vezényelt — föl a mészégetőhöz...

*

Az ujoncok bevonultak, kiképzésük is megtörtént. A szabadságoltak lázas izgatottsággal készülnek haza... Az „öreg“ altisztek rapporton vannak mindenik századnál.

— Keresztes káplár, maradjon tovább szolgálatra, újévre őrmestert csinállok magából — szólott kapitánya.

— Itt maradok, kapitány ur, de tovább nem szolgállok...

— No — és mit fog csinálni?

— Meszet égetek fenn a hegyekben...

... A Rudolf-fogadalmi templomban, Szerajevóban, a regementspáter adta össze Keresztes káplárt a szép Maricával. Századosa vállalta a násznagyi tisztet. A templomból kijövet az öreg Starcsics bácsi kézen fogta — most már két gyermekét, s könnyes szemmel, a boldogságtól meghatottan ismételtette:

— Bozse moje, Bozse moje, draga!..



A „tekintetes“ ur...

(Elbeszélés.)

Bátki bácsi hatvanon túl, féluton volt a hetven felé. Áll alá borotvált Kossuth-szakállat s haragosan szétálló rostos bajuszt viselt. Széles vállu, természetes alaku ember volt, kinél az első látásra a dunántúli bírótípusra gondol a szemlélő. A könnyen lobbanékony, máskülönben jólelkű ember magas kora dacára is, alig mutatott ötvennél több tavaszt. Örökösen vig kedélye még haragos állapotát is bizonyos humorral vonta be: — fellobbant, azonban a következő percben már szája szélén ült a mosoly. Gerinces, kemény nyaku „kálomista“ ember volt, kivel érdemes elbeszélgetni, vitatkozni. A komárommegyei Kócs községnek harminc évig volt érdemes bírása, azonban valami vétség miatt díszes tisztétől meg kellett válnia, — kibuktatták. E hálátlanság annyira elkeserítette Bátki bácsit, hogy egy szép napon összecsomagolt, ott hagyott csapat, papot s áttette székhelyét a fővárosba.

A Madách-utca 14 szám alatt ütötte fel aztán sátorát: az udvarban egy szobát, konyhát bérelt s a konyhában mérte komárommegyei szőlőjében termett kítünő borát. Két ok vitte a fővárosba: neves tör-

ténész nőtlen fiához közel akart lenni, a másik ok pedig — mint ő mondotta — hogy „falun megbu-
tul“ az ember. Az előbbi indok hitelre talált, az utóbbi ellenkezésekbe ütközött...

Fájt a bírói tekintély elvesztése.

Az egyablakos kis szobában fal mellett két ágy állott oly szűk közzel, hogy egy széket alig lehetett közéjük állítani. Ez az egy szék mindig vita tárgya volt: senki nem akart ott foglalni helyet, mert a két oldalt az ágyak szélén ülő vendégektől nehezen bírt mozogni, ki oda bepréselődött. Rendes ülő és poharas vendégei ezért mindig sorsot huztak, s nagy derűtség kísérte a szerencsétlent, kit az egyik ágy karján át kellett be- vagy kiemelni, — már amint azt a helyzet magával hozta.

Nehéz tölgyfa kerekasztal állott a szék és két ágy előtt, azt nem volt tanácsos emelgetni. A borívó vendégek számára egyetlen asztal volt, mely körül ülni lehetett s melyet a hét minden napján más és más társaság foglalt előre le. Később a kérdéses szék fölé cédulát ragasztott a kedélyes öreg e felírással:

„Könnyű sulyu emberek részére fenntartott hely!“

Idők folyamán aztán a konyhában egy mérlegen határozták meg, hogy ki érdemes e széket elfoglalni, de annak aztán könnyűnek kellett lennie, akárcsak egy kétéves nyeretlen versenylő zsokéjának.

Tévedések elkerülése okából, kíváncsok megjegyezni, hogy az öreg Bátki bácsi szűk kis szobájában az ágyra téve egyszerre hat-nyolc köcsögkalapot is lehetett látni, ami viszont azt igazolta, hogy rendes vendégei a „tekintetes“ címen alól nem szólítottak. Erre pedig szigoruan ügyelt az öreg; lévén rá-

tarti vendégmarasztó borára. Ha véletlenül mégis megtörtént, hogy — bora jó hírére — a „tekintetes“ urak helyett más is jött bort kóstolni, azt sas-szemei azonnal felismerték, de azért a fenti címzést — minden tiltakozás dacára — soha el nem mulasztotta... Ugy be-, mint kifelé tekintélyt akart a kis borozónak.

Az idő mulott, a munka erősen megszaporodott; a nehéz tölgyfa-asztalra pedig sok fröccsöt kellett felszolgálni. No és aztán Kócsra a borpincébe is gyakrabban kellett kimenni bort kezelni, meg beszállítatni. Kire bizza az ő „tekintetes“ borozóját? Gondolt nagyot s hetven évvel a vállán, magánál jóval fiatalabb feleséget hozott a házhöz. Az asszony csendes volt, engedelmes. Az öreg Bátki bácsi minden óhaja parancs volt neki: híven teljesítette.

— Ebbe a szobába csak „tekintetes“ urak járnak! — mindenkit így kell címezni, ki ide beteszi a lábát — szólott, mikor a menyecskét bevezette a szobába.

— Magát is? — kérdezte az asszony hamiskásan.

Az öreg bajusz mögött elmosolyogta magát.

— Engem Bátki bácsinak!

— Én is így szólítsam? — ingerkedett az asszony.

Az öreg bajusza egy pillanatra úgy állott, mint a macskáé, mikor a kutya orrához kap, de a mosoly egy-kettőre megjelent szája szögletén.

— Neked urad; másnak Bátki bácsi vagyok — szólott enyelegve.

S valóban így szólította mindenki. Viszont ő sem adott a „tekintetes“-nél nagyobb titulust senkinek, lett legyen az bár miniszterelnök... Azt tar-

totta, hogy az erdélyi fejedelmek „nagyságosak“ voltak, — pedig azok ugyancsak nagy urak voltak — elégedjék meg mindenki a szépen hangzó „tekintetes“ megtiszteléssel.

Volt azonkívül még egy elve: ha vendégei közül valakin csak halvány jele mutatkozott, hogy a kelleténél többet ivott, — rögtön haza tessékelte. S ebben megszokott vendégei segítettek neki:

— „Tekintetes“ ur! tessék szépen haza menni — zugták kórusban utána. Ami egyszersmind azt is jelentette, hogy borozójából ritkán távozott vendég kapatos fővel. Fiatalabb vendégei között voltak olyanok is, kikkel zárás előtt szívesen elkvaterkázott; hozván legjobb borából egy kancsóval — s rendesen e bevezetéssel tette az asztalra:

— Ezt meg én fizetem, — ígyuk meg közösen a japánok győzelmére! (Ekkor volt ugyanis az orosz-japán háború s mondani sem kell, hogy vendégei heves japánpártiak voltak — (élükön az öreggel.) Ez a szűkebb társasága aztán néha ugrasztotta is az öreget: kitanulmányozván egyes gyöngéit. Aki pedig ilyenkor a legtovább bírta, az tekintélynek örvendett előtte. Ezek közül aztán rendre magával vitt egyet-egyet a komárommegyei Kócs községbe, hol boros pincéje is volt. Itt aztán nagyobb dárídót is csapott az öreg. Öröm volt vele menni. Ő főzött ott s a főzéshez szükséges holmit rendesen a fővárosból vitte magával.

Kedvelteit borozójában „ecsém uram“-ozta, de ha vele Kócsra ment egy is, — ott már a „tekintetes“ címzéshez szigorúan ragaszkodott. E címzés ott főkeltek volt: imponálni akart barátaival s borozója vendégeivel.

Vékony Sándor kedvence volt az öregnek. Ő volt a könnyű sulyu, ki rendesen a nevezetes széken ülni szokott; erre predesztinálta 46 kilós sulya. Őt nem a bor vonzotta a kis borozóba, inkább a társaság kedvéért járt oda.

Az öreg Bátkinak ma fölötte jó kedve volt, madarat lehetett volna vele fogatni. Vékony Sándor a kalapját ügyelgette, ha valahogyan meglóghatna. A társaság leggyengébb borívója volt s nem szerette, ha ő rajta évelődtek. Nézett jobbra, nézett balra, de el-
tűnni nem lehetett. Az öreg egy kancsó bort állított az asztalra s rendre töltögetett.

— A japánok győzelmére — kedves ecsém — koccintott Sándorral.

— Éljenek a japánok! — replikázott kórusban a társaság.

Sándor barátunk nem markírozhatta a borívást: minden szem ő reá volt irányítva.

— Éljenek, éljenek! — szólott aztán s poharát fenékig itta ki. A második kancsó is asztalra került s a társaság vig hangulatban volt...

— Bátki bácsi, holnap reggel nyolc órára a vonathoz invitált, hogy Kócsra a pincébe menjünk. Ez éppen elég volt, mert különben reggel nem ébredek föl, — szólott Vékony Sándor, akinél szokatlan volt a bornak a maihoz hasonlóan gyors fogyasztása.

— Dehogy alszik el, ecsém uram, dehogy alszik el. No, csak még egyet... Így ni... most már jó éjszakát. Hanem reggel a Keletinél tessék lenni, pont nyolckor indulunk.

Sándort izgatta a kirándulás; elbeszélésből ismerte már a vidék szépségét, — a kellemes szórakozásnak a fővárosi ember különben sem ellensége. Ha-

zamenet aztán egyik barátja, — ki már egyszer kíséroe volt Kócsra az öregnek — magyarázatokkal szolgált a könnyű sulyu Sándornak, lévén ez fölötte szükséges.

— Első kellék a kiránduláshoz, hogy az ember el ne ázzék, mert az öreg könnyen le-„szamaraz“; aztán barátai előtt tudj tekintélyt fönntartani, — ez neki legjobban imponál. A ruha is fontos: erre is sokat ad az öreg. No és aztán, — nehogy ő várjon rád a Keletinél. Koránál fogva is elvárja, hogy te légy az első ott és ne ő. Az öreg az etikettre is sokat ad.

— Talán még a gothai almanachot is tanulmányozzam e kirándulás kedvéért — szólott Vékony. — Barátom, ennyi kíváncsiomnak én nehezen tudok eleget tenni.

— Jó, jó! én is ezen a nézetem voltam, de mondhatom, nem bántam meg. A hecc megér egy kis önmegtágadást!

— No hát bánja a kánya!

— Jó időtöltést és szerencsés utazást! Tatatóvároson és Bánhidán átvész utatok — a táj szépsége is megérdemli a napi fáradságot. Vigyázz azonban, nehogy elaludj a reggel nyolc órás vonatot; ez annál kellemetlenebb lenne, mert Bánhidán 11 órakor már kocsí vár benneteket s ha elkésnél, Bátki bácsi leharapja az orrodát...

Elköszöntek. Tíz óra volt, mikor Sándor barátunk nyugvóra tért. A komárommegyei bor hatása alatt, amit ez este az öregnél fogyasztottak, későre jött álom a szemére. Feje zugott s e zugáshoz valami láthatatlan alakok taktust vertek... Banzáj!... Banzáj!... Nipon!... Hanyatt fekvő s nagyokat horkantva elaludt.

— Vékony ur! Tessék oldalt fordulni. Ugy horkol, hogy nem bír az ember aludni — szólt be háziasszonya a szomszéd szobából.

— Semmi, semmi!... Port-Arthur... Bum!... zugott a fülében egyre gyorsabban... aztán oldalt fordult s elaludt...

* * *

— Enyje, enyje, de kihuzta magát ecsém ur... ehun ne: „tekintetes“ ur! Itt a jegy, tessék immá no, beszállani! — A öreg Bátki egy üveg finom szörémi szilvóriumot vett elé s az egész harmadik osztály utasait rendre kínálta. A vonat hosszat füttyentett s kirobogott a Keletiről...

Vékony barátunk különösnek találta az időjárást, mert hisz ez is nagyon fontos a kirándulásnál. Mikor az indulási oldalon a vonatra felültek: szép, napos őszi idő volt — mikor azonban a nagy üvegtető alól a vonat kirobogott, csak úgy zuhogott az eső. No ez aztán szép dolog!

— Mit csinálunk Kócson, Bátki bácsi, ha így nagyon esik az eső! — kérdezte.

— Nyakig gázolunk a sárba, „tekintetes“ ur — szólt vissza az öreg. — Látom, még nem aludta ki a tegnapi fáradoalmakat... Mit volt mit tenni, — a vendég csak hallgasson és érezze jól magát... Mikor a vonat az Összekötőhídon robogott át, Vékony Sándor japán pergőtűzben képzelte magát: kiszaladt, beszaladt a fülkébe — féltében a nagy csattogástól...

— Ej, haj, „tekintetes“ ur!... hát mán a puszkagolyótól is félünk? Milyen tűzér lenne az ur?

Ilyen s ehhez hasonló félelmek között érkeztek Bánhidára. Előzőleg azonban a vonat baloldali ab-

lakából bámulni lehetett a hatalmas „Turult“, — mely kisebb domb tetején állott szétnyitott szárnyakkal s karmai közt kardot szorongatott. Odább vékony lábu őzikék a mesterséges etetőnél vígan szaladgáltak. Kedves látvány volt...

— Csodálatos, Bátki bácsi, Bánhidán, úgy látszik, nem volt eső — szólott Vékony Sándor. — Itt az ut poros...

— Azonnal meglátjuk... „tekintetes“ ur, — hunyorított az öreg.

„Egyes“ jött Kócrról a vendégek után; — akkora kocsi, mint egy jókora láda, melynek sárhányója sem volt, mert ha lett volna, úgy Vékony Sándor arra ül, miután a természetes öreg az egész ülést betöltötte... Mikor a vasuti állomást elhagyták és a bricska a bánhida-kócsi utra befordult: Sándort az ájuláskörnyékezte. Az uttesten híg sárhabarcok feküdtek, mintha egy egész folyó lenne.

— Jaj, Bátki bácsi, ide veszünk, — szólott rémülten. — Mi lesz az én vadonatúj ruhámmal?...

Az öreg csak mosolygott.

— Dani, lassabban hajts! A sár erősen csapódik a kocsira s mire Kócra érkezünk, — nem ismernek ránk — szólt előre a kocsisnak.

— Oh, jaj! — sóhajtott Sándor. Volt is miért sóhajtozni: mint a kőműves kanálából a malter, úgy hullott végig a hátára a sár s ha véletlenül hátra nézett, akkor meg az arcába. Kerek egy óráig tartott a sártenger... Mikor Kócra beérkeztek, az ott helyben vendégségbe invitált barátai az öregnek, alig bírták a nevetést visszafojtani. Volt is ok erre: a „tekintetes“ ur úgy nézett ki a sárpáncélból, mint egy mumia.

— Hamar nadrágot s mándlit hozzatok a „tekintetes“ urnak, — kacagott az öreg falrengető hatóval...

Hozták is a ruhát a vékony dongájú „tekintetes“ urnak, de az olyan bő volt, hogy majd kicsöp-pent belőle. Ettől elkezdve aztán a vígasság következett... Az öreg bogrács-gulyást készített, még a csipetkét is ő gyurta hozzá. Bor került az asztalra, melyet csuporból ittak... Vékony Sándort a szomszág erősen gyötörte s nagyokat huzott a könnyű borból...

— Vigyázzatok a „tekintetes“ urra, nehogy valami baja essék, — szólott vendégeihez az öreg Bátki. Titokban azonban bízatta őket, hogy a bort nem kell sajnálni.

Délután négy óráig tartott az ebéd s a társaság a szabadba kíváncszott.

— Szívesen látom, „tekintetes“ ur, tessék már az én borpincémet is meglátogatni; ahun van a hegyoldalon — invitálta Sándort a hegybíró — ízlelnők már meg az én boromat is. — Karonfogta s úgy vonultak a hegynek, nyomában a víg társaság. A pincegádjában aztán letelepedtek s — pohár hiányában — fakupából rendre itták a bort. Prima borívó társaság volt. Ezt Sándornak észre kellett vennie. De legynagyobb baj az volt, hogy kissé későre vette észre... Egyszerre erősen el kezdett melegedni s forgott a föld vele... Egy újabb hozatalkor a fakupába már nehezebb bor került. Ez megártott neki.

— Vigyétek a „tekintetes“ urat kíméletesen a tanyámra, fektessétek az ágyra s a gubámmal szépen takarjátok be; vacsoráig kialsusza magát. Hanem vigyázzatok rá, mert ha utközben valami baja esik, egyenkint csavarom ki a nyakatokat, semmiháziái! —

szólott az öreg szintiszta józanán s a megszokott bírói fölényvel bizonyos parancsoló modorban, két fiatalabb gazdához. — Két oldalt fogjátok karon s úgy vezessétek...

— Már visszük is a „tekintetes“ urat, Zsiga bátyám... visszük, — szólott vissza az egyik kísérő...

A szőlőhegyről lefelé nehéz volt Sándort vezetni. Szűk is volt a hely a szőlőtökek között, meg aztán lejtőre is kellett haladniuk. Egy pillanatban aztán a szabadon engedett „tekintetes“ barátunk feje erősen lekiváncszott a földre... Egyet fordult, hogy valamelyik kísérőnek elfogja karját, de ezt el nem érven: — nekizuhant egy szőlőtökének...

— Ha-ha-ha! — nevetett Bátki bácsi nagy hatóval az ágy előtt, melyből Vékony Sándor takarótól éppen akkor zuhant a földre, mikor ő a szobába lépett. — No én ugyan várhattam volna a vonatnál ecsém uramat. Még jó, hogy a lakására jöttem utána. Egy-kettőre öltözzék! A vonaton aztán elmesélheti, hogy mit álmodott az éjszaka...



Hogy lett belőlem nyomdász?

Néhai jó Tamás bátyám — az Isten nyugasztalja a haló poraiban is — Székelyudvarhelyen cipésmester volt. Egy, a város szépítésével azóta megszűnt kis síkátorban, rozoga emeletes faház földszintjén, egyetlen szoba volt műhelye és lakása is. Ugynevezett: agglégény-sorban élt jó sokáig, s kis műhelyében maga volt mester, gazdasszony egy személyben. A kis műhely tisztaság tekintetében díszére vált volna még kényesebb igényű asszonynak is. Sokszor elnézegettem néhai jó bátyámat úgy munkaközben, míg ő órákhosszat társalgott velem, mikor néhai jó öregem Szentegyházassfaluból behozott Udvarhelyre a keddi hetivására. Ilyenkor sajátkezűleg finom cigánypecsenyét készített, melynek étvágygerjesztő illata a kis műhely szobalevegőjét egy kettőre megtöltötte, s talán az ott-hon, a szülőháznál készült, vagy az azóta (a 80-as évek eleje óta) élvezett legfinomabb menü sem esett jobban nekem, mint a Tamás bátyám készítette cigánypecsenye kovászos uborkával.

Szegénységénél csak becsületessége volt nagyobb. Jólelkű őszinte rokon; nekem atyai nagybátyám volt. Az a becsületes karakter, amelyet oly gyakran fődőztem föl későbbi életemben, éppen a cipészek és

czizmadiák között, kiknek barátságára mindig büszke is vagyok.

*

Az 1882-ik év karácsonya számomra hosszú ideig volt szomorúan emlékezetes. A csíksomlyói főgimnáziumból ekkor hozott öregem Udvarhelyre kereskedő-inasnak. A próbaidő két hét volt. Szomorúságomban néhai jó Tamás bátyám volt vigaszom. Gyermekszívvel ragaszkodtam hozzá, míg hogy az iskola padjait ott kellett hagynom — szegény jó édesapámnak sokáig nem voltam képes megbocsátani. Aki a családi élet melegét annyi szeretettel élvezte, mint én: annak bizony nehezebb esik az idegen kenyér.

Tamás bátyámnál kaptam kosztot és lakást, addig is, míg kiténik rólam, hogy milyen pudlista válik belőlem? Világért meg nem engedte volna apámnak, hogy módosabb rokonhoz vigyen ellátásba. Hiába, igaz az, hogy a létért, az étellel erősen küzdő emberekben van a legintenzívebben kifejlődve a jószívűség...

Mikor egy pár új cipőt az inas hazaszállított — abból egy dutkó (régi négy krajcáros) rendesen nekem járt. Így megesett, hogy vasárnap 5—6 dutkóm is volt; s én nem is sejtettem, hogy pár hét múlva ilyen dutkó lesz az okozója, hogy nyomdász legyek...

A kereskedőerkölcsök akkoriban tiltották, hogy a tanulónak pénz legyen a zsebében. Nekem pedig mindig volt a bátyám jóvoltából. Tudta bátyám, hogy a cukrot, az édességet nagyon szeretem. Ahol pedig inaskodtam, ott a büszkeségem tiltotta, hogy

egy szem cukrot is elvegyek magamnak, mint mások, kik minden kímérésnél egy szemet a szájukba is beledobtak.

Van pénzem: veszek hát másutt.

Azonban a következményekre gyermekeszem nem gondolt.

— Kérek egy krajcárért cukorsípót — állítottam be egy másik kereskedésbe, s egy dutkót tettem a pultra.

Egy szemfüles suszterinas szemtanuja volt a nagy vásárnak, s irigyen nézte, amint a sípót szopogatom. S tudva, hogy én más cégnél vagyok tanuló — eme vásárt besugta. No most mi lesz ebből? Bizonyára loptam!

— Mutasd, Károly, hány krajcárod is van? — mondotta azon este bátyám.

— Négyből egy hián három — szóltam őszintén.

— Mire költötted az egy krajcárt?

— Cukorsípót vettem Gergely Jánosnál.

— Miért éppen ott? — miért nem a főnöködboltjában?

— Mert az elég gazdag, a másik meg szegény — vágtam ki önérzetesen.

Igy aztán megtudtam a szegény jó bátyámtól, hogy a suszterinas főnökömnak elárulta, hogy én más boltba mentem cukrot vásárolni; főnököm szólt bátyámnak s a pénz eredetét bátyám főnököme előtt igazolta is. A dolog fináléja pedig az lett, hogy másnap reggel bátyám eme vallatása gondolkozóba ejtett. Markom ökölbe szorult, fellázadt az önérzetem.

— Bátyám, nem leszek kereskedő! — szóltam határozottan.

— Miért, öcsém?

— Engem lopással ne gyanúsítson senki! — s a könny ragyogni kezdett a szemem sarkában.

— Hát ki gyanúsít, édes fiam? — ölel magához a jó ember.

— Tudom, bátyám, tudom már! — ne is mondja tovább. Azonnal megyek haza.

Tamás bácsi megszeppent. Hiába volt minden fáradozása nálam, hiába főnököm tanácskozása bátyámmal — makacsul állottam amellett, hogy engem a pudli ezután csak, mint vásárlót lát, de nem, mint kiszolgálót.

Haza kerültem az apai házhoz. Nagy volt a rémület otthon. Szegény jó nővéreim elrejtettek rendkívül szigorú apám elől, ki csak késő este értesült arról, hogy a boltot otthagytam.

Reggel korán, mikor a szolgálakásban fölébredtem (ide rejtettek el), apám állott előttem, — s kezében a nyolcágú korbács. Suhintott... Az ajtón kívül áldott szívű leánytestvéreim sírva könyörögtek.

Hiába!...

Mikor az öreg delízsánc reggel hat órakor bedöcögött, apám a konduktornak átadott, hogy Udvarhelyen tegyen le — azon szigorú utasítást adva nekem, hogy főnökömtől kérjek bocsánatot s azonnal menjek vissza a boltba.

Étlen-szomjan jöttem el az apai háztól...

Udvarhelyre visszakerültem, — de nem boltosnak.

Apám gerinces, kemény nyaku székel volt: — azonban én sem éreztem akaratban egy csöppel sem gyengébbnek magamat.

— — — — —
Tamás bácsi, a susztermester, a dutkó... no

meg egy szemfüles suszterinas az oka, hogy én belőlem nyomdász lett.

Azt a kezet pedig, mely a hátamon a nyolc-águ korbácsot oly keményen suhogtatta meg: férfikoromban is sokszor megcsókoztam!

... Így volt ez régen...



TARTALOM.

<i>Levelek:</i>	<i>Oldal</i>
A szászok „kultur-abendje”	9
A magyar népzeneészek	11
Valami a divatról — a múlt és jelen	14
Városunk fürdőjellege	17
A magyar asszonyok	20
Régi diákélet Székelyudvarhelyen	24
Szent Péter előtt	28
A szabadsajtóról	32
Az udvarhelyi Jótékony Nőegylet jubileumához	35
A szeretetről	39
Újévet köszöntők	43
A megértésről	45
A magyarság két halottja	48
Rang- és címkórság	52
A csíksomlyói vendiák-találkozóhoz	55
Szent István-napi emlék	62
Visszapillantás a millenáris kiállításra	66
Magyar irónók — s a demokrácia	70
A gyilkosság dícsőítése	75

	Oldal
A béke utja	79
A régi tüntetések	81
Igazság — hazugság	85

Tárcák:

Karácsonyi emlékezés	91
A borvizes legény	96
Gergely bácsi, a strázsamester	100
A csizmadíák	104
A fogadás	110
Az uzsorás	114
Egy negyvenéves találkozóhoz	118
Pánkó Mózsí	123
Kisértet	127
A mészégető...	133
A „tekintetes ur“...	142
Hogy lett belőlem nyomdász?	152

